

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Diplomová práce

(desky)

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Vznik a vývoj cechů v Moravské Třebové od počátku 16. století do poloviny 19.
století

Diplomová práce

Autor: Bc. Andrea Ballová

Studijní program: N7105

Studijní obor: Historie

Vedoucí práce: Mgr. Martina Bolom-Kotari, Ph.D

Hradec Králové, 2021

Zadání diplomové práce

Autor: Andrea Ballová

Studium: F16NK0004

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: **Vznik a vývoj cechů v Moravské Třebové od poč. 16. st. do pol. 19. století**

Název diplomové práce AJ: The emergence and development of guild in Moravská Třebová from the early 16 th. century the mid 19 th. century

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Sběr a analýza pramenů, komparace, syntéza. DP se bude zabývat cechovní problematikou v Moravské Třebové od počátku 16.století do poloviny 19. století.

Winter Zikmund, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a v 15. stol., Praha 1906. Winter Zikmund, Řemeslnictvo a živnosti 16 věku v Čechách, Praha 1909. Pátková Hana, Bratrstvie ke cti Božie: Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách, Praha 2000. Janáček Josef, Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963. Hálová-Jahodová Cecilie, Umění a život zapomenutých řemesel, Praha 1955. Mendl Bedřich, Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských, Praha 1947.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Martina Bolom Kotari, Ph.D.

Oponent: PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 18.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 28. 6. 2021

Poděkování

Několik řádků bych zde ráda využila k vyjádření díky všem, kteří byli inspiračním zdrojem pro tvorbu a zejména dokončení této práce.

Mé upřímné poděkování patří především vedoucí práce Mgr. Martině Bolom – Kotari, Ph.D za odborné rady, cenné podněty a mnohé konzultace, které tuto práci trpělivě provázely. Moje poděkování patří archivním pracovníkům Státního archivu ve Svitavách se sídlem v Litomyšli, za jejich ochotnou spolupráci při archivním bádání. Velké poděkování za obětavý přístup a odbornou pomoc náleží také zaměstnancům moravskotřebovského muzea, zejména Mgr. Tomáši Thunovi. Mé poděkování patří všem, kteří se jakkoli podíleli osobní nebo odbornou inspirací na tvorbě této práce. Nemalé poděkování náleží také mojí rodině, zejména mojí mamě Věře Ballové za trpělivou a obětavou pomoc v nesnadných chvílích při zrodu této práce a Jaroslavu Špačkovi, který mi svým dějinným výkladem přiblížil zapomenutá řemesla i dobu dávno minulou. Bohužel se dokončení práce nedožil.

Anotace

BALLOVÁ, ANDREA. *Vznik a vývoj cechů v Moravské Třebové od počátku 16. století do poloviny 19. století*. Hradec Králové: Filosofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2021, 156 s.

Diplomová práce.

Cílem práce je představit vznik a vývoj řemesel, později nastínit jejich proměnu v cechovní korporace během jejich staleté tradice v regionu Moravské Třebové. Vytvořit obraz jejich vývoje, nastínit nesnadné počátky v době vzniku měst, představit jejich vývoj se zásadními vlivy zasahujícími do jejich každodenního života, neopomenout dobu jejich rozkvětu a nakonec přinést obraz faktorů a okolností, které mohly být příčinou jejich pádu a likvidace. Nutností je vytvořit základní přehled o obecném vývoji organizací pro snadnější uchopení problematiky regionální. Následně představit cechovní organizace působící ve městě Moravské Třebové, s pomocí archivních materiálů poodhalit každodennosti života, připomenout statuta a cechovní knihy. Pro komplexní představu sinusoidní křivky organizací dokreslit jejich osudy hmotnými památkami dokladující vnitřní a vnější život organizace, které jsou uloženy v místním muzeu.

Klíčová slova: Moravská Třebová, cech, řemeslo, statuta, cechmistr

Annotation

BALLOVÁ, ANDREA. *Establishment and development of guilds in Moravská Třebová from the beginning of the 16th century to the middle of the 19th century*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2012, 156 pp.

Diploma Dissertation.

The aim of the thesis is to present the creation and development of crafts, later to outline their transformation into guild corporations during their centuries-old tradition in the Moravská Třebová region. To create a picture of their development, to outline difficult beginnings at the time of the emergence of cities, to present their development with fundamental influences encroaching on their daily lives, not to forget the time of their flowering, and finally to bring a picture of the factors and circumstances that may have caused their fall and destruction. It is necessary to create a basic overview of the general development of organizations to facilitate the grasp of regional issues. Subsequently, introduce guild organizations operating in the town of Moravská Třebová, with the help of archival materials to reveal everyday life, recall statutes and guild books. For a comprehensive idea of the sinusoid curve of organizations to draw their fates with material monuments documenting the inner and outer life of the organization, which are stored in the local museum.

Keywords: Moravská Třebová, guild, craft, statute, guildmaster

Obsah

I.

Úvod

1. Použité prameny, literatura, metodika.....	s. 16
1.1 Použité prameny	s. 16
1.1.1. Sbírkový fond.....	s. 18
1.2 Použitá literatura.....	s. 19
1.3 Metodika	s. 25
2. Řemeslné počátky.....	s. 27
2.1 Tržní systém.....	s. 31
3. Správa doby cechovní	s. 35
4. Fungování cechovních organizací.....	s. 42
4.1 Vstup do cechovní organizace.....	s. 47
4.2 Řemesla korporálně nesloučena.....	s. 49
4.3 Valná schůze	s. 51
5. Cechovní statuta.....	s. 53
5.1 Cechovní insignie.....	s. 54
5.2 Cechovní pohřby.....	s. 58

II.

6. Moravská Třebová.....	s. 60
6.1 Historie.....	s. 62
6.2 Řemeslné a tržní počátky.....	s. 68
6.3 Hospodářský vývoj.....	s. 71
6.4 Řemesla neorganizovaná.....	s. 75
7. Cechovní organizace v Moravské Třebové.....	s. 77
a) Cechy potravinářské.....	s. 79
b) Cechy textilní.....	s. 84
c) Cechy oděvní.....	s. 93
d) Cechy kožedělné.....	s. 98
e) Cechy dřevozpracující.....	s. 106
f) Cechy kovozpracující.....	s. 110
g) Cechy dle produktu.....	s. 115
h) Cechy dle služeb.....	s. 122
ch) Cechy stavební.....	s. 126

III.

8. Hmotné artefakty	s. 130
9. Seznam hmotných cechovních památek	s. 132
9.1. Artefakty vnitřní povahy.....	s. 132
I. Cechovní truhlice.....	s. 132
II. Cechovní nádobí.....	s. 133
a) Cechovní talíře.....	s. 133
b) Cechovní korbele, konvice.....	s. 133
III. Cechovní židle.....	s. 134
IV. Cechovní typáře.....	s. 134
V. Cechovní nábytek.....	s. 134
9.2. Artefakty reprezentační.....	s. 135
a) slavnostní	
I. Cechovní vývěsné štíty, znamení.....	s. 135
b) smuteční	
I. Cechovní přikrov.....	s. 135
II. Cechovní funerální štíty.....	s. 136
a) textilní.....	s. 136
b) železné.....	s. 136
III. Cechovní funerální kříž.....	s. 136
Závěr	
Použité prameny vydané.....	s. 142
Použité prameny nevydané.....	s. 142
Archivní pomůcky.....	s. 144
Použitá literatura.....	s. 145
Internetové zdroje.....	s. 155
Seznam zkratk.....	s. 156
Seznam obrazové přílohy.....	s. 157

Úvod

Bakalářské studium pomocných věd historických a archivnictví mi dalo možnost nahlédnout do mnohých oblastí historického vývoje. Stalo se pevným základem pro navazující studium historie, a také pro volbu a vytváření budoucí magisterské práce. Bez možnosti správného uchopení archivních pramenů, nekonečného archivního bádání, přiblížení se problematice správní, paleografii, sfragistice, epigrafice a neposlední řadě diplomacie, by nebylo možno pohlédnout blíže do historie, ať již pohledem holistickým či parciálním, resp. úzce regionálním. Následující věda historická obohacena o pohled filozofický mi otevřela dosud nepoznanou cestu k hlubokému uchopení vývojové linie historie, její prezentace a důrazně proměnila nejen můj profil osobní, ale také badatelský.

Jako téma své diplomové práce jsem zvolila problematiku cechovní, přesněji otázku vzniku, průběžného formování a také následného zániku cechů v Moravské Třebové. K volbě tohoto tématu přispěla také okolnost, že pouze segmentální články doposud přinášely nekontinuitní pohled na celou problematiku. V počátcích této práce bylo nutné časoprostorové tematické ohraničení, s čím souvisela povinnost alespoň okrajově představit samotné město v dobovém a historickém kontextu. Nebylo tématem práce podrobně popisovat město jako takové, ale představit jeho dílčí fragment, jeden z pilířů městského zřízení, řemesla, bez jejichž existence by kolonizační záměr *Borešův* nikdy nedošel svého naplnění, nedošlo by ani k *Velenovské* centralizaci humanismu a následně by si bohaté moravské město neudrželo své výrazné postavení v rámci celého království a nepodařilo by se ani přestát veškeré živelné a společenské katastrofy, kterým muselo město během staletí čelit. Řemesla se stala nezastupitelným nosným pilířem pro vznik měst a uspořádání vesnic, pro jejich postupný růst a následné udržení jejich výsadních pozic. Řemeslná práce měla velmi významné postavení, byla darem od Boha, byla hnacím motorem veškerého dění ve městě, byla známkou prestiže, a také svojí konkurenceschopností byla odrazem úrovně, ať již jakékoli výše. Řemeslné organizace byly morálním vzorem pro celou společnost, byly vzorem vysoké úrovně, disciplíny, oddanosti, fungujících pravidel, poslušnosti, nesly na svých bedrech tíhu nesnadných povinností, staly se společensky

stabilním fungujícím systémem, který byl pro region stěžejním. I to je jeden z důvodů, proč se tou problematikou zabývat, proč si tyto organizace připomenout, vyzdvihnout a oprášit jejich dávnou slávu, bohatost a vysokou úroveň a v mnohých otázkách si z těchto fungujících seskupení vzít nemalý příklad. Představit řemeslná bratrstva či cechovní organizace nebylo úkolem snadným a z daleka ne tak přímočarým, jak by mohlo vyplývat z odstavce předchozího. Bylo nutné se vrátit o několik staletí zpět, vrátit se do časů osidlování krajiny, do doby přemyslovské, posléze projít dobou lucemburskou a jagellonskou, zásadně také dobou habsburskou. Bylo nutné zaznamenávat důležité faktory, které měly zásadní vliv na hospodářský a sociální rozkvět či jeho úpadek, bylo stěžejní reflektovat samotné panovnické vzlety a pády, které situaci taktéž ovlivňovaly, rovněž jejich kategorická nařízení se zásadním dopadem namířeným mnohdy přímo proti samotným cechům. Bylo také nutno vnímat přerod a vývoj společnosti napříč několika staletími. Důležité bylo si uvědomit vzájemný situační přesah okolností, skutečností a nestát se pouhým hodnotícím prvkem, ale pokusit se alespoň částečně o znovuprožití a vcítění se do situací, které ač přes svoji jednoznačnost v sobě mnohdy ukrývaly mnohá vysvětlení nebo byly niterně provázány pod rouškou tmy s markantně odlišnou situací. V neposlední řadě bylo nutné si uvědomit sílu a kvalitativní přesah lidského faktoru, který pravidla, řády a organizace vytvářel a následně tento lidský faktor, mnohokrát početně znásobený, tyto stanovy nesl na svých bedrech. V mnohých případech nám tyto faktory mohly být jak ukázkou neskutečně obdivuhodné síly, ale také zásadní slabosti, které se stávaly pro organizace silným násobkem či devastujícím dělitelem. Pro celkové uchopení cechovní problematiky bylo v počátcích této práce důležité vytvořit základní osu obecného institucionálního a personálního zastoupení, prostoupit základním organizačním řezem a rovněž uchopit obecně platné normy, pravidla a řády.

Časový rozsah práce koresponduje s existencí regionálních korporací s lehkým pozdržením ve vymezených úsecích z důvodů stěžejních vývojových okamžiků. Pozvolné počátky vytváří rodící se řemeslné prvotiny, posléze první dochované archivní záznamy, pevně ohraničen je její konec, alespoň formou zákonnou, čímž je polovina století devatenáctého, kdy došlo živnostenským řádem č. 227/1859 ř.z.

k formálnímu zrušení cechovních organizací. Zásadním zacíleným objektem byly zkoumané organizace, neopomenutelní jednotlivci a jejich poziční skutečnosti.

Cílem práce byl výzkum hmotných, obrazových i písemných pramenů pro vytvoření komplexního obrazu funkční struktury cechovního zřízení zasazeného do kontextu dějin města Moravské Třebové. K vytvoření této práce bylo využito značné množství odborné literatury, archivních pramenů i sbírkových fondů, které vzájemnou provázaností a správně zvolenou metodikou pomohly zrodit tuto práci. Jejich typologií se zabývají kapitoly následující.

Samotná práce je rozdělena na tři hlavní části, které tvoří základní osu pro uchopení celé práce z pohledu obecného, regionálního i obrazového. Následně jsou jednotlivé části děleny na stěžejní kapitoly i segmentální tematické podkapitoly. První kapitola práce přehledně zpracovává použité prameny, literaturu a sbírkový fond. Charakter všech uvedených je detailně rozpracován v následující kapitole, zde tedy není nutná další reflexe. Následující čtyři kapitoly popisující staletý vývoj cechovních organizací v jeho horizontále i vertikále. Kapitola druhá představuje řemeslné počátky s následným již regulovaným vývojem pod vlivem městského aparátu a postupnou přeměnou v cechovní organizace. Zabývá se přerodem osadním vlivem kolonizačních zásahů, počátky zrození cechovních organizací, proměnlivostí jejich terminologií a v neposlední řadě následuje všemi autory iterovaná polemika týkající se důvodů vzniku samotných organizací. Podkapitolu tvoří zrod nejvýznamnějšího okamžiku pro regulovanou výrobu, městského tržního systému. Definiuje jeho důležitost z hlediska pokrytí poptávky, inovace nabídky a jeho proměnu v zásadní obchodní síť se stále se zvětšujícím oblastním horizontem a v neposlední řadě řeší komplexní okolnosti jeho vzniku s výrazným dopadem na časové a terminologické dispozice pod vlivem disponovatelných produktů.

Kapitola třetí vykresluje nejvýznamnější okamžiky správního vývoje a uvádí zásadní panovnická nařízení s důsledky pro cechovní organizace. Představuje správu v okamžicích vzniku cechů a postupně jsou zde zmiňovány státní zásahy v běhu staletí, jejichž snahou byla zprvu regulace, později dohled a následně konečný byrokratický zásah s cílem definitivní likvidace těchto organizací.

Pro uchopení problematiky spolků bylo nutné z obecného hlediska představit i jejich vnitřní strukturálně-funkční podmínky. Následující čtvrtá kapitola uvádí hierarchickou posloupnost členů, s obecným uvedením početního zastoupení i s lehkým doplněním pozičních povinností, představeni jsou i členové vedlejší, zajišťující zejména účelnou a byrokratickou stránku organizace. Podkapitola sumarizuje podmínky pro samotné přijetí, které během staletí měly neustále gradující objem vlivem vlastní iniciace cechů nebo dohlédacích úřadů, v pozdější podobě blokačního *přímusu*. Z dosavadního výkladu by bylo lze se domnívat, že zprvu svobodná řemesla se postupným vývojem kompletně seskupila do korporálních celků. Situační vývoj ale nelze takto bagatelizovat ani paušalizovat, neboť i v tomto případě existovaly výjimky pro řemesla, která z mnohých stěžejních důvodů nebyla cechovně organizována. Z hlediska vnitřního řádu zastávaly významnou pozici cechovní schůze. I ty se staly tématem podkapitoly, pro svůj osobitý řád, nepopsatelnou korporální důležitost a noblesní i tvrdou ceremonialitu.

V páté kapitole přichází pomyslný existenční korporální vrchol v podobě reprezentačních prvků. Mezi nejvýznamnější z nich patří cechovní statuta. Zrod těchto řádů byl pozvolný, vznikaly z obapolné iniciativy jak úřadů, tak samotných korporací, od jejich počátků, v podobě jednoduché, až pozvolna docházelo ke gradaci obsahové bohatosti. Podkapitolu tvoří cechovní insignie, které zastávaly eminentní společenský úkol. Byly odznakem významného postavení, diplomaticky povyšovaly listinný materiál, staly se akcentem výjimečnosti a důležitosti. V počátcích se vyznačovaly svojí jednoduchostí, následný vývoj ale přinesl rozmach veškerých charakteristických znaků, prvků, velikostí i tvarů. Společensky významnou událostí řadící se mezi reprezentační akty, kterým se zabývá druhá podkapitola, bylo poslední rozloučení. Pro tehdejší společnost nabyl tento akt takového významu, že i necehovní jednotlivci vstupovali do spolků, které za tímto účelem byly zřizovány. Zajištění posmrtné duševní spásy, ale také honosného ceremonálu, důstojenství a prestiže při přechodu mezi světem živých a mrtvých bylo snahou a přáním středověkého lidu.

Druhá část práce se zvolené problematice věnuje již z pohledu regionálního. Kapitola šestá nám tedy představuje vybranou lokalitu, město Moravskou Třebovou. Pro snazší

lokalizaci je město ukotveno v rámci správních jednotek, zmíněna je toponomastická proměnlivost jejího názvu a stručnou formou pouhého výčtu jsou zde připomenuty nejvýznamnější pamětihodnosti a architektonické skvosty. Z důvodů kontextuálních souvislostí je důležité zmínit historii samotného města, která tvoří první samostatnou podkapitolu. Není podstatou v dějinném výkladu uvádět veškeré podrobnosti z pradávnej historie a nechat se strhnout kmenem počátků,¹ cílem je představit osudové, zásadní nebo zajímavé historické okamžiky i významné historické osobnosti, které neodmyslitelně zasáhly do rozvoje a chodu městu, ať již pozitivně či nikoli. Podstatou není zveřejnit strohé a heslovité údaje o majitelích moravskotřebovského panství a jejich výčet, důležité, vzhledem k tématu práce, je zmínit pouze ty osobnosti a okamžiky, které ovlivnily vývoj řemeslných organizací. Kapitola o historii města je tedy velmi zásadně zkrácena, není totiž předmětem této práce, figuruje pouze jako osnovní nit mozaikové kompletace. Druhá dílčí podkapitola reflektuje počátky vzniku řemesel a tržního systému ve městě. Reflektuje první doložitelná řemesla působící v nově založeném městě a vytváří obraz obchodní sítě na základě nařízení panovníka, ať již formou práva mílového nebo v podobě povolování různých typů trhů a jejich četnosti. Podkapitola třetí zrcadlí hospodářské okamžiky se zásadním vlivem na řemeslné organizace a následně jejich proměnu v živnostenská společenstva.

Kapitola sedmá se zabývá životem cechovních organizací v Moravské Třebové. Záhloví kapitoly přináší přehledné početní zastoupení cechovních organizací a zastoupených řemesel pro prvotní představu a uchopení totální problematiky. Počty jsou také obohaceny o údaje z císařského nařízení pro povinné součty z první poloviny století osmnáctého. Vzhledem ke značné početnosti korporací je představen postup zpracování pro zachování pragmatického a přehledného výsledku. Přesto, že korporace *malá obec* neměla řemeslnou podstatu, její členové zastávali povětšinou významnou pozici ve městě nebo samotných korporacích, proto je drobný odstavec nezbytnou

---

¹ Termín *kmen počátků* přichází v období krize historické vědy z přelomu devatenáctého a dvacátého století. Jedná se o idolizaci historických kořenů, přehnanému návratu do minulosti, kdy dojde následně k tematickému zastínění zkoumaného období. Tato kritika historické vědy vzešla ze strany sociologů a ekonomů, K. Dürckheima a F. Simianda, na něž posléze reagovala i nastupující generace. Podrobněji Petr BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví, Škola Annales (1929 – 1989)*, ed. Pavel Kolář, Praha 2004, s. 28. Dále Georg G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století, Od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*, ed. Pavel Kolář, Praha 2002, s. 52, dále jen Georg G. IGGERS, *Dějepisectví...*

strukturální částí. Důležitou pozici ve městě zastávala také řemesla neorganizovaná. Činnost těchto řemesel se dotýkala téměř všech organizací, dotváří tedy strukturální totalitu celé práce.

Segmentací bylo vytvořeno devět typologicky příbuzných skupin dle zaměření, produktu, materiálu a specializace. Vznikly cechy potravinářské, textilní, oděvní, kožedělné, dřevozpracující, kovožpracující, dle produktu, služeb a stavební. Přidružená řemesla působící ve městě pod záštitou jednotlivých cechů nebo samostatně, o kterých prameny přinesly informace, doplňují jednotlivé kapitoly. Přehledná tabulka kompletního zastoupení bude součástí obrazové přílohy. Jednotlivé typologické skupiny v záhlaví velmi stručně představují pracovní činnost obecně, následuje výčet zastoupených typologicky příbuzných organizací. U všech zmíněných jsou zaznamenány datace prvotních dochovaných cechovních artikulí nebo jejich potvrzované opisy, které byly většinou počátečním pramenným dokladem. Vzhledem ke značnému počtu dochovaných hmotných památek, mnohdy bez evidenčního podkladu, nám jedinou spojnici poskytují cechovní znamení. Proto jsou jednotlivá znamení u veškerých zastoupených řemesel pro následnou provázanost představena. Jednotlivé organizace jsou následně reflektovány z pozice pramenných dokladů, které vytváří obraz působnosti v samotném městě, obraz vnitřního chodu s drobným výčtem jednotlivin pro retrospektivu problematiky.

Třetí část práce tvoří deskriptivní index muzejního sbírkového fondu regionálního muzea v Moravské Třebové. Představeny jsou zde veškeré nalezené artefakty, které jsou následně, pro značné množství, diverzifikovány na dvě základní skupiny, s podrobným katalogizačním výčtem typologických jednotlivin a jejich početním zastoupením. První skupinu tvoří předměty povahy interní, druhá skupina je zastoupena předměty charakteru reprezentačního, která je dále dělena na podskupinu slavnostní a smuteční. Tato kapitola se již detailně nevěnuje jejich funkci, charakteru ani materiálovému zpracování, to je obsahem kapitol výše uvedených. Charakter tohoto muzejního fondu je podroben kritice v kapitole níže, ikonický přehled je součástí obrazové přílohy této práce.

1. Použité prameny, literatura, metodika

1.1 Použité prameny

Při volbě námětu diplomové práce byla nutností konceptuální představa nejen vzhledem tematickému zaměření, ale také vzhledem k možnosti čerpání pramenů a množství dosavadně vydané literatury. Prvotní moje kroky vedly do spádového archivu, kde mi byly ochotně poskytnuty inventáře fondů zvoleného města a inventáře veškerých dochovaných fondů cechovních organizací působících v Moravské Třebové. Důležité byly také archivní inventáře a průvodci po rozličných archivech, které byly cestou k nejstarším listinám, městským a pamětním knihám a k samotným obsahům archivních fondů. Nezastupitelnou roli zastávaly také diplomatáře, které staré listiny sumarizují. Dějinnou osu reflektovanou v regionální literární tvorbě bylo nutné provázat s velkým množstvím dosud vydané odborné literatury pro její sdělovací přesnost.

Zásadní prameny k danému tématu byly čerpány ze Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, kde již úvodní inventáře a archivní rejstříky fondů rozličných řemesel vždy poukazovaly na pramennou nekompletnost, torzovitost a faktografickou neúplnost. Obsahová totožnost nás povětšinou nechala pohlednout na cechovní statuta, jejich potvrzené opisy, knihy mistrů, knihy učňů a tovaryšů, rozličné knihy účetní povahy zaznamenávající příjmy a výdaje, také příspěvky na chudinské fondy, chudobince, poplatky krámů a provozoven, inventární knihy a výroční účty. Obsažnost archivních pramenů také korespondovala s bohatostí daného řemesla. Archiválie ve většině případů nebyly již opatřeny pečeti, součástí korespondence zůstala pouze drobná torza.

Zastoupení dochovaných archivních fondů rozličných řemesel je ale značné, čítá 27 typologických druhů řemeslných korporací. Nutností je sdělit, že jednotlivé fondy přináší údaje o časovém rozsahu působení ve městě přes několik staletí, obsahem fondu je mnohdy ale pouze několik, v počtu dvou či tří, účetních knih z posledních let před samotným vládním zrušením. Zde je nutné brát na zřetel výpovědní hodnotu

striktně nařízených a detailně stanovených zápisů, povětšinou se nacházejících v knihách úřední, účetní a administrativní povahy archivních fondů.

Pro vytvoření historické konstrukce bylo nutno využít také prameny městského fondu, kde archivní inventář poskytoval údaje o 32 řemeslných organizacích působících v Moravské Třebové. Zde je důležité si uvědomit početní provázanost nikoli součet. Archivní prameny provenience městské představovaly především korespondenci správních orgánů, nařízení, stížnosti nebo žádosti. Zajímavostí byla také volební schémata s pečlivě vytvořenými tabulkami a mnohdy i volebními lístky členů s dochovanými pečetěmi nebo alespoň s jejich torzy. Ostatní řazení nebylo nikterak systematické. V jednotkách se nacházelo i několik typů řemeslných korporací, volně ložených folií a listin bez jakékoli vzájemné provázanosti. I přes toto zdánlivě nepřehledné třídění zde bylo nalezeno mnoho významných jednotlivin, týkající se především početního zastoupení řemeslných členů, které byly velkou pomocí pro vytvoření globálního obrazu vzhledem k tématu této práce. Svoji významnost nepostrádaly ani nalezené početní obrazy, řemeslné iluminace nebo filigránové skvosty.

Zásadním úkolem bylo stanovení metodologie pro množství dochovaného archivního materiálu a stanovení jeho výpovědní hodnoty, s vědomím uchopení kvalitativních a detailních zápisů cechovních aktivit, mnohdy ovlivněných samotným písařem či mladým mistrem, neboť prameny staletých organizací vykazovaly striktní formálnost. Je důležité reflektovat i strohé neosobní zápisy valného shromáždění, které se nesly v totožném znění celou cechovní knihou. Ano. Jedná se o organizace, instituce, právní orgány existující pod stálou kontrolou dohlédacích úřadů, zde nebyl prostor pro sentiment či hodnocení vnitřních sporů a vazeb. Důležité tedy bylo povšimnout si spolupráce, souladu či rozporu konkurenčních mezikorporačních aktivit, vnitřního řádu nebo snah po sounáležitosti s cechem silnějším. Zajímavostí byly také interní výuční listy, listy zachovací, knihy vandrovní, které představovaly obraz trasy i samotné cechovní znaky z různých oblastí.

1.1.1. Sbírkový fond

Významným pramenem k vytvoření badatelsky komplexně strukturálního díla, jsou dochované hmotné, trojrozměrné artefakty, ať již architektonické, archeologické nebo hmotné. Městské muzeum Ludwiga Holzmaistera v Moravské Třebové archivuje značné množství trojrozměrných dokladů cechovních organizací, sbírku také poskytlo v kompletním rozsahu pro tuto práci. Dochované předměty nám pomohou dotvořit obraz cechovního vývoje v samotném městě a naší snahou, jejich novým představením ve století jednadvacátém, bude znovuvzkříšení jejich důležitosti, účelovosti a v neposlední řadě také přetrhnutí pomyslné nitky k jejich definitivnímu zapomnění.

Její kompletní popisná stylizace tvoří třetí část této práce. Z důvodu značné početnosti a rozličné typologické bohatosti dochovaných exponátů bylo nutno kapitolu podrobit dispozičnímu dělení. Z obecného hlediska bylo možno použít segmentaci na artefakty povahy interní a externí.

Nutné je zde zmínit také evidenci muzejních artefaktů, CES.² Muzejní sbírkové fondy podléhají zákonné několikasupňové evidenci. Již v počátcích této práce jsem byla obeznámena s problematikou nedostatečné či nedokončené evidence u žádaných artefaktů. I přes tento problém byly předměty pro tuto práci poskytnuty. Vzhledem tedy k této okolnosti nebude u neregistrovaných předmětů užito klasického zdrojového odkazu, který je běžnou normou diplomových prací.

Důležitou součástí této práce je obrazová příloha korespondující se sbírkovým fondem. Vzhledem ke zmíněné evidenční problematice cechovních artefaktů se během tvorby této práce množství nalezených artefaktů neustále zvyšovalo. S touto vzestupnou tendencí korespondovala i metodologie ikonografického ztvárnění, která byla od počátku daností pro tuto práci. Osobním požadavkem měla být detailní katalogizace, která ale během práce musela ustoupit do pozadí na úkor účelnosti. Tudíž po ukončení veškeré fotodokumentace předmětů byla zvolena typologická

---

² Centrální evidence sbírek je upravována zákonem č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů. Jedná se o veřejnosti přístupný informační systém, jehož cílem je uchovávání, doplňování, spravování a využívání sbírek ve veřejném zájmu nebo v zájmu odpovědných institucí. Od roku 2002 jej organizuje Ministerstvo kultury České republiky. Podrobněji Ministerstvo kultury, dostupné online, <https://www.mkcr.cz/centralni-evidence-sbirek-661.html>, [citováno 20. 6. 2021].

metoda výběru u předmětů bohatě zastoupených, u skupin s menším početním zastoupením byly jednotlivé artefakty znázorněny kolážovou synchronizací. Dokladovány také nebyly artefakty totožného charakteru. V sumarizačním přehledu, který je obsahem třetí části této práce, byly ale veškeré okolnosti komplexní či částečné dokumentace uvedeny.

1.2 Použitá literatura

Pramennou základnu uvedenou v kapitole předchozí bylo nezbytné doplnit rešerší dosavadní literární produkce. Z hlediska rozsahu a hloubky této práce bylo v jejích počátcích důležité si vytvořit pragmatický postup pro její zpracování. Cílem při samotném výběru děl byla snaha poskytnout rastr tematicky vydávaných děl přesahující jedno století. Následovala snaha se k jednotlivé problematice zprvu vyjádřit skrze díla syntetická, následně v možných případech podpořit problematiku i díly analytickými, což také souviselo s literárním výběrem. Ten etapově souzněl s jednotlivými literárními potřebami. V počátcích práce bylo nezbytné vytvořit hrubý obraz jednotlivých vývojových etap korporací, k čemuž posloužila díla charakteru syntetického, další fází bylo doplnění detailních okolností, událostí nebo jednotlivin, k čemuž byla potřebná díla analytická.

Hlavní tematické okruhy byly dějiny hospodářské, sociální, správní, řemesla, cechovní organizace, cechovní insignie a mnohá doplňující podtémata námi zvoleného období a regionu. Není jakkoli přínosné uvádět všechny autory, zde bude představena pouze dílčí část jmen, s přihlédnutím ke snaze postihnout dobového literární dotyky, kompletní seznam čerpané a inspirativní literatury je uveden v závěrečném seznamu.

Moje první myšlenky v počátcích této práce směřovaly k autorovi rozsáhlých publikací a článků *Zikmundu Winterovi*. Ten ve svých syntetických knihách představil kulturní, hospodářský a společenský vývoj měst s detailním zaměřením na řemesla, živnosti a cechovní zřízení. Jeho díla se stala nejen základnou pro tuto práci pro velké množství podrobných faktografických údajů, ale byla také neustálým průvodcem pro svůj nevyčerpatelný informační přesah. Byl součástí všech podobně tematicky

laděných statí, odborných publikací i nově vznikající univerzitní produkce budoucích autorů zabývající se touto problematikou, kteří až do dnešních dnů hojně čerpají z jeho velmi obšírných děl, ať již formou inspirativní či kontroverzní.³ Pokračovatelem Wintra byl uváděn *Václav Ševčík*. Jeho drobná publikace je naprosto výstižná, stručná a pragmatická, posléze je doplněna o rétorické autorovy polemiky týkající se budoucího cechovního odkazu.⁴ Citovaným autorem rodících se univerzitních prací je *František Melichar*, který vytvořil syntetizující publikaci na přelomu století.⁵ Nezapomenutelným autorem pro hospodářský vývoj byl *Bedřich Mendl*. První profesor hospodářských dějin na pražské univerzitě se ve svých dílech neodmyslitelně zabýval cechovní otázkou při řešení hospodářské a sociální problematiky nejen zemí českých.⁶ Neopomenutelnou autorkou vývoje cechů je *Hana Pátková*. Přínosem byly její vyčerpávající univerzitní přednášky, ale také literární tvorba bohatá svým přesahem kulturním a náboženským, bratrstev i cechů.⁷ Díla *Josefa Janáčka* se podrobně zabývají hospodářským a řemeslným vývojem v českých zemích, vytváří syntetický pohled i analytické detaily vývoje řemesel.⁸ Pro uchopení správní a právní problematiky jednotlivin a orgánů, právních termínů a typologií nařízení byla užita publikace *Karla Malého*, podrobnější vývojovou návaznost a detailní výklad správního a právního vývoje poskytla publikace *Zdeňky Hledíkové* a kolektivu. Rozličné mezistupně vývoje, detailnější rozbor segmentálních podtémat pomohly demaskovat totožně tematicky orientovaní autoři, například *Valentin Urfus*, *David Marek*, *Zdeňek Jindra* a *Ivan Jakubec*, *Zdeňka Fröhlichová*.⁹

³ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913, dále TÝŽ, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XI.V. a XV. století*, Praha 1906, TÝŽ, *První cechy řemeslné v Čechách*, Časopis Musea království Českého 1904, TÝŽ, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1913, TÝŽ, *Kulturní obraz českých měst život veřejný v XV. a XVI. věku*, díl I., Praha 1892.

⁴ Václav ŠEVČÍK, *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*, Praha 1926.

⁵ František MELICHAR, *Dějiny cechovníctví v Čechách*, Praha 1902.

⁶ Bedřich MENDL, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický, ročník 33, Praha 1927, TÝŽ, *Sociální krize a zápasy ve městech čtrnáctého století*, zvláštní otisk z Českého časopisu historického, roč. XXX. a násl., Praha 1926, TÝŽ, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.

⁷ PÁTKOVÁ Hana, *Bratrství ke cti Božie*, Praha 2000, TÁŽ, *Svatý Eliáš, svatý Lukáš a cechovní patroni ve středověkých Čechách*, in: Světci a jejich kult ve středověku, Praha 2006.

⁸ Josef JANÁČEK, *Přívornictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959, TÝŽ, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963, TÝŽ, *Zrušení cechů roku 1547*, Československý časopis historický, ročník 7, Praha 1959, Josef JANÁČEK, Jiří LOUDA, *České erby*, Praha 1998.

⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007, Karel MALÝ a kolektiv, *Dějiny českého a česko-slovenského práva do roku 1945*, Praha 1999, Zdeňka FRÖHLICHOVÁ – KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení měst pražských po roce 1547*, Praha 1934, Valentin URFUS, *K cechovní politice v Čechách na přelomu 17. a 18. století a k jejím ideovým zdrojům*, Právněhistorické studie,

Problematika cechovních znamení, znaků, insignií by mohla stát pro svoji nekonečnou bohatost jako samostatná práce, tomu je odpovědí i literární interes. Cechovní symboliku okrajově zmiňují všechna tematická díla, hlavním námětem odborných článků sborníkových prací se stávají v době pozdější, což souvisí se vznikem muzeí, kompletací jejich prvotních sbírek a rozvojem regionální literatury. Tyto odborné články jsou stylizovány formou popisnou nebo formou funkčně účelovou u sbírek kompletních nebo jejich typizovaných jednotlivin, které jsou povětšinou obohaceny obrazovou dokumentací. V současné době jsou také pro svoji zvýšenou popularizaci častým tématem univerzitních prací. Na hmotný odkaz cechovních organizací se mimo jiné zaměřili *Jan Diviš, Jiří Čarek, Martin Myšička, Jarmila Krejčíková, Tomáš Krejčík, František Xaver Harlas, Jaroslav Jásek, Vladimír Hrubý, Jakub Hrdlička* atd.¹⁰ Mezi autory obohacující tuto práci patřila *Ivana Ebelová* specializující se řemesla architektonická, také *Zdeněk Martínek* specialista na organizační dělení řemesel nebo *Marie Bláhová* pro svoji prestižní a nevyčerpatelnou časoprostorovou pomoc.¹¹

Vznik měst, kolonizace a řemeslný rozkvět byly interakční prvky, bez jejichž vzájemné spolupráce by samotný lokační záměr nikdy nedošel svého úspěchu. Otázkami ekonomickými, hospodářskými i sociálními, rodícím se městským tržním a obchodním systémem se tematicky věnovalo mnoho publikací nebo periodických příspěvků. Pro tuto práci byla inspirativní díla autorů zejména *Martina Nodla, Františka*

---

ročník 6, Praha 1960, TÝŽ, *O právní úpravě manufakturní výroby u nás v 18. století*, Právněhistorické studie, ročník 1, Praha 1955, Zdeněk JINDRA, Ivan JAKUBEC a kol., *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, David MAREK, *Všeobecný obchodní zákoník*, diplomová práce, fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni, Praha 2012.

¹⁰ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Praha 1992, Jiří ČAREK, *Poznámky k soupisu typářů*, Archivní časopis č. 1, Praha 1973, Martin MYŠIČKA, *Řemeslná symbolika na pečetích, znacích a korouhvičkách na příkladu cechů města Mostu*, in: Sborník archivní prací 2, roč. LVIII., Praha 2008, Tomáš KREJČÍK, *Pečeť v kultuře středověku*, Ostrava 1998, Jarmila KREJČÍKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, Praha 1987, František Xaver HARLAS, *Cechovní pokladny v museu kr. hl. města Prahy*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze, č. 11, Praha 1903, Jakub HRDLIČKA – Jaroslav JÁSEK – VLADIMÍR HRUBÝ, *Pět století řemeslné symboliky*, Praha 1999.

¹¹ Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001, Zdeněk MARTÍNEK, *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III. Řemeslná, domácká a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752 – 1756*, Praha 2000, TÝŽ, *Necechovní řemeslníci v Čechách v polovině 18. století*, Český lid 1996.

Hoffmanna, Jana Klápštěho, Josefa Žemličky, Jiřího Kejře,¹² situační problematiku jednotlivých staletí pomohli doladit autoři Rostislav Nový, Jaroslav Čechura, také Petr Čornej,¹³ následně se řemeslné problematice věnuje ve svých obsáhlých dějinách Václav Vladivoj Tomek, detailní hospodářskou problematikou, systémem obdělávání půdy a zemědělskou produkcí podrobně popisuje František Graus, Jan Janák, František Mainuš, Jaroslav Marek,¹⁴

Významným přínosem byly práce historiků, zabývajících dotčeným obdobím syntetickým pojetím funkční struktury celku s regionálními doteky nebo práce analytické přínosné pro tuto práci pohledem osobnostním či událostním. Výše zmíněná literatura syntetického charakteru v mnohých případech poskytla i analytické informace charakteru regionálního. Ty později doplnily publikace s dotykem k jednotlivým rodům, zejména majitelům našeho panství z pera autorů Františka Palackého, Josefa Šusty, Karla Kučy, Tomáše Velímského, Martina Šandery a Františka Musíla, také Václava Spěváčka, Miloše Pojara a Františka Hrubého.¹⁵ Následující výběr literatury a

---

¹² František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992, TÝŽ, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2012, Martin NODL, *Sociální svět středověkého města*, Praha 2006, TÝŽ, *Středověk v nás*, Praha 2015, Martin NODL, František ŠMAHEL, *Člověk českého středověku*, Praha 2002, Martin NODL, Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198 – 1253: proměna státu a společnosti*, Praha 2002, TÝŽ, *Přemysl Otařar II.*, Praha 2011, TÝŽ, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1986, Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Karolinum 1998.

¹³ Jaroslav ČECHURA, Zdeněk HOJDA, Martina NOVOJÁNSKÁ Martina (edd.), *Nájemníci na Starém Městě pražském roku 1608*, Praha 1997, Jaroslav ČECHURA, *Peněžní a finanční aktivity ve středověkých Čechách*, in: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, Praha 1999, TÝŽ, *Počet pracovních dnů v Čechách v pozdním středověku*, *Časopis Národního muzea v Praze*, oddíl věd společenských 158, č. 3 – 4, Praha 1989, TÝŽ, *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*, Praha 2004, Petr ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokoť a Múdrá Hlavička aneb Staroměstští řezníci v husitské revoluci*, *Pražský sborník historický*, sv. 40, Praha 2012, Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří RAK – Vít VLNAS, *Ve stínu tvých křídel – : Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995, Rostislav NOVÝ, *Funkce obchodu a mince v pozdně přemyslovských Čechách*, in: *Numismatické listy* 35, Praha 1980, TÝŽ, *Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách*, *Československý časopis historický*, ročník 21, Praha 1973.

¹⁴ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy VIII*, 1891, TÝŽ, *Dějepis města Prahy*, díl I., Praha 1855, TÝŽ, *Dějepis města Prahy*, díl II., Praha 1871, TÝŽ, *Dějepis města Prahy*, díl III., Praha 1875, František GRAUS, *Český obchod se sukňem ve 14. a 15. století*, k otázce významu středověkého obchodu, Praha 1950, TÝŽ, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*, díl 1., *Dějiny venkovského lidu od 10. století do 1. poloviny 13. století*, Praha 1953, TÝŽ, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*, díl 2., *Dějiny venkovského lidu od poloviny 13. stol. do roku 1419*, Praha 1957, TÝŽ, *Chudina městská v době předhusitské*, Praha 1949, Jan JANÁK, *Hospodářský rozmach Moravy 1740 – 1918*, Brno 1999, František MAINUŠ, *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v 18. století*, Praha 1960, Jaroslav MAREK, *Řemeslná výroba v moravských městečích v 16. století*, in: *Sborník matice moravské*, roč. 81, Brno 1962.

¹⁵ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1998, Josef ŠUSTA, *České dějiny, díl II, část 1., souhrn Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935, Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl IV.*, Praha 2000, Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabišici: Páni z Rýzmburka*, Praha 2002, Martin ŠANDERA,

článků tvořily práce povětšinou muzejních pracovníků, archivářů a mnohdy také učitelů, kteří spravovali archiválie v době jejich uložení v místním městském archivu, před odsunem do archivu svitavského. Mezi regionální badatele městského archivu patřily osobnosti, například *Alois Černý*, *Franz Fritscher*, *Moriz Grolig* a *Rudolf Híkl*, *Gustav Korkisch*, *Oliva Pechová*, *Friedrich Piekielko*.¹⁶ Jelikož komplexní publikace zabývající se hospodářským vývojem, resp. vývojem řemesel nebyla doposud pro daný region vytvořena, byly pro nastíní řemeslné problematiky užity sborníkové příspěvky autorů *Jany Martínkové*, *Jana Sedláka* a kolektivu autorů, také univerzitní práce s regionálním dotykem autorů *Tomáše Thuna*, *Ivany Havlíčkové*.¹⁷

Prvotní podmínkou pro vytvoření řemeslného obrazu ve městě bylo správné etymologické uchopení řemeslné terminologie, která souvisela s gradující specializací. Následně bylo nutno prostoupit komplexním výrobním procesem veškerých, někdy i zdánlivě jasně definujících činností, pro získání přesného autentického obrazu řemeslné výroby. Tuto cestu nastínili mnozí výše uvedení autoři, podrobněji se ale

---

Zdeněk Kostka z Postupic – přítel krále, nepřítel církve, in: Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup (edd.), *Evropa a Čechy na konci středověku*, sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, Praha 2004, František MUSIL, *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Praha 2009, Jiří SPĚVÁČEK, *Král diplomat*, Praha 1982, Miloš POJAR, *Jindřich Matyáš Třurn muž činu*, Praha 1998, František HRUBÝ, *Ladislav Velen ze Žerotína*, Praha 1930.

¹⁶ Alois CZERNÝ, *Mittheilungen des Mährischen Gewebemuseums in Brünn* 9, Brno 1905, TÝŽ, *Wochenblatt für Mährisch – Trübau*, č. 48, Moravská Třebová 1888, Franz FRITSCHER, *Gedenkbuch der Stadt Mährisch Trübau*, Moravská Třebová 1881, Moriz GROLIG, *Notizenblatt des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 10, 11, 12, Brno 1888, Rudolf HIKL, *Moravská Třebová náčrt jejích dějin*, Okresní osvětová rada v Moravské Třebové, 1949, TÝŽ, *Moravská Třebová v dějinách*, Okresní osvětová rada v Moravské Třebové 1948, Gustav KORKISCH, *Das älteste Stadtbuch von Mährisch-Trübau, 1373-1554*, in: *Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 1, Brno 1939, TÝŽ, *Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte*, roč. 3, Brno 1940, Oliva PECHOVÁ, *Moravská Třebová*, Státní památková správa 1957, Friedrich PIEKIELKO, *Přivovarnictví v Moravské Třebové*, in: *Moravskotřebovské vlastivědné listy* 8, Moravská Třebová 1997.

¹⁷ MARTÍNKOVÁ Jana (ed.), *Moravskotřebovský zámek – renesance v evropském kontextu*, Moravská Třebová 2010, TÁŽ, *Barokní sochařství v Moravské Třebové, problematika připisování autorství, restaurování, prezentace*, Moravská Třebová 2011, TÁŽ, *Historie vzdělávacího spolku a muzea v Moravské Třebové II.*, Zpravodaj města, Moravská Třebová 2006, TÁŽ, *Moravskotřebovské cechy a cechovní památky*, Městské muzeum Moravská Třebová 1988, sborník u příležitosti výstavy *Moravskotřebovské cechovní památky*, TÁŽ, *Renesanční náhrobníky a lapidárium na hřbitově v Moravské Třebové*, moravskotřebovské vlastivědné listy č. 5., Moravská Třebová 1995, Jan SEDLÁK (ed.), *Cesta od renesance k baroku. Slavné stavby Moravské Třebové*, Moravská Třebová 2012, Tomáš THUN, *Územní vývoj panství Zábřeh na Moravě od nejstarších zpráv do roku 1621*, diplomová práce, filozofická fakulta, univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2013, Ivana HAVLÍČKOVÁ, *Pravděpodobný fenomén Křížové cesty v Moravské Třebové*, bakalářská práce, fakulta restaurování, univerzita Pardubice 2009.

starým řemeslům věnovali autoři *Miroslav Janotka, Karel Linhart, Cecilie Hálová – Jahodová*.¹⁸

Vzhledem k rozsahu práce nebylo možné se detailně věnovat každému řemeslu nebo odvětví do jeho niterních struktur, tento obraz dotvořily univerzitní práce tematicky se věnující jednotlivým typologickým okruhům z pera autorů *Stanislava Linharta, Jany Haraštové, Petry Polochové, Kristýny Walterové, Moniky Vorálkové, Michaly Havlíčkové, Kláry Benátské* nebo *Romana Malacha*.¹⁹

Nutno se ještě k uvedeným autorům vrátit. Badatelský zájem o problematiku řemesel a posléze cechovních organizací přesahuje jedno století. Během této doby vzniklo nepřeborné množství faktografické literatury syntetického i analytického charakteru. Vždy je nutné u veškeré literatury přihlídnout k době jejího vzniku, neboť ta mohla být ovlivněna dobově ideologickým tlakem, také výraznou proměnou historické vědy nebo novými metodologickými přístupy pod vlivem silného tlaku nově vznikajících progresivních věd. Na výsledný literární produkt má také zásadní vliv osobnost autora, jeho narativní schopnost vytvořit historický obraz a velmi zásadně i schopnost badatelská pro vytvoření obrazu historiografického. K veškeré uvedené problematice bude v práci přihlídnuto.²⁰

---

¹⁸ Miroslav JANOTKA, Karel LINHART, *Zapomenutá řemesla*, Praha 1984. TÝŽ, *Řemesla našich předků*, Praha 1987. Cecilie HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život zapomenutých řemesel*, Praha 1955.

¹⁹ Stanislav LINHART, *Cech soukeníků a tkalců v Soběslavi*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Univerzita Karlova, Tábor 2009. Jana HARAŠTOVÁ, *Ševcovský a obuvnický cech v Brně*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2009. Petra POLOCHOVÁ, *Řloboučnictví na Novojičínsku na příkladu firmy J. Hückel a synové*, magisterská práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2020. Kristýna WALTEROVÁ, *Cechy potravinářských řemesel v Mnichově Hradišti*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Univerzita Karlova, Praha 2017. Monika VORÁLKOVÁ, *Vybrané české názvy řemesel se zaměřením na jejich etymologický původ*, diplomová práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2014. Michala HAVLÍČKOVÁ, *Koželužské organizace v Čechách do roku 1918*, diplomová práce, fakulta filozofická, Univerzita Pardubice, Pardubice 2009. Klára BENÁTSKÁ, *Kniha cechu kožešníků v Žatci 1474 – 1814*, diplomová práce, fakulta filozofická, Univerzita Karlova, Praha 2016. Roman MALACH, *Tradiční způsoby požární ochrany na moravském venkově a jejich inovace do konce 19. století*, disertační práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2016.

²⁰ Samozřejmostí, kterou je nutné si uvědomit, je množství literatury vznikající v rozkvětu rozličných ideologických tendencí. Je nasnadě tuto literaturu z uvedeného výběru selektovat a pragmaticky neuvádět, což by ale zračilo jistou nezralost. Literatura, která vznikala pod vlivem ideologií, měla jasnou základnu. Pevně danou, očekávanou, která je i pro laické čtenáře patrná. Pokud jsme ale schopni se odvrátit od tohoto vlivu, přináší tato díla významné badatelské poznatky, kterými se následující nebo předchozí literatura nepyšní. Zde výrazně u tvorby Grause, také Janáčka a mnoha dalších, kteří nesli tendenční tíhu ať již jakkoli nedobrovolně. Pozn. autora.

1.3 Metodika

Jak již bylo uvedeno v kapitole předchozí, konceptuální představa vytvořená z důvodu ověření životaschopnosti tohoto tématu, udala hlavní směr pro prvotní sběr pramenů do již zmíněného spádového archivu v Litomyšli. Zde bylo započato pečlivé shromažďování pramenů s tematicky rozličnou informační úrovní a jejich kompletní zdokumentování z důvodů domácího zpracování. Vzhledem k nepřebornému množství minulých faktů bylo nutné separací oddělit fakta historická a následně vlivem metodologických přístupů je postavit jako fakta historiografická.

Při zpracování pramenů bylo nutností veškeré nalezené podrobit kritickému hodnocení. Ověřit jejich pravost, pravdivost a účelnost vzhledem k jejich kauzálně genetickým vztahům a časoprostorovým souvislostem se pokusit o znovuprožití nebo alespoň vcítění se do dobového ducha pro jejich správný hermeneutický výklad. Cílem také bylo vyvarovat se anachronismů a dostatečnou pojmovou představou se pokusit o přesnou narativní interpretaci.

Po počátečním sběru, shromažďování a syntéze vybrané literatury, odborných článků, univerzitních prací a pramenů archivní povahy následovala jejich analýza. Zásadním problémem, se kterým bylo nutné se během této práce vypořádat, bylo velké množství detailně totožných ekonomicko-účetních zápisů, téměř hanlivě řečeno nic neříkajících. Pro jejich vyslovení bylo nutné užít přístup komparativní posléze konfrontační, s teoretickým užitím Webrova *ideálního typu* zejména pro stanovení diferenciacních a identických znaků regionálních cechovních korporací.²¹

Vývoj a veškerou problematiku cechovních organizací bylo možné uchopit, zpracovat a představit z mnoha možných hledisek. Pomocnou osnovou bylo *Braudelovo* vrstevnaté vnímání historického času. Z hlediska dlouhého trvání, *longue durée*, bylo snahou představit staletý vývoj těchto korporací, jejich regionální působení a komplexní existenci veškerých řemesel a jejich odvětví, postihnout tak jejich globální

---

²¹ Ideální typ je Weberova teoretická konstrukce, pro vytvoření myšlenkového obrazu výkladu historických událostí. Jedná se o metodu komparativní, prostředek poznání, kdy na základě stupňování jevů je možné sledovat podobnosti a vytvořit jednotný historický obraz. Srov. Karel ŠTEFEK, *Stručný nástin filozofie dějin*, Gaudeamus 1999, s. 67 – 68.

obraz. Následně bylo přínosné pohlédnout na korporace v rovině času středního, *conjunctures*, který zaznamenal vývoj změn hospodářských a sociálních. V neposlední řadě bylo možno využít čas změn rychlých, *événements*, který v aktivním sledu reflektoval události politické a každodenní. V této práci je tedy možné sledovat v různých kapitolách variabilitu užití těchto časových hledisek,²² neboť pouze jejich kombinacemi lze postihnout rozsah práce.

Zásadní myšlenkou byla také samotná funkční strukturalita. Nejen vědomí horizontálně a vertikálně vzájemné provázanosti, ale také funkční struktury celku, kdy při metaforickém připodobnění organizací k systému ozubených kol plnicích jednotlivě svoji nezastupitelnou funkci v celku, bylo snahou v jednotlivých kapitolách přinášet vertikální důležitosti detailního charakteru pro vytvoření komplexního obrazu organizací. Neočekávanou, ale velmi zásadní překážkou vzhledem k cílům této práce, byla pandemie, která komplikovala cestu k samotným fondům i hmotným artefaktům. Tato skutečnost velmi zasáhla do výsledné podoby této práce a změnila její konečnou podobu i pojetí. Ovlivnila a výrazně omezila prostor pro detailní analýzu a následnou interpretaci archivních pramenů. Vše hodnoceno v závěru práce.

---

²² Georg G. IGGERS, *Dějepisectví...*, s. 56 – 58.

2. Řemeslné počátky

Lidský vývoj a s tím související snahu o přežití, záchranu a zdokonalení života by bylo nesnadné shrnout do několika vět, zaznamenat vše podstatné a přitom zdůraznit nezvratné okamžiky pro vývoj budoucí. Kontextuálně je nutné si uvědomit postup řemeslného vývoje, který nikdy nekončil, nestagnoval, neboť společnost, soustředěná do příhodných oblastí, neustále zvětšující svůj objem, zvyšovala také svoje nároky existenčních potřeb.²³

S koncentrací většího množství osob do příhodných oblastí se setkáváme už od pradávna a tento přesun neustal ani v době vyspělejší, se zánikem osad, v období hledání lokačně a strategicky výhodných oblastí v době kolonizace, výstavbě či výsadbě nového základu pro město.²⁴ Koncentrace kvalitních, potřebných, vše zastupujících řemesel byla důležitým úkolem lokátora²⁵ z hlediska hospodářské prosperity, soběstačnosti a udržitelnosti projektu. Budoucí snahou bylo i následné doplňování, rozšiřování a inovování produkce. Zde postupně vznikaly třecí plochy mezi již usedlými a mezi nedomácími řemeslníky, které vedly k postupnému vytváření

²³ Autoři v publikace vývoje řemesel s lehkým dotykem na předchozí pravěký vývoj století třinácté definují jako zlomové, kdy se rozvoj řemesel vlivem níže uvedených okolností urychlil. Martin NODL, František ŠMAHEL (edd.) *Člověk českého středověku*, Praha 2002, s. 364 – 368. Dále jen NODL, ŠMAHEL, *Člověk českého středověku*...

²⁴ Strategicky výhodná místa, budování osad, osidlování, existenční stabilita, rozvoj řemesel, přerod v aglomerace měst. Podrobněji František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 9 – 51, 80 – 87, 88 – 93, dále jen HOFFMANN, *České město*... Přerod osadní, problematiku lokační a následný vznik měst popisuje ve své knize i Jan Klápště. Zamýšlí se také nad návazností hradských soustav pro budoucí vznik měst. Srov. Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2012, s. 351 – 378. Vznik měst, lokalizaci, kolonizaci a také počátky řemeslné reflektuje ve svých knihách Josef Žemlička. Věnuje se také vlivu historiografické produkce na kolektivní myšlení zejména v otázce nacionálních kolonizačních sporů. Srov. Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198 – 1253: proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 263 – 288, dále jen ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*..., dále TÝŽ, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1986, s. 193 – 220, dále jen ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců*...

²⁵ Pouze panovník uděloval svolení se vznikem měst, neboť byl majitelem veškerých regálů a výlučných práv. Panovníčím zástupcem, na kterého přešly povinnosti a práva spojená se nově budovanými aglomeracemi, byl *lokátor*. Po vzniku dohody mezi panovníkem a lokátorem, byly ustanoveny poplatky za povolení vysazení města, položky zákupní *arhu*, *podací*. Šlo o částky vysoké, lze se tedy domnívat, že se jednalo o osobu zámožnou. Vysoké byly také postihy finanční, v případě neuskutečnění díla. Samotná realizace spočívala ve výběru lokality, mýcení místa, přesunu nových osadníků, parcelizaci polností atd. Lokátor se stal také vykonavatelem nejnížší soudní instance a mnohdy následně získal i úřad rychtáře. Srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 58, 205, 230, dále jen HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy*... Dále také Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Karolinum 1998, s. 125, 234. Hoffmann města synonymálně označuje jako *lidská sídliště vyššího typu*, podrobněji se ve své knize zabývá komplexní problematikou vzniku měst. Podrobněji František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, s. 12 – 71, dále jen HOFFMANN, *Středověké město*...

Zakládací listina města Moravská Třebová se nedochovala, tudíž není známo ani jméno *lokátora*. V sousedních Svitavách byl *lokátorem* Helembert von Turm. Srov. Rudolf HIKL, *Moravská Třebová v dějinách*, Moravská Třebová 1948, s. 11, dále jen HIKL, *Dějiny*...

řemeslné samosprávy regulující a řídící nově vznikající organizace. Mnohdy se vývojové okolnosti mohly stát podružným faktorem ke vzniku organizací.²⁶

Řemeslné spolky oboru stejného, příbuzného či dokonce odlišného jsou doloženy v českých zemích od poloviny století třináctého, předcházeli tomu komplexní vývoj hospodářský, rozvoj jednotlivých řemeslných odvětví v obcích, městech i sousedních zemích, než došlo k jistému ustálení podmínek a také zvýraznění důležitosti nově vzniklých organizací. Ustanovením samotných cechovních organizací předcházeli i vývoj společenský, sociální a právní s intenzivní lokační křivkou.²⁷

Následující století čtrnácté bylo již dobou, kdy řemeslná výroba a s tím také související řemeslné organizace vypsely na takovou úroveň, že se staly nedílnou součástí a také velmi důležitým činitelem pro budoucí vnitřní a vnější rozvoj měst, v současné době probíhala také vrcholná fáze vývoje organizací. Zvláštního rozkvětu, společenské důležitosti a nezlomné stability dosáhly řemeslné spolky ve století

---

²⁶ Konkurenční prostředí. Zisk lukrativních zakázek. Při zamyšlení je možné i zde hledat důvod ke vzniku cechovních organizací, které by snadněji prosadily zájmy řemeslníků, než jednotlivci samotní. Srov. EBELOVÁ Ivana, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001, s. 13, dále jen EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*

²⁷ Středoevropský prostor zaznamenává změny v řemeslném konstituování s lehkým zpožděním proti západní části Evropy, zejména Franci, severu Itálie nebo západu Německa. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 13. I přes zpoždění dotýkající se všech existenčních otázek, dosahovala obchodní infrastruktura poloviny století třináctého vysoké úrovně i objemové vážnosti. Situačním vývojem, vlivem měnového systému, exportními a importními artikly se zabývá Rostislav Nový. Srov. Rostislav NOVÝ, *Funkce obchodu a mince v pozdně přemyslovských Čechách*, in: Numismatické listy 35, Praha 1980, s. 13 – 18. Komplexně představuje dobu posledních přemyslovců třetí díl Velkých dějin. Popisuje sociální pohyb obyvatelstva, inovace hospodářské i ekonomické, nutnost mincovního systému pro nákup domácích produktů a zajištění nedostatkového zboží ze zahraničí. Ekonomický rozvoj nechce jednoduše spojovat se stříbrnou horečkou, oba faktory jsou sice neodmyslitelně spjaty, ale každý z nich měl dlouhý vývoj s řadou přidružených aspektů. Srov. Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III.*, Litomyšl 2002, s. 314 – 329, 544. Období přemyslovských knížat a posléze králů je hodno komplexně chápat jako období úspěšné. Jaroslav Čechura prudké a gradující změny označuje výstižně jako revoluce se vzájemnou provázaností nebo návazností. Století třinácté, krom ostatních charakterových znaků, nazývá agrární revolucí se zásadním vlivem pro zrychlení kolonizačních procesů. Podrobněji se také věnuje okolnostem mincovním, těžbě drahých kovů a také situačními podmínkami ražby nových a následných mincí. Podrobněji Jaroslav ČECHURA, *Peněžní a finanční aktivity ve středověkých Čechách*, in: Dějiny bankovníctví v českých zemích, Praha 1999, s. 13 – 29, dále jen ČECHURA, *Peněžní a finanční aktivity...*

patnáctém.²⁸ Zásadní a základní vývoj byl ukončen, organizace fungovaly, plnily svoji funkci a postupně přicházelo období rozkvětu.²⁹

Tato privilegovaná korporace nesla nejčastěji název *cech, bratrstvo, tovaryšstvo, zřízení, pořádek, řád, pospolnost, také bruderschaft, czech, fraternitas*.³⁰ Latinská podoba byla *societas seu communitas* nebo *universitas*. Jednalo se ale o termíny velmi obecné. V době středověku se označení pro bratrstvo a cech užívá volně, často se také zaměňuje a vzájemně prolíná, změna přichází až s novověkem, kdy terminologie již přesněji korporace odděluje.³¹ Václav Ševčík nastiňuje vývoj od řemesla nesvobodného ke svobodnému, přes sdružování příbuzných řemesel v bratrstva, úřady či pořádky, které se staly vzorem nebo mnohdy také základem pro budoucí cechovní organizaci.³²

Ať již se v různých dobách, regionech a krajích a z důvodů rozličných užíval název pro cech jakýkoliv, členům těchto spolků šlo o zajištění pracovních privilegií, zajištění monopolního odbytu a také jisté ochrany. I vrchnost a konšelové stvrzující tyto spolky, v nich nacházeli nemalé zisky a uspokojení vlastních potřeb, což by mohl být také

---

²⁸ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963, s. 12 – 23, dále jen JANÁČEK, *Přehled vývoje...* Dále k důvodům vzniku cechů srov. Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie*, Praha 2000, s. 50, dále jen PÁTKOVÁ, *Bratrstvie...* Důvody vzniku cechovních organizací reflektovali ve svých publikacích, státech, příspěvcích, bakalářských či diplomových pracích všichni autoři, kteří se touto problematikou zabývali, ať z pohledu obecného či přímo regionálního.

²⁹ Podrobněji představuje pozici sociální ve městech století čtrnáctého Mendl. Srov. Bedřich MENDEL, *Sociální krize a zápasy ve městech čtrnáctého století*, zvláštní otisk z Českého Časopisu Historického, roč. XXX. a násl., Praha 1926, s. 90 – 140. Stability dosáhly cechovní organizace během dlouhého vývoje. Ve století patnáctém jsou ale už tyto spolky charakterizovány jako vlivný politický článek ve správě města. Srov. HOFFMANN, *Středověké město...*, s. 416.

³⁰ K terminologické problematice, rozdílnosti bratrstev a cechů se věnuje podrobněji Hana Pátková. Srov. PÁTKOVÁ, *Bratrstvie...*, s. 7 – 9, 71. Bedřich Mendl uvádí, že cechy se nevyvinuly z bratrstev, městské úřady seskupovaly řemeslníky v nucené pořádky k různým účelům, je ale pravděpodobné, že mnohé charakteristické prvky měly stejné. Srov. Bedřich MENDEL, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947, s. 25, dále jen MENDEL, *Vývoj řemesel...* Je patrné, že terminologie názvu se v různých proměnách užívá i u panovnických listin, kde je možné sledovat jistou snahu po pragmatické využitelnosti záměny názvu. Viz panovnické listiny a nařízení v polovině století šestnáctého. Srov. Zdeňka FRÖHLICHOVÁ – KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení měst pražských po roce 1547*, Praha 1934, s. 75 – 77, dále jen FRÖHLICHOVÁ, *Změny v cechovním zřízení...*

³¹ Lze se také domnívat, že řemeslníci tvořili bratrstva, čímž jsou myšleny spolky náboženské pouze z důvodů lepší snášenlivosti vrchnosti a radních, z důvodu snazšího dosažení řemeslných cílů, neboť tyto spolky nepodléhaly téměř žádné kontrole vyšších orgánů. Srov. Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906, s. 180 – 181, dále jen WINTER, *Dějiny řemesel...* Tomek hodnotí oba spolky, bratrstva i cechy, jako spolky dobrovolné. Domnívá se, že bratrstva vznikala pouze z důvodů náboženských úkonů, zejména k zajištění posledního rozloučení. Členy bratrstev se stávali zástupci rozličných řemesel. Jako nejstarší pražské bratrstvo založené roku 1348 uvádí malíře. Srov. Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy*, díl. II., Praha 1871, s. 387.

³² V čele těchto pořádků či úřadů stával mistr, kterého jmenoval pán hradu nebo panství, jehož povinností bylo dohlížet na řemeslo i řemeslníky. Vždy platila zásada, *proti cizímu zboží hájit domácí výrobu*. Srov. Václav ŠEVČÍK, *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*, Praha 1926, s. 11 – 15, 21, dále jen ŠEVČÍK, *Historie...*

jeden z důležitých faktorů vzniku.³³ Dalšími důvody ke vzniku bylo zajištění řemeslné produkce, zajištění odbytu, omezení cizích dodavatelů, kvality výroby a výrobků, regulace konkurenčních bojů, ať již mezi domácími či zahraničními výrobci, v neposlední řadě také právo spotřebitele na poctivé a dobré zboží či služby.³⁴ Mezi významné důvody ke vzniku cechů patřila také činnost kultovní, ať se jednalo o zajištění spásy duší, obranu před zákazy městských orgánů a panovníka, kultovní činnost pro zvýšení prestiže spolku nebo krycí aktivita bohoslužeb proti dohledu úřadů.³⁵ Při počátečním vzniku měst sama městská rada podporovala a seskupovala řemeslníky do nucených pořádků pro povinnost hašení městských požárů.³⁶ Dále byli řemeslníci povinni městu službou vojenskou, náležela jim také povinnost hlídání věží a městských bran, zajišťovali a organizovali žoldněře pro pořádek jarmareční a byli také nuceni zasahovat při městských pútkách zbraní.³⁷

Vznikem obchodního vztahu mezi městskou reprezentací či vrchností a řemeslným spolkem byl vytvořen oboplně výhodný vztah přinášející jistý druh ochrany, pomoci a bezpečí pro spolky, ale také na straně druhé zajištění nemalého zisku z berní, pravidelných platů, nepravidelných poplatků a také nezanedbatelné úlevy pro vrchnost, v podobě přenesení pravomocí.³⁸ Lze se tedy domnívat, že vznik spolků byl

---

³³ WINTER, *Dejiny řemesel...*, s. 594. Dále Zikmund WINTER, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1913, s. 212, dále jen WINTER, *Zlatá doba...*

³⁴ Je nutné správné uchopení termínu, vyvarovat se anachronismu. Ve středověku právo na práci neslo význam, důležitost, právo dané od Boha a vrchnosti, činnost samotná byla úřadem, vizitkou. S čímž se samozřejmě snoubila kázeň a dohled příslušných úřadů. Srov. ŠEVČÍK, *Historie...*, s. 16 – 20.

³⁵ Důležitost kultovní činnosti pro středověkou společnost se zrcadlila i v cechovních organizacích. Jednalo se o oslavu patrona uctívaného sdružením, slavily se vigilie v předvečer svátku, následně probíhala v den svátku mše. Dále se konaly zádušní mše za členy cechu, nejčastěji čtyřikrát ročně. Následně se konaly mše, oslavovaly se svátky ostatní, př. vánoční, velikonoční, Letnice, svátky důležitých patronů, také se konaly mše nedělní. Mezi významné náboženské prvky patřila i organizace pohřbů, také sloužení vigilií a zádušních mší, nejen pro členy cechů. Podrobněji PÁTKOVÁ, *Bratrství...*, s. 58 – 69. Jak uvádí Václav Ševčík, zbožnost a bratrství měly být jedním z hlavních principů vzniku cechovních organizací, měly podporovat vzájemnou spolupráci a zakazovat hrubě nemorální chování mezi členy. Srov. ŠEVČÍK, *Historie...*, s. 16 – 17.

³⁶ Neochota hasit či neúčast byla trestána pokutami. Srov. MENDL, *Vývoj řemesel...*, s. 25.

³⁷ Obchodníci a řemeslníci si ochranu museli zajišťovat také na kupeckých cestách, kde jim hrozilo i smrtelné nebezpečí. V ně město vznikala na obranu městská hotovost v čele s hejtmanem, v pozdější době šlechticem. Od století čtrnáctého měli povinnost obranné účasti i členové cechovních organizací, kteří již v této době vyráběli i palné zbraně. Podrobněji k obraně měst HOFFMANN, *Středověké město...*, s. 199 – 207. Dále se Hoffmann také zabývá otázkou vzniku cechu a rozdílu s organizacemi bratrskými. Uvádí je jako sdružení s rozličnými funkcemi, kde samotná jejich terminologie nese důvody i způsoby jejich vzniku a předurčuje tak jejich budoucí funkci, př. ekonomickou, náboženskou. Podrobněji TÝŽ, *Středověké město...*, s. 246. Výjimku z vojenské a berní povinnosti měl cech malířů, kompenzací měla být výzdoba města, v pozdější pozměněné variantě zapisována od poloviny 15. století do statut. Podrobněji Václav Vladivoj TOMEK, *Dejepis města Prahy VIII*, Praha 1891, s. 376.

³⁸ Jistým druhem spokojenosti za schválení cechů a změn statut byla poslušnost a slibovaná oddanost. Sami řemeslníci se zavazovali, mnohdy i v listinných přípiscích, regulovat konkurenci, dohlížet na řemeslo,

iniciací stran spolku i stran úřadů, v intenzitě rozdílné, závisající na vlivu mnoha faktorů.³⁹ Důležitou skutečností bylo, že úroveň a úspěšnost řemeslné výroby a obchodování bylo hlavním faktorem určujícím prosperitu rodičícího se města, tudíž na fungování organizací měla městská správa nemalý zájem.⁴⁰

2.1 Tržní systém

S rozvojem měst souvisela také otázka zásobování a zajišťování dostatku surovin, potravin a výrobků pro každodenní potřebu obyvatelstva. Tyto stále se zvyšující se nároky měli pokrýt řemeslníci, obchodníci a živnostníci koncentrující se velkou měrou do nově založených měst. Na vesnicích zůstávala hlavním odvětvím rostlinná a živočišná výroba,⁴¹ do měst se soustřeďovala výroba řemeslná a obchod. Mnohdy zde byla také snaha řemeslníků regulovat obchodování ve prospěch vlastního řemesla. K tomu přispěl rozhodující moment, ať již pro dělbu práce či rozvoj směnných vztahů,⁴² vznik místního trhu, nových polyfunkčních center.⁴³ Jde o významnou oblast

---

kontrolovat kvalitu výrobků. Převzali také soudní a policejní dohled, který doposud vykonával vrchní dohlížecí orgán. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 595 – 598, 653 – 655.

³⁹ Otázku důvodu vedoucích ke vzniku spolků si kladli všichni autoři, kteří se zabývali touto problematikou. S jistotou je možné uvést, že přesný a jasně definovaný důvod ke vzniku není. Winter se přiklání k přerodu z náboženských bratrstev s podobně organizačními prvky, Mendl poukazuje na vliv úřadů ve snaze vytvořit potřebnou komunitu. Budoucí autoři se vždy jen mohou přiklonit k jedné ze stran, neboť iniciace panovníků do této problematiky je otázkou až doby poloviny století čtrnáctého, kdy už spolky suverénně fungovaly. Podrobněji k dané problematice Bedřich MENDL, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický, ročník 33, Praha 1927, s. 1 – 20.

⁴⁰ Budoucí prosperitu rozvoje určoval i počet řemesel vně usazených. Srov. HOFFMANN, *Středověké město...*, s. 225, 236.

⁴¹ Zemědělskou výrobou pro období od 10. století do roku 1419 se zabývá ve svých dvou knihách František Gaus. První díl podrobněji představuje význam lovu zvěře, rybolovu, včelařství, dobytkařství, vinařství, také žďáření, na nějž navazuje rozličnými systémy obdělávání půdy. Druhý díl vývojově navazuje na dotčenou produkci již podrobněji, dále se zde zabývá také kolonizací a jejími důsledky pro venkovský lid. Srov. František GRAUS, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*, díl 1., Dějiny venkovského lidu od 10. století do 1. poloviny 13. století, Praha 1953, s. 91 – 130, dále TÝŽ, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*, díl 2., Dějiny venkovského lidu od poloviny 13. stol. do roku 1419, Praha 1957, s. 30 – 113. Zemědělská produkce se stala výsadou vesnic postupným vývojem, souviselo to s rozvojem řemesel a obchodu ve městech, kde postupně zemědělská produkce ustupovala a přesouvala se do mimoměstských aglomerací. Srov. HOFFMANN, *České město...*, s. 94 – 100. Zastoupení řemesel a zemědělství se nacházelo na obou stranách, ve městech i na vesnicích, jen v rozdílném poměru vzhledem k samostatnosti zásobování při lokální nedostatečnosti. Srov. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech...*, s. 324 – 326. Komplexní pohled na život na vesnici, skladba vesnického obyvatelstva, robotní povinnosti a následné pramenné odkazy jsou reflektovány v knize se zaměřením na středověk. Srov. NODL, ŠMAHEL, *Člověk českého středověku...*, s. 436 – 460.

⁴² Směnné a posléze kupní vztahy existovaly i v době předměstské. Prvotní trhy se uskutečňovaly v aglomeraci osadní, posléze se situovaly do oblasti podhradní nebo do tržních vsí. Zde se konaly v určené dny, v týdenním cyklu. Srov. ČECHURA, *Peněžní a finanční aktivity...*, s. 13 – 15.

⁴³ Rozvoj směny zboží mezi městem a venkovem prošel dlouhým vývojem, na jehož konci hovoříme o místním trhu, který posléze určoval hlavní rysy hospodářského vývoje. Jedná se tedy o oblast směnných vztahů, kde

obchodních vztahů, kde panovala jasná obchodní pravidla regulující produkci zboží. Patří sem příkladně i právo míle.⁴⁴ Obchodní a tržní síť rozličných forem představovala složitý a velice důležitý prvek nejen v období vzniku měst, ale i v době pozdější.

Další oblastí, kde se projevovaly snahy měšťanstva o uplatnění tržní nadřazenosti, byly trhy svobodné či týdenní.⁴⁵ Zde byly výrazné snahy o ovlivnění prodeje zemědělských produktů dovozem, bez ohledu na odbyt městské výroby. Velkého významu pro rozvoj

---

došlo ke spojení produkce se spotřebiteli v místně omezeném rámci. Zboží zde prodával městský či venkovský výrobce, jedné či druhé straně, ale také obchodníci, kteří prodávali výrobky mimoregionálního charakteru. Tyto trhy měly jasné zákonitosti, které ovlivňovaly všechny zúčastněné strany. Srov. JANÁČEK, *Přehled vývoje...*, s. 19, 24 -26. Od jednoduché směny nutného zboží se vývojová linie posouvala k obchodním vztahům vyšší úrovně s nově vytvořenými obchodními trasami a širokým sortimentem nadstandardních produktů. Srov. HOFFMANN, *Středověké město...*, s. 38, 46, 50, 138, 236. Podrobněji se k celé problematice vazeb, vztahů, harmonie či disonance věnuje František Hoffmann v samostatné kapitole. TÝŽ, *Středověké město...*, s. 132 – 143. Otázkou řemeslnou se zabývá také Jaroslav Marek. Ten přináší paralelní konfrontační pohled k Janáčkovým českým městům městy moravskými. Shodný název nám napoví úzkou provázanost děl, která je inspirační reakcí. Srov. Jaroslav MAREK, *Řemeslná výroba v moravských městech v 16. století*, in: Sborník matice moravské, roč. 81, Brno 1962, s. 124 – 154.

Řemeslnými počátky, obchodováním a počátky tržního systému se zabývá ve své knize také Jan Klápště. Srov. Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2012, 285 – 313. Středověké trhoviště směnného charakteru nahradil trh městský, který se stal základním znakem pro vznikající město. Svolení pořádat trh vždy umožňoval panovník, držitel trhového regálu. Srov. Josef ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1986, s. 90 – 100, dále jen ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců*...Panovník stanovoval nejen jarmareční četnost, ale také jeho interní pořádky, příkladně právem skladu. Právo skladu mělo chránit domácí obchod před zahraničními obchodníky přednostním prodejem zboží, dokladováním jejich zákupní ceny a kontrolou metrologickou. Prvně toto právo v našich zemích měla Praha z roku 1304, regionálně nejbliže Olomouc toto právo užívala od roku 1351. Podrobněji Miloš DVOŘÁK, *Cisář Karel IV a pražský zahraniční obchod, č. 1*, in: *Pražský sborník historický* 34, Praha 2006, s. 11 – 13.

⁴⁴ Právo mílové, tj. na míli od města nesměl nikdo vařit a čepovat pivo ani provozovat řemeslo, leč by měl na to staré výsady. Souvisí to s rozvojem řemesel a vytváření pozdějších spolků a samozřejmě také s ochranou. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 14. Tato délková míra nebyla pevně stanovena a její užívání bylo ovlivněno vnitřní potřebou města vůči konkurenci. „Mílový obvod“ podléhal konkurenčnímu vývoji, mnohdy byl jeho obvod mnohonásobně zvětšen. Srov. ŠEVČÍK, *Historie...*, s. 24 – 26. Jedná se o tržní a výrobní monopol ve městě či v určité vzdálenosti od něj s cílem znemožnění konkurence obchodu a řemesel na statcích feudálních vrchností. Srov. Karel MALÝ a kol., *Dějiny českého a česko-slovenského práva do roku 1945*, Praha 1999, s. 40 – 41, dále jen MALÝ, *Dějiny práva*...Nejstarší právo mílové je *opavské* z roku 1224, druhé nejstarší *uničovské* z roku 1234. Je zde uvedeno vzhledem k těsné blízkosti k našemu městu. Poznámka autora. Srov. Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2012, s. 354. Mílové právo uděloval panovník a podléhalo mnoha změnám. Prvotní verze cílila proti krčmám, ty byly vzhledem ke společenskému pohybu zásadním ekonomickým činitelem v celozemském měřítku. Srov. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech...*327 – 328. První právo mílové pro město česká získala Polička 27. srpna 1265. Srov. Martin NODL, *Středověk v nás*, Praha 2015, s. 181.

⁴⁵ Týdenní trhy začínaly vyvšením znamení, tím byl praporec, ruka s mečem a zvoněním radničního zvonu. Znamení ruky s mečem bylo vystaveno proto, aby nikdo nevyvolával spory a šarvátky, pod hrozbou velkého trestu. Trh byl ukončen stejným způsobem, zvoněním zvonu a odstraněním všech znamení. Během této doby probíhal nákup většiny obyvatel, kromě překupníků a židů, ti směli nakupovat až po ukončení trhů, z důvodu viny za zdrážení věcí. Srov. WINTER, *Zlatá doba...*, s. 81. Václav Ševčík uvádí, že přespolní řemeslníci směli přinášet svoje produkty a zboží do jiných měst jen na trh týdenní a to ještě s mnoha omezeními. Ale ti řemeslníci, kteří vyráběli nedostatkové zboží v dané oblasti, byli zvaní do měst z důvodů obohacení produkce. Srov. ŠEVČÍK, *Historie...*, s. 21 – 23. Zvonění zvonu, nazývané *freid*, udávalo začátek a konec trhů bylo znamením pro nastolení všeobecného smíru, bez výtržností a hrubých šarvátek, při jeho porušení mělo dojít k hrdelnímu trestu. Srov. Pavel TOUFAR, *Lotraskové, chmatáci a další darebáci*, Brno 2009, s. 108 – 109.

řemeslné výroby měly i trhy vzdálené, ty podněcovaly konkurenční boj, technickou dokonalost a následně i otázku ekonomickou.⁴⁶ Právně uznaná města se pyšnila trhem výročním, tento trh významně ovlivňoval monopolní práva domácích řemeslníků, ale také vyrovnával nedostatky místní výroby a s tím spojené spotřební požadavky.⁴⁷ Zásobování okolních měst i mimo stanovené výroční trhy, nazýváme trhem zemským.⁴⁸ Vyšší formou vývozového obchodování se stal trh zahraniční, který ale ve století čtrnáctém představoval značnou nesnadnost a nebezpečnost.⁴⁹ Je nutné si ale uvědomit, že sociální pohyb středověkého obyvatelstva byl naprosto běžnou a přirozenou formou, ať již co se týče migrace či emigrace.⁵⁰ Zásadní pro tržní systém byly ekonomicko-hospodářská síť zemských stezek, které spojovaly vzdálená místa a napomohly tak rozvoji obchodních kontaktů, s nimiž souvisí také problematika středověké dopravy.⁵¹ K činnosti obchodní se váže také množství obchodních

---

⁴⁶ Svobodné či týdenní trhy se vymykaly pravidlům, přesto prodej zemědělských produktů ovlivňovala výše poptávky, s čímž je spojena možnost navyšování cen. Tyto trhy, přestože se nazývají týdenními, se konaly i několikrát do týdne a to v různých dnech. Konaly se na vyhrazených tržištích pro možnost důsledné kontroly směny. Vzdálené trhy měly pro rozvoj řemeslné výroby důležitý vliv. Konkurenční souboj nabyl na významu, prostá směna zboží přecházela k jednoduché kapitalistické kooperaci a spojení výroby s obchodním kapitálem stavělo tyto trhy na vyšší úroveň obchodních a výrobních vztahů. Nejnížší formou výroby pro tyto trhy byla výroba pro výroční trh a jarmarky, ty se obecněji nazývaly trhy oblastními. Srov. JANÁČEK, *Přehled vývoje...*, s. 30 – 33.

⁴⁷ Výroční trhy se konaly jednou i dvakrát ročně a trvaly zpravidla týden. Mimořádnost výročních trhů zdůrazňoval i zahajovací a ukončovací ceremoniál. Dále podrobněji WINTER, *Zlatá doba...*, s. 83 – 87. Výroční trh byl nejsvobodnější, směli jej navštívit trhovci všech živností a řemesel, z měst místních, vzdálených i zahraničních. V pozadí mohli obchodovat i židé, což bylo opravdu významné. Měl celkově slavnostní funkci. Již týden předem se stavěly krámky a přístřešky, losováním se pak udělovalo jarmareční místo. Výroční trhy se konaly na svátek patronů českého království, sv. Václava, sv. Víta. Srov. MENDL, *Vývoj řemesel...*, s. 17 – 18. Na výročních trzích bylo nabízeno rozličné zboží domácí i přespolní, vnímán byl vliv konkurence a nových pracovních postupů. Výroční trh lze také nazývat společenskou událostí, kdy se vyhlašovala nařízení, královské výnosy a mnohdy se v těchto dnech konaly soudní procesy s veřejným výsledným verdiktem. Srov. ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců...*, s. 220 – 221.

⁴⁸ V tomto případě šlo o pravidelné zásobování okolních měst. Městská živnostenská soustava toto obchodování připouštěla v případě, že se jednalo o výrobky v daném městě nevyráběné. V praxi to samozřejmě vždy neplatilo. Srov. JANÁČEK, *Přehled vývoje...*, s. 34 – 35.

⁴⁹ Jedním z exportních artiklů doložených již od počátku století čtrnáctého bylo sukno. František Graus ve své knize popisuje obchod exportní, importní i domácí, zmiňuje panovnická nařízení pro jeho regulaci, a také cílové země, města či oblasti obchodního styku. Podrobněji František GRAUS, *Český obchod se suknem ve 14. a 15. století*, k otázce významu středověkého obchodu, Praha 1950, s. 11 – 119. Podrobněji ke směně, trzích a obchodování věnuje Hoffmann. Srov. HOFFMANN, *Středověké město...*, s. 251 – 266.

⁵⁰ *Život na cestě* byl naprosto přirozenou sociální skutečností středověkého města. Podrobněji se migrační a emigrační problematikou zabývá ve své knize Martin Nodl. Srov. Martin NODL, *Sociální svět středověkého města*, Praha 2006, s. 3 – 96.

⁵¹ Stezky propojovaly vzájemně si vzdálená místa, zde příkladně regionálně myšleno, Prahu s Moravou a Uhrami, stezku trstenickou. Jejich vznik datujeme do dalekého pravěku, od něhož procházely několikerou proměnou. Nejčastěji byly limitovány přírodními lokacemi a také vodními toky, které se stávaly zásadním vodítkem na dalekých cestách. Nejednalo se o spojení nejkratší, ale nejpříhodnější schůdné. Jejich počet byl ale omezován z důvodu nebezpečí vniknutí nepřátel. Terminologie označující toto *zasítování* není spjata s jejich

poplatků, které v podobě mýta, cel a mnohých dalších vlivně plnily městskou kasu. V důsledku specializace a rozšiřování výroby docházelo k rozvoji trhů a také specifikaci místa prodeje, kde každé prodejní místo bylo spojeno s prodejem jednoho druhu zboží, s čímž souviselo i označení tržních míst přetrvávající dodnes.⁵²

---

vznikem, ale je badatelským označením až z doby daleko mladší, zejména století devatenáctého. Podrobněji František MUSIL, *Dějiny východních Čech v pravěku a starověku (do roku 1526)*, Praha 2009, s. 163 – 173.

⁵²Otázkou obchodu a obchodování ve století čtrnáctém se zabývá ve své knize Tomek. Představuje obchodní artikl exportního a importního charakteru, také obchodní smlouvy panovníků se zahraničními subjekty a podmínky dopravy pozemní, lodní. Podrobněji popisuje množství trhů, podmínky pro jejich uskutečňování a jejich terminologii dle nabízených artiklů. Srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy*, díl II., Praha 1871, s. 370 – 414. Terminologii trhů napovídá dominantní zastoupení artiklů. Vznikl příkladně trh dobytčí, koňský, senný, rybný, masný, dřevěný. Srov. MENDL, *Vývoj řemesel...*, s. 17 – 19. Řemeslem v městských podmínkách, tržním systémem se zabývá také Nový. Srov. Rostislav NOVÝ, *Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách*, Československý časopis historický (dále jen ČČH), ročník 21, Praha 1973, s. 73 – 108. Rozvojem obchodu, typologií tržní a segmentálními podmínkami jejich funkce a existence a rozličnými zástupnými produkty se podrobně zabývá Nodl, Šmahel. Srov. NODL, ŠMAHEL, *Člověk českého středověku...*, 378 – 392. Otázkou řemeslnou ve městech moravských se zabývá také Jaroslav Marek. Ten přináší paralelní konfrontační pohled k Janáčkovým českým městům městy moravskými. Shodný název nám napoví úzkou provázanost, která je inspirační reakcí. Srov. Jaroslav Marek, *Řemeslná výroba v moravských městech v 16. století*, in: Sborník matice moravské, roč. 81, Brno 1962, s. 124 – 154.

3. Správa doby cechovní

Podoba veřejné správy českého státu procházela důležitým vývojem, odpovídající stále se vzrnajícímu společenskému vědomí. Žádnou z etap dlouhého správního vývoje není možno označit za nedůležitou a znevážit tím její nezaměnitelný význam, pohleďme ale do století třináctého, kdy došlo k výrazné proměně dosud jednotné správy knížecí.⁵³ Esenciální oblastí, kterou je nutné se vzhledem k tématu práce zabývat, bylo město a s tím spojena jeho správa.⁵⁴ V tomto století dochází k výrazné proměně dosavadních osad, vytváření budoucí podoby měst, městeček a zapůjčování privilegií a práv na řemeslnou obživu. S tím korespondovalo i vytvoření městské správy, která měla koordinovat jako jednu z významných oblastí i oblast hospodářskou. Pod městskou správou, zastoupenou osobou rychtáře a konšelů, patřili i řemeslníci a živnostníci, jednalo se o střední vrstvu obyvatel města, která byla velmi silným a dynamickým elementem, tvořící asi 50 – 70 procent obyvatel města. Město disponovalo právem živnostenským, řídilo tedy řemeslnou výrobu, obchod a nařizovalo řemeslníkům a živnostníkům různé řády, dohled byl i nad jakostí výroby a v počátcích i volbou mistrů a stanovení řemeslných pořádků.⁵⁵ Pro lepší schopnost prosazovat zájmy jednotlivců docházelo ke vzniku bratrstev,⁵⁶ ač se jednalo o korporace řemeslné či cílenou koncentraci osob stejného zájmu snažící se prosadit autonomii v různých oblastech života.

---

⁵³ Josef Žemlička popisuje století třinácté jako *kvantitativní zlomový mezník* v českých dějinách pro budoucí směřování k moderní vyspělé společnosti. Podrobně se zabývá kolonizačním procesem reflektovaným historiografií a zdůrazňuje dobové autory s výrazným osobnostním narativním vlivem. Srov. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech...*, s. 5 – 21, 230 – 263.

⁵⁴ V tomto století došlo k vydělení z knížecí správy na partikulární správu vztahující se k určité skupině obyvatelstva, s nestejným královským dozorem, následně se postupně rozštěpující. Změny přinesly stabilní formy a definitivní institucionalizaci. Srov. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy...*, s. 31 – 43.

⁵⁵ Zakládající lokátor se později stává rychtářem, výbor měšťanů, zastupující městská práva byl v podobě konšelů. Srov. WINTER, *Zlatá doba...*, s. 7– 9. Podrobněji k městské správě, k osobě rychtáře a jeho klesajícímu významu ve století následujícím, také k otázce konšelů, podmínek jejich volby a početnosti se věnuje Hledíková. Srov. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy...*, s. 205 – 209, 215.

⁵⁶ Zikmund Winter uvádí, že základem řemeslných organizací byla u nás bratrstva, založena na církevním řádu, pečující o sbratření pro kostelní účely. Z bratrstva se posléze vyvíjí cech, u něhož je možno sledovat dvojkolejnost vývoje. Mění se forma spolku, ze soukromého na veřejnoprávní, a také jeho obsah. Církevní účely ustupují záměrům hospodářským také z důvodu přirozené koncentrace osob stejného řemesla, a také snahy chránit městské trhy před cizími řemeslníky, jež neplatili městské daně. Srov. WINTER, *Zlatá doba...*, s. 210, dále také František Melichar je hodnotí jako spolky dobrovolné, postupně se vyvíjející, zřizovány z náboženských důvodů, později splývající s pořádky řemeslnými. Srov. František Melichar, *Dějiny cechovníctví v Čechách*, Praha 1902, s. 10 – 11.

Přes všechna vzájemná správní úskalí, a také přes snahu po řemeslné monopolizaci docházelo k postupnému vývoji řemeslných organizací. Proti prvotnímu principu živnostenské svobody vítězí princip ochrany živnosti, s čímž souvisel dohled městské správy, neboť až do doby husitské zůstávala řemesla pod přímou kompetencí rady.⁵⁷ Pro hojný počet řemeslníků si pro získání práva k živnosti město podmiňovalo vstup do řemeslného spolku, který byl cechovně upraven. Tyto snahy o vyzískání paušálního poplatku neplynul pouze ze strany vrchnosti a měst, ale také ze strany mistrů a cechmistrů.

Rychtáři a konšelé ustanovovali jejich správce i řády, z nichž se v pozdější době ustanovila zákonná statuta, čímž došlo k přiznání značné autonomie v zákonodárné oblasti. Přenesená působnost a pozdější svobodná volba představenstva dotvořila esenciální podobu budoucího cechovního zřízení. Živnostenská politika v našich zemích byla komplexně organizována městskou správou, upravovala hospodářské poměry, pouze v případě vzájemných rozepří mezi městem a cechy, zasahovala do problematiky vládní moc.⁵⁸ Tak tomu bylo i v případě bohatnoucí měšťanské vrstvy, která se snažila ukořistit co největší podíl na politické moci, snaha o porušení rovnováhy byla ale řešena panovnickými zásahy.

S prvotními doteky vladařských intervencí do obchodních a řemeslných vztahů je možno se setkávat už v době přemyslovské, posléze gradovala jejich četnost i intenzita. Prvotní panovnické intervence do cechovních organizací probíhaly již ve století čtrnáctém, markraběcím nařízením Karla na Moravě v letech 1341 – 1346, a následným, již královským nařízením v letech 1351 – 1356, v oblasti Chebska, Mostu,

---

⁵⁷ HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy...*, s. 209.

⁵⁸ Řemeslníci se dostávali do městské rady, byla na ně přenesena práva a povinnosti městské rady, řemeslu se tak dostávalo více autonomie a rada snadněji získávala část finančních prostředků z korporací, ať se již jednalo o poplatky za nové členy nebo pokuty za různé prohřešky. Autonomie se prosadila zejména v přenesení soudních pravomocí cechům, v instanci nejnižší, u věcí týkajících se řemesel. Pro srovnání je nutno uvést př. francouzské poměry. Zde veškerou hospodářskou činnost řídila vláda, dosazovala do čelních cechovních pozic královské zástupce, udávala povolení ke sjezdům, stvrzovala statuta a do královské pokladny vybírala poplatky a pokuty plynoucí ze stanovených povinností. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 182 – 186. Je důležité si ale uvědomit, že i čelní představitelé korporací lačnili po úspěchu, majetku a politické moci, není proto možné chápat *korporační vrchnost* pouze jako oběť systému, ale mnohdy také jako uchvatitele moci. Podrobněji Cecilie HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život zapomenutých řemesel*, Praha 1955, s. 7 – 15, dále jen HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*

Hradce Králové, Chrudimi. Motivací byly politické důvody, ale konečné řešení nebylo ani důrazné ani důsledné.⁵⁹

Výrazný panovnický zásah se proti cechovním organizacím uskutečnil v polovině století šestnáctého. Města a šlechta, do této doby s výrazně posílenou mocí z předešlých ústupných panovnických rozhodnutí, se snažila o neustálé navyšování získaného vlivu. Jejich posledním a osudově špatným rozhodnutím byla neochota podpořit Ferdinanda zemskou hotovostí pro boje v tzv. šmalkaldské válce. Z hlediska víry a z nich pramenících pochopitelných důsledků a také z hlediska zaryté neposlušnosti to bylo nasnadě. Povstání uskutečněné v roce 1547 proti Ferdinandovi I. za hojně účasti městského patriarchátu bylo ale potlačeno a následné tresty na sebe nenechaly dlouho čekat. Cechy byly zrušeny odevzdáním majestátů a privilegií, respektive jim byla odebrána jejich práva.⁶⁰ Vzniklé bezprávní organizace vyzískaly pouze přísný dohled úřadů, královského rychtáře a v městech pražských hejtmana. Nejednalo se ale o stav likvidační, ale pragmaticky promyšlený a do let příštích výrazně podřízený.⁶¹ Cechovním organizacím byla vyčítána nejenom účast na rebelii, ale také vzpurné a dlouhodobé opoziční postavení proti královským nařízením, které

---

⁵⁹ Jako markrabě Karel nejdříve zakázal řemeslné spolky v Olomouci, Brně a Znojmě, následně již královskou mocí v ostatních, již uvedených městech. Je možno zde sledovat několik důvodů, proč k dané situaci mohlo dojít. Karel chtěl regulovat rostoucí politickou moc bohatnoucího řemeslného měšťanstva, poučen ze situace v Německu a západní Evropě, kde docházelo k bojům o mocenské pozice mezi městskou správou a řemeslnými spolky. Dalším důvodem byla snaha řemeslníků o monopol výroby, která byla ve střetu s městskou správou, podporující volnou konkurenci. V neposlední řadě mohlo jít také o snahu řešit situaci po morové ráně, kdy bylo nutné umožnit příchod nových řemeslníků do měst, ta totiž způsobila zvýšení cen, nedostatek zboží a také nedostatek pracovních sil. Srov. Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Praha 1992, s. 6 – 8, dále jen DIVIŠ, *Pražské cechy...*, dále EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 14 – 16. Podrobněji se panovnickými zásahy zabývá také Mendl. Srov. Bedřich MENDL, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický, ročník 33, Praha 1927, s. 307 – 331.

⁶⁰ Ferdinand chtěl zemskou hotovostí podpořit bratra Karla v bojích tzv. šmalkaldské války, kde bojoval s protestantskými knížaty. Vítězství Karla, v bitvě u Mühlendorfu 24. dubna 1547, mělo dopad i na české země, šlechtu, města, a také cechy. Za neuposlechnutí mandátem nařízené hotovosti, přišly tresty v podobě zlomení dosavadní moci šlechty a výrazně i měst, zbavení jich moci politické, vojenské a také zbavení doposud získané samosprávy. Svoji pozici si udrželo pouze město Jáchymov. Zrušením cechů je myšleno odebrání privilegií, vnitřní život organizací běžel beze změn, pouze s přísným dohledem. Nejednalo se tedy o zrušení organizací jako takových. Je nutné zmínit ale dvě zásadní opatření, která měnila stabilní fungování organizací, bylo jim odebráno privilegium pro stanovování cen výrobků a možnost svobodného shromažďování cechu. Ono v důsledku nešlo o shromažďování a projednávání řemeslných otázek na schůzích k tomu určených, šlo o likvidaci politického vlivu bohatých řemeslníků se zásadním vlivem na obecný lid. Srov. FRÖHLICOVÁ, *Změny v cechovním zřízení...*, s. 57 – 62, 75 – 77. Dále Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří RAK – Vít VLNAS, *Ve stínu tvých křídel, Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1985, s. 46 – 52.

⁶¹ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 10 – 11. Ivana EBELOVÁ uvádí, že už před vypuknutím neúspěšného povstání bylo možné sledovat, jednoduše řečeno, jistou strnulost, svázanost, omezenost, která byla roznětkou budoucího úpadku cechů. Podrobněji EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 15 – 16.

bylo podnětem k budoucí situaci.⁶² Restaurace privilegií probíhala od roku 1558 a následně byly organizacím za nemalý obnos vráceny, upravovány a schvalovány také artikuly.⁶³

Ačkoliv za vlády Rudolfa II. je možno sledovat jistou konjunkturu, umírnění situace a následně i vznik nových cechů, svého dřívějšího postavení již cechovní organizace nikdy nedosáhly, jejich vliv hospodářský a politický nebyl nikdy obnoven. Královská moc zasáhla pragmaticky a důsledně, vzpurný politický článek přišel o svoji obecní a finanční moc.⁶⁴ Eskalaci globálních problémů přineslo období třicetileté války a také následná rekatolizace.

Za vlády Leopolda I. již přicházely první pokusy o vypracování živnostenského řádu, kterým by cechy byly zrušeny, zde zůstalo ale jen u pokusů, k zásadní reformě za vlády tohoto panovníka nedošlo. Následující doba s sebou přinesla, i přes úpadkové století sedmnácté, postupně důslednější dohled nad cechovními organizacemi, plynoucí ze stále se stupňující a rozvíjející administrativy a úřednické byrokracie, která setrvala až do finálního zrušení cechů.⁶⁵ Samozřejmě se zde nejednalo pouze o dohled, ale hlavně o podpoření merkantilistických snah, domácí výroby, trhu a konkurenceschopnosti zboží pro zvýšení domácího kapitálu. Řešením stávající situace

---

⁶² Rozhodnutí o zrušení cechů nebylo vůbec definitivní. Jednalo se o odebrání veškerých privilegií, která zaručovala politické a společenské postavení a hlavně majestáty, kterými se stanovovaly ceny řemeslných výrobků. Tato zásadní privilegia zůstala v rukou krále. Situaci kolem stanovování cen výrobků se snažil Ferdinand I. řešit už o desetiletí dříve, bohužel příliš neuspěl. Povstání tedy pragmaticky využil, jak bylo jeho výsostným zvykem, ustanovil zvláštní zemskou komisi pro stanovení řádu pro mzdy všech členů cechů a stanovení cen výrobků. Pravidla řádu byla vydána 18. května 1549. Následovalo další vydání drahotního řádu ještě v roce 1562 pro Prahu, v roce 1578 vyšel velký policejní řád o mzdách a cenách a v roce 1605 další. Reakcí byla vždy nespokojenost. Srov. FRÖHLICHOVÁ, *Změny v cechovním zřízení...*, s. 60 – 62, 73 – 75.

⁶³ Privilegia měla postoupit úpravu vzhledem k novým politickým záměrům panovníka, mělo být odstraněno vše odporující jeho vládě. A následně za obrovské poplatky byly tyto dokumenty organizacím navráceny. Vydání obnovených privilegií probíhalo až v letech 1561 a 1562. Obsahovaly dvě stěžejní informace, připomínku odebrání z důvodu trestu a následně připomínku poslušnosti pro krále i jeho nástupce. Srov. FRÖHLICHOVÁ, *Změny v cechovním zřízení...*, s. 64 – 65. Josef Janáček se zabývá polemikou problému osudového roku 1547 se vztahem k cechovním organizacím. Ve své studii konfrontuje Winterův názor s názorem Karlové Frölichové, který komparuje s obdobnou situací cechů vídeňských. Výsledkem pro něj není nedůslednost zrušení cechů, ale nevalný a demotivační výsledek z obdobných zásahů ve Vídni. Josef JANÁČEK, *Zrušení cechů roku 1547*, *Československý časopis historický*, ročník 7, Praha 1959, s. 231 – 242.

⁶⁴ Privilegia byla navržena nebo obnovena, kritická situace se zdála být zažehnána, ale bohužel hospodářský vývoj a společenský rozvoj se ubíral rychlejším tempem, než probíhaly změny cechovních pravidel. Stále ale tyto organizace vytvářely budoucí učedníky, dohlížely na kvalitu řemesla a zásobování města. Ale zásadně ztratily svůj výrazný politický vliv a možnost rozhodovat o cenách, kdy jejich výši nemohly regulovat dle svých potřeb. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 17, dále FRÖHLICHOVÁ, *Změny v cechovním zřízení...*, s. 77 – 78.

⁶⁵ Podrobněji HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy...*, s. 220, 288.

měl být nově vzniklý orgán komerční deputace.⁶⁶ Nutno připomenout první manufakturní výroby na našem území, které zde začaly vznikat na přelomu 17. a 18. století, s čímž také souvisela nutná státní legislativa.⁶⁷

Střetem snah ke zlepšení hospodářské otázky se stala jistá svázanost a nepružnost cechovní soustavy, proti níž byl nově vytvořen v roce 1731 dozorující úřad cechovního inspektora⁶⁸ a nejvyšší úřad pro rozhodování, zemské gubernium. Současně byl vydán Karlem VI.⁶⁹ generální cechovní patent s výrazně protidělnickým opatřením, při jehož nedodržení hrozilo celkové zrušení cechů. Jednalo se o velmi výrazný zásah do života organizací a všech jeho částí.⁷⁰

Následné generální cechovní artikule vydané v roce 1739 podstatu patentu hojně rozšířily, upravena byla veškerá cechovní statuta, všechny jejich články, což nevedlo ke sjednocení, ale k postupnému úpadku cechovní soustavy. Výrazně také řešily veškeré okolnosti týkající se tovaryšů.⁷¹

K situační eskalaci došlo ve století osmnáctém za vlády Marie Terezie a Josefa II., jelikož tito panovníci cechovním organizacím nebyli vůbec nakloněni. Následná kombinace podpory tovární výroby a upadajícího stavu nepružných cechovních organizací, zoufale se snažících si udržet alespoň zbytky dřívější autonomie, přinesla

---

⁶⁶ Komerční deputace byla následně v roce 1714 přetvořena v manufakturní komisi a o deset let později v komerční kolegium. Srov. MALÝ, *Dějiny práva...*, s. 169. Podrobněji Valentin URFUS, *K cechovní politice v Čechách na přelomu 17. a 18. století a k jejím ideovým zdrojům*, Právněhistorické studie (dále jen PS) ročník 6, Praha 1960, s. 39 – 61.

⁶⁷ Podrobněji se k otázce manufakturní legislativy, typům manufaktur, jejich fungování a dělnického zastoupení vyjadřoval Urfus. Srov. Valentin URFUS, *O právní úpravě manufakturní výroby u nás v 18. století*, PS ročník 1, Praha 1955, s. 122 – 151.

⁶⁸ Cechovní inspektoři byli jmenováni do čela cechů místo dosavadních představených. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 54 – 55.

⁶⁹ Karel VI. stávající situaci řešil radikálním způsobem. Chtěl zbavit cechy monopolu, pravomocí a zbavit je autonomie, čemuž se tak i stalo, ale docházelo k obcházení pravidel ze strany cechovních organizací, ve snaze tyto organizace zachovat. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 12 – 13.

⁷⁰ Generální cechovní patent byl vydán 16. listopadu 1731. Prováděcí nařízení rozdělilo města dle významu a velikosti na 4 třídy. Povinností cechů bylo vlastnit artikule ve dvou jazycích, stanoven byl i poplatek pro různé třídní zařazení. Vše schvalovaly příslušné magistráty. Potvrzení byla psána na pravou polovinu archu, z důvodu doplnění poznámek. Veškeré dokumenty byly posléze postoupeny královskému místodržitelství ke schválení. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 53 – 54. Patent výrazně ovlivňoval hospodářskou problematiku, příkladně zakazoval organizování tovaryšů, jejich stávky a svévolné odchody z práce. Omezoval privilegia cechů, počet tovaryšů a mistrů, vše nadále stanovovaly úřady. Srov. MALÝ, *Dějiny práva...*, s. 170. Podrobněji se cechovním patentům věnoval Marek. Srov. David MAREK, *Všeobecný obchodní zákoník*, diplomová práce, fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni, Praha 2012, s. 21 – 22.

⁷¹ Podrobněji HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy...*, s. 220.

jen další nevoli. Císařské nařízení z 15. 1. 1755 zakazovalo vytvářet nové cechy pro řemesla, která je doposud neměla. Následujícího roku byl vydán tzv. vzorný řád normální, který nebyl formálně vyhlášen pro velký odpor organizací, ale jeho podmínky měly být dodržovány.⁷² Polovina století také znamenala řemeslné dělení na řemesla policejní a komerční, samozřejmě s přísným dohlédacím úřadem, ale striktně organizace zrušeny nebyly.⁷³ Josef II. zrušil cechovní organizace v roce 1786, následně toto reformní nařízení sám anuloval.

Gradující situace měla být dořešena v roce 1835, kdy z nařízení Františka I. byl vypracován jednotný živnostenský řád, který ale opět nedošel k finálnímu svolání. V roce 1850 byly ustanoveny poradní sbory, obchodní a živnostenské komory, které měly situaci monitorovat a přinášet návrhy na zlepšení situace. Výraznou a zásadní změnou v hospodářské oblasti bylo vydání nového živnostenského řádu, dne 20. prosince 1859.⁷⁴ Ten rušil cechovní organizace s konečnou platností, řemesla byla prohlášena za svobodná a každému živnostníkovi, který si zakoupil živnostenský list, bylo umožněno svobodně provozovat i několik řemesel bez dřívějších omezení.⁷⁵

Přemostěním mezi zrušenými cechy a novou hospodářskou politikou se stala společenstva, jež nesla jisté prvky zrušených organizací, péče o poměry mezi členy, podpora vzniku odborného školství, zřizování ústavů a následná pomoc v nouzové situaci či nemoci. Zlomový přechod živnostenské svobody přinesl i negativní okolnosti, tím byl prudký nárůst živnostníků, růst soutěže velkých podniků, s čímž souvisel nedostatek pracovních příležitostí, produktivita řemesel byla vysoká, ale kvalitativně klesla pod hranici únosnosti.

Problematiku měl řešit první sjezd všeho řemeslnictva do Prahy, uskutečněný v roce 1879, který trval na opětovném zavedení průkazu způsobilosti k výkonu řemesla a na

---

⁷² Císařským nařízením získaly magistráty výlučné právo udělovat mistrovství, nařízení rušilo vandrování a cizím obchodníkům bylo dovoleno obchodovat bez omezení. Srov. ŠEVČÍK, *Historie...*, s. 112 – 114.

⁷³ Řemesla policejní a komerční byla obohacena o svobodné živnosti. Podrobněji Zdeněk JINDRA, Ivan JAKUBEC a kol., *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, s. 255. Dále Zdeněk MARTÍNEK, *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III. Řemeslná, domácí a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752 – 1756*, Praha 2000, s. 9 – 52.

⁷⁴ Tzv. zatímní živnostenský řád vstoupil v platnost 1. května 1860. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 17 – 18.

⁷⁵ JANÁČEK, *Přehled vývoje...*, s. 284.

podpoře a zachování společenstev.⁷⁶ Kritickou situaci mělo vyřešit císařské nařízení z roku 1883, kdy bylo opětovně nařízeno zavedení průkazů způsobilosti pro řemesla a výraznou podporu získala také maloživnostenská společenstva.⁷⁷ Následoval nezadržitelný, překotný a bohatý vývoj na poli ekonomickém i hospodářském zasahujícím výrazně do všech oblastí každodenního života, kde pro řemeslné organizace starého cechovního rázu již nebylo prostoru.⁷⁸

---

⁷⁶ Kraj pardubický a pražský náležel ke komoře pražské, v Čechách bylo zřízeno komor pět. Srov. MENDEL, *Vývoj řemesel...*, s. 65 – 68.

⁷⁷ HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy...*, s. 288.

⁷⁸ Václav Ševčík vcelku kriticky hodnotí příčiny a důvody úpadku cechovních organizací, které rozdělil do několika skupin. Prvním důvodem byla samotná vnitřní degenerace a principiální úpadek organizací, dalším důvodem byl vliv a zásahy absolutistických vlád do cechů, kde notně využívaly rozpocenosti a krize vnitřních řádů a následný dohled policejních a zeměpanských úřadů a hluboké cenzury situaci dovršil. Dalším důvodem úpadku byl vliv protestantské reformace, který zasahoval výrazně všechny vrstvy společnosti. Velký vliv měl také technický pokrok a strojní výroba. Úpadek urychlil nástup liberalismu. Srov. ŠEVČÍK, *Historie...*, s. 87 – 109.

4. Fungování cechovních organizací

Cechovní organizace byly tvořeny nestejným počtem řemeslníků,⁷⁹ z nichž každý zastával důležité postavení a byl nedílnou součástí hierarchie organizace. Jejich funkce, povinnosti, pravomoci se během let výrazně proměňovaly, ať již vlastní snahou o získání výhodnějších podmínek pro řemeslo či zásadními změnami cechovních statut vlivem samotné organizace nebo vlivem úředních zásahů, včetně panovnických. Cílem všech členů byly úkoly korespondující s důvody vzniku organizací, vývojově se vyseletovaly do několika zásadních okruhů zájmu. Cechovní organizace vytvářely kulturní a společenský obraz města, byly nenahraditelné v otázce sociální pomoci. V těžkých životních situacích se staly důležitým opěrným systémem pro úřady v krizových stavech města, byly důležitou a pevnou hospodářskou základnou, také nemalým přispěvatelem do městské kasy a v neposlední řadě prodlouženou rukou v rámci přenesené působnosti.⁸⁰

Nejvýše postaveným v cechu byl *cechmistr*. Dle velikosti organizace pomáhali v jeho funkci *starší*, v nejvyšším počtu čtyř osob. Zprvu byli cechmistři jmenováni městskou radou, od počátku století patnáctého mohli být voleni cechovním shromážděním.⁸¹ Jejich volba probíhala na *revonaci, obnovení*, kam si pozvaní mistři již měli přinést *votum*⁸² se jmény budoucích kandidátů. Po volbě pronesli slavnostní přísahu. Jejich pravomoci byly rozsáhlé, neboť se týkaly vnitřního řádu i zastupování cechu při jednání se správou města, v zásadě řešili veškeré otázky správní, organizační, reprezentativní i soudní.⁸³ Mezi základní patřily bdělost nad zachováním práv a řádů, kontrola veškerých výrobků mistrů domácích i hostujících, na dohled měli také svolávání mistrů i tovaryšů do valné hromady, rozsuzování drobných a těžších sporů a

---

⁷⁹ Počet členů cechu závisel na velikosti regionu, v němž působil, druhu řemesla, kterým se zabýval a důležitostí cechu. Rozdíl byl také mezi vesnickým a městským prostředím, a také mezi městy vzájemně. Nikde nebyly podmínky cechovních organizací stejné. Podrobněji WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 183 – 185.

⁸⁰ Uvedené okruhy podrobně rozkrývají počáteční důvody vzniku organizací. Poznámka autora.

⁸¹ EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 14. Po konfliktu s Ferdinandem I. a následnými tresty se zásadně proměnil nejen dohled, ale také volby cechmistrů. Nadále byli jmenováni orgány měst, ale již jen jako zástupným vykonavatelem královské moci. Změněna byla i závěrečná přísaha, která byla adresována nově nejdříve králi, posléze purkmistrům, pánům a vši obci, v této době už vždy za přítomnosti dohlížecích zástupců. Srov. FRÖHLICHOVÁ, *Změny v cechovním zřízení...*, s. 69 – 70.

⁸² *Votum*, kartička, na které byla napsána jména budoucích kandidátů na cechmistry. Pokud ji neměli, byli tázáni ústně. Zvolen byl mistr s nejvyšším počtem hlasů a následně byl schválen magistrátem. Srov. MELICHAR, *Dějiny cechovníctví...*, s. 28 – 29.

⁸³ EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 14 – 15.

řešení veškerých nepokojů. Zásadní dohled měli také nad veškerým mravnostním pořádkem celého řádu, všech jeho členů, i členů zúčastněných rodin. Mezi důležité funkce patřila také správa cechovní pokladnice, od níž měl jeden klíč cechmistr, druhý cechovní inspektor, v pozdější době i několik cechmistrů, kdy bez přítomnosti všech nebylo možné pokladnici otevřít.

V hierarchii cechovní níže stáli *mistři*. Mistrovské pozice mohl dosáhnout pouze úspěšný tovaryš, který splnil všechny požadavky organizací, doložil požadované doklady, v době pozdější úspěšně absolvoval vandr, vykonal mistrovskou zkoušku, vyrobil mistrovský kus, posléze byl zapsán mezi nově přijaté mistry a obdržel mistrovský list. Situace ale byla před vydání generálních cechovních artikulí složitější. Nutná byla žádost o právo městské, žádost o svolání cechovního shromáždění, na kterém by přednesl svoji žádost o získání mistrovství. Mezi důležité povinnosti patřilo také uhrazení poplatků, které stanovovali představení cechu, s výrazně vzestupnou tendencí od poloviny století osmnáctého.⁸⁴

Dalším nižším článkem byli *tovaryši*. V raných dobách termíny rozlišovaly stáří tovaryše, kdy pro označení mladších se užíval termín *tovaryš mladý, mládek, robenec, pacholík, pachole vyučené, mládeneček*, pro ostatní se užíval termín *tovaryš dospělý, starší*. Následovalo období získávání zkušeností, *vandrování*, v trvání tří až pěti let.⁸⁵

Vandrovními cíli se stávaly regiony domácí, ale také okolní země, například Německo, Polsko, Uhry, Morava. Tovaryši starší chodívali na vandr hlavně z důvodů

---

⁸⁴ Potřebné dokumenty, list zachovací, list výuční, list výhostní, dobrozdání o vandrovních letech a dobrozdání získával od mistrů, u kterých pracoval. Pokud tyto doklady ztratil, mohl si zažádat o vystavení kopie, kde byli přítomni dva svědkové pro potvrzení pravdivosti. Mistrovský kus nemusel vyrábět mistrovský syn či manžel vdovy. Stejně tak měl úlevu i v hrazení poplatků. Cechovní artikule toto zvýhodnění zrušily, nově musel mistrovský kus vyrábět i rodinný příslušník cechovních mistrů. Hrazení poplatků cechovním organizacím bylo pravidelnou záležitostí od počátku jejich vzniku. Jejich výše procházela proměnou vzhledem k potřebě cechovního uzavírání. Jejich četnost, tudíž nově vzniklé hrazené potřeby, se neustále rozšiřovaly. Hrazen byl vstup do cechu, žádost ke svolání shromáždění, poplatek byl také poslovi, hradilo se získání mistrovského práva, zápis do mistrovských register, také svačina. Nutno připočítat také náklady spojené s mistrovským kusem, za zapůjčení dílny k realizaci. Generální cechovní artikule pevně stanovily výši poplatku za získání mistrovství, také byla zrušena svačina a nahrazena byla finanční sumou. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 68 – 71.

⁸⁵ Termíny pro oslovení již samy naznačovaly vzájemný poměr povinností vůči cechu a ostatním tovaryšům. Vandrování bylo spojeno s tovaryši již od raných dob cechů, povinným se stalo ve století šestnáctém. Hlavním smyslem bylo získávání zkušeností, ale také znesnadnění postupu na pozici mistrovskou nebo šlo o důrazný trest. Srov. Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913, s. 339 – 341, dále jen WINTER, *Český průmysl...* Generální cechovní artikule určovaly také nově délku vandrovních let, záviselo to na rozdělení měst, které nastalo po vydání artikulí, také na druhu řemesla. Většinou se vandrovní léta pohybovala v délce od dvou do pěti let. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 67 – 68.

nespokojenosti a navštěvovali především regiony domácí, stejně tak vandrovali i tovaryšové ženatí, *kárníci*. Cech jim dovoloval *štukverk, femberk*.⁸⁶ Ostatním po získání práce byla sjednána *námezdní smlouva* a na slavnostním šenku,⁸⁷ kde získal i tovaryšské jméno,⁸⁸ byl přijat i s *přívandrovním poplatkem* do služby. Námezdní smlouva se sjednávala na různou dobu s ohledem na řemeslo, trvání se ustanovovalo v rozmezí půl roku až 1 rok, zprvu ale jen na několik neděl s týdenní výpovědí.

Po celou dobu vandrovní služby byl vázán povinnostmi nejen k cechu, ale také k mistrovi, u kterého zůstal ve službě. Pracovní doba byla dlouhá, kořistnická, mnohdy až 17 hodin, zkracována jen lázněmi,⁸⁹ svátečními pondělky,⁹⁰ ale také velkým množstvím svátků.⁹¹ Z důvodů nespokojenosti docházelo k vytvoření organizací sdružující tovaryše nazývajících se *cechy menší, pořádky menší* pro posílení jejich pravomocí, ale také mnohdy pro vytvoření jejich větší závislosti.⁹² Tyto organizace,

---

⁸⁶ Ženatí tovaryši, kteří vandrovali od města k městu a řemeslo i s celou rodinou, manželkou i dětmi, měli naloženo na káře. Pokud se tovaryš oženil proti zákazu, již nikdy se nemohl stát mistrem, navždy zůstal *tovaryšem štukverkníkem*. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 733. Ale století šestnácté už přináší ústupky proti ženění tovaryšů, kteří si to stále více vynucovali. *Štukverk* byla práce placená od kusu, kterou bylo možno vykonávat i mimo řemeslnou dílnu. Oblíbena hlavně u řemesel kovodělných, př. zámečníků, ostrožníků, hodinářů, ručnickářů. Srov. Zikmund WINTER, *Český průmysl...*, s. 368, 396.

⁸⁷ Slavnostní šenk býval v neděli.

⁸⁸ Bez tovaryšského jména se nemohl nikdy stát mistrem. Získával buď jméno nové, či jméno po otci udáno jako tovaryšské, či tovaryšské jméno obdržel od starších cechovních. Vše následně slavnostně zapsáno do register a uhrazen *památný peníz*. Srov. MELICHAR, *Dějiny cechovníctví...*, s. 104 – 107.

⁸⁹ Zde vyplatil svoje jméno, byl zapsán do tovaryšských register a byl seznámen s tovaryšským řádem. Tovyariši měli povinnost navštívit lázně, na které dostali *příměnek*, příspěvek, povinně jednou týdně nebo 1x za 2 týdny v sobotu. Veškeré detailní podrobnosti popisuje k dané problematice nejlépe ve svých knihách WINTER. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 416, 374, TÝŽ, *Dějiny řemesel...*, s. 733 – 748, TÝŽ, *Zlatá doba...*, s. 215 – 217.

⁹⁰ Tovyariši si brali volno některé pondělí, nazývali ho *sváteční*. V pozdější době se nazývalo *pondělí dobré*, v německých zemích *modré*, v Čechách se nazývalo *sváteční pondělek* nebo *mladá neděle*, která získala takového významu, že se ustanovení tohoto svátečního pondělka dostalo až do zápisu statut, pevně stanoveno bylo 4x ročně. Srov. TÝŽ, *Český průmysl...*, s. 374, dále TÝŽ, *Zlatá doba...*, s. 217 – 218. Modré pondělí bylo zrušeno generálními cechovními artikulemi vydanými 16. listopadu 1731. Srov. MENDL, *Vývoj řemesel...*, s. 50. Dále EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 53 – 55.

⁹¹ Hlavním ukazatelem rozsahu pracovní doby bylo denní světlo, v letních měsících pracovní doba přesahovala 14 hodin a dosahovala mnohdy hodin 17. Srov. Jaroslav ČECHURA, *Počet pracovních dnů v Čechách v pozdním středověku*, Časopis Národního muzea v Praze, oddíl věd společenských 158, č. 3 – 4, Praha 1989, s. 157 – 170.

⁹² Nazývali ho *spolek, hospoda, pořádek menší*, ve století šestnáctém již běžně téměř všechny cechy měly svůj tovaryšský nebo menší pořádek. Schůze menšího pořádku se konaly 1x týdně, posléze 1x za 2 týdny v neděli. Tovyarišské organizace zakládali sami učenci pro snadnější dosažení pracovních ústupků př. při neúměrné zátěži, neoprávněném trestání, při útisku, ale také jej zakládali v našich zemích sami mistři, aby zvětšili jejich závislost, nastolili mezi nimi pořádek a zbavili je špatných zvyků a mravů. V jejich čele stáli 2 – 4 starší tovaryši, kteří byli voleni na cechovní schůzi cechmistry. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 375 – 387. Strukturální zastoupení bylo podobné jak u cechů, v čele stál představitel spolku, tovaryš starší, který organizaci řídil, a ostatní členové mu byli podřízeni. Dodržovali podobná pravidla a zvyky jak v organizacích cechovních. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 10 – 11. Vznikem menšího pořádku byl dovršen cechovní vývoj. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 16.

stávající se ve století šestnáctém zcela běžné, získávaly větší pravomoci a povinnosti,⁹³ díky nimž bylo možné si zajistit lepší řemeslné podmínky. Pokud tyto podmínky nebyly splněny, vznikaly stávky.⁹⁴ Organizovány byly podobně jako cechovní korporace, aktivně vykonávaly povinnosti mistrů ve veřejném životě, účastnily se slavností náboženských, vítání králů, jejich korunování i pohřbívání, také slavností střeleckých, šermířských i veselic, řídily také finanční správu, dbaly na kázeň a v otázce tovaryšských sporů byly první instancí. Ustanoveny byly cechmistry staršími, kteří schvalovali také jejich statuta. Tovaryši se stávali hasiči, hlídači i městskými vojáky.⁹⁵ Tovaryšské spolky byly generálními patenty vydanými Karlem VI. zrušeny, následně po velké obhajobě opět povoleny a schvalovány, ale již se změnou podmínek.⁹⁶

Nejnižší postavení byli učedníci, *discipulus*.⁹⁷ V dřívějších dobách nebyl pevně stanoven poměr učedníka k organizaci, ale později byly dány pevné stanovy, které se zapisovaly do statut. Prvním krokem pro vstup učedníka do cechu bylo zkušební seznámení se s řemeslem, trvající od dvou do šesti neděl, na Moravě nazýváno *pokusem, košť, ohledání, pokostování*. Po uplynutí této doby byla vyhotovena smlouva, zapsána do knihy, následný akt slavnostního přijetí se musel konat před cechmistry, mistry či plným cechem. Další podmínkou bylo předložení listu zachovacího a svědectví o poctivém zplození. Léta učení se nazývala *službou*, její trvání bylo nařízeno statutárními zápisy nebo bylo určováno místními zvyky, v obvyklé délce trvání od jednoho roku do šesti let. Následovaly vzájemné sliby a prohlášení, na které navazovala platba za přijetí do cechu. Poslední přijímacím aktem slavnostního přijetí byl zápis do cechovních register. Po zpracování a kvalitativním

---

⁹³ Tovaryši převzali zprostředkování práce, také péči o nemocné, o zajištění pohřbů, ale také převzaly narovnávání lehčích sporů. K povinnostem, které byly určeny při vstupu do cechu a do služby k mistrovi, se posléze přidaly tovaryšské řády, které důrazně napomínaly mravní prohřešky, určovaly chování k Bohu, mistrovi, vrchnosti, držitelu šenku. Připomínaly chování na schůzích, ve společnosti, v řemeslné dílně. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 378 – 381. Spolky vlastnily také svoji pokladnici. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 9 – 10.

⁹⁴ Do doby vlády Ferdinanda I. byly stávky běžnou záležitostí, posléze byly hojně utlumeny, stávkovalo se většinou na venkově, příkladně v sousedním Lanškrouně roku 1584. Tovaryši vyšli houfem z města a nikdo jim v tom nedokázal zabránit. Srov. WINTER, *Zlatá doba...*, s. 218 – 219.

⁹⁵ WINTER, *Český průmysl...*, s. 409. „*Cech budiž jemu dán!*“, takto přijímal tovaryš své mistrovství. Srov. HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*, s. 20.

⁹⁶ Statuta řídila vztahy mezi tovaryši, stanovovala podmínky shromáždění, také pracovní dobu a výši mzdy. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 48 – 50.

⁹⁷ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 725.

zdokonalejší začal učedník dostávat plat, stal se *dělníkem, robencem, robím*. Mezistupňový termín, mezi dělníkem a tovaryšem, se nazývá *mládek, pachole, pachole vyučené*. Po ukončení doby učení následovalo *vysvobození, propuštění z učení*. Mistr ohlásil ukončení učení a následně učeň dostal za vyučenou, což bylo zapsáno do knihy, na vlastní žádost také obdržel výuční list. Přerod v tovaryše byl také slavnostně doplněn ceremonií s mnoha proslovy, sliby, platbami a konečným obdržením tovaryšského jména.⁹⁸ Stal se *tovaryšem dospělým*, často nazýván také *pacholkem*.⁹⁹

Mezi pravidelné členy cechu, zejména ty městské, bohatší, patřil také písař, posel, hlásný nebo úředník na vinici.¹⁰⁰ Cechy menší toto zastoupení neměly, proto jejich práci zastávali níže postavení členové cechovních organizací, zejména mladší mistři či tovaryšové.¹⁰¹

---

⁹⁸ Ve starších dobách se poplatek formuloval jako *pro paměť* nebo *památne*. V pozdější době se ustanovil jako pevný vklad do cechovní pokladnice za přijetí učedníka do cechu. Část této sumy připadl mistrovi, který musel učedníka živit. Platbou mohl být také vosk, část se odevzdávala při vstupu do cechu, druhá při vyučení. V zápise do cechovních register bylo uvedeno jméno učedníka, jméno mistra, délka trvání učení. Uvedeni byli také ručitelé a výše platu pro cech. Mládci se nesměli ženit, chodit s kordem, nožem, tesákem, kord mohl nosit až tovaryš dospělý. Výuční list hodnotil dosavadní léta učení, také shrnoval všechny dosud potřebné doklady. Uváděl poctivé zrození, řemeslo, jemuž se učil a doučil, hodnoceno zde bylo i jeho chování, poslušnost, věrnost a následně uváděl doporučení pro přijetí do řemesla. Tovaryšské jméno se užívalo s přirozeným jménem po otci. Bylo symbolem, že tovaryš přichází z mistrova i otcova područí a je samostatný a nezávislý Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 311,313 – 315, 317, 331 – 333, 336 – 337, TÝŽ, *Dějiny řemesel...*, s. 726 – 730.

⁹⁹ O následném vzdělávání, výchově a výuce učňů na přelomu vzniku společenstev pojednává kniha Václava Schustera. Podrobněji Václav SCHUSTER, *Otázka učednická*, Praha 1902, s. 5 – 70.

¹⁰⁰ Stálým členem cechovních organizací s větším početním zastoupením byl písař. Vyhotovoval veškeré dokumenty týkající se řemeslné organizace. Uskutečňoval zápisy do městských knih, pořizoval cechovní akta, vystavoval vysvědčení, zapisoval soudní pře a jednání, mnohdy také obsluhoval při cechovních schůzích, kde naléval pití. V dobách dřívějších, kdy se chodilo se svědky k písaři pro vystavení potřebného dokumentu, vyhotovoval doklady pro vstup do cechu nebo listy zachovací. Za odvedenou práci náležel písaři pravidelný plat, *stance*, k němuž pobíral také *příměňky*. Některé organizace neměly písaře, jejich činnost vykonávali mladší mistři. Výše jeho pravidelného platu se odvíjela od velikosti organizace. Dalším členem bohatších cechovních organizací byl posel neboli služebník. Jeho hlavní činností bylo obcházet členy cechu a zvát je na schůze, na starosti měl také dohled nad věcmi cechovními a kostelními, rozsvěcoval svíce a zpíval při cechovních bohoslužbách, doprovázel přichozí tovaryše po mistrech při hledání služby, ale také ošetřoval nemocné členy. Venkovské prostředí pro nepřítomnost posla využívalo ke svolávání na schůze *ferulí*. *Ferule* v sobě nesla zvací ceduli, s níž se předávala mezi členy cechu, nikde neměla být dlouho držena a posléze se vrátila cechmistrovi. Mnohdy byla zvána *kopejtčkem* nebo *rychlíkem*. Poslu náležel pravidelný plat, *stance*, také *příměňky* o svátcích a odměny zvláštní, mnohdy odměnou bylo také užívání bytu. Pokud organizace neměly posla, vykonávali jeho činnost mladší mistři, ti se ale velmi rádi z této povinnosti vypláceli. Mnohé cechy si vzhledem ke svému řemeslu platily různé pomocné síly neboli *zřizence*. U řemesla řeznického to byl hlídač masných krámů, hlásný. Náplní jeho práce byl dohled nad masnými krámy řezníků, ale také vykonával mnohé úkony místo cechovního posla, příkladně doručování obsilek. Náležel mu pravidelný plat a také byt k užívání. Mezi další pomocné síly patřil také úředník na vinici, který byl zvolen z řad mistrů soukeníků. Podrobněji WINTER, *Český průmysl...*, s. 112, 114, 132 – 134, 143, 167, 181, 200 – 201, 255.

¹⁰¹ Pro dokreslení celkové situace je nutné si uvědomit, že i přes veškerou pracovní snahu a nemalé množství odpracovaných hodin se nemalá část cechovních členů, zejména tovaryšů, učňů, ale také mistrů, ať již

4.1 Vstup do cechovní organizace

S počínajícím rozvojem městských organizací nutně korespondoval i rozvoj obchodu a řemesel v nich usedlých. Z již výše zmíněných důvodů, ať již tedy konkurenčních, ochranných či obranných, vstupovali řemeslníci a obchodníci do nově vznikajících cechovních organizací. Samotný vstup do těchto organizací nebyl ale jednoduchou a svobodnou záležitostí, byl vázán na několik důležitých podmínek, které se v pozdějších dobách stále rozšiřovaly a utužovaly, zejména v období velkého přílivu řemeslníků, kdy bylo cílem znesnadnit vstup do organizace nebo v období uzavření cechů, kdy byla snaha nepřijímat žádné nové členy. Podmínky byly určovány městskou správou a cechovní organizací, následně byly po vzájemné dohodě zapisovány do statut.

Nejsnadnější vstup do cechovní organizace měli rodinní příslušníci mistrovských rodin, například mistrovské vdovy, ale taktéž jejich synové i dcery,¹⁰² kteří získávali *právo plné* či *práva půl*. Mezi hlavní podmínky patřilo potvrzení práva měšťanského¹⁰³ a náboženské víry. Další doložkou měl být doklad o legitimním původu, list zachovací, také list dokladující dosavadní dobré chování v místě bydliště, doklad o manželství, posléze následoval list výhostní.¹⁰⁴ Nově byly rozšířeny podmínky o list výuční, dokladující léta učednictví, list fedrovní, který teprve otevíral cestu do cechu i

---

zkrachovalých či zdravotně indisponovaných, pohybovala na sociálním a existenčním okraji společnosti. Srov. František GRAUS, *Chudina městská v době předhusitské*, Praha 1949, s. 7 – 212.

¹⁰² Sňatek byl pro cech také jakousi oboustrannou nutností a ziskem. Vdova získala nového muže a udržela si tak cechovní postavení a povětšinou, přední tovaryš, získal mistrovský post. Nutné alespoň okrajově připomenout postavení žen v rámci cechovních organizací a řemeslných spolků. Ženy měly vstup do organizace uzavřen, jejich činnost byla pouze pomocná a organizačně nevýznamná, až dehonestující. Podrobněji k této problematice Jarmila PECHOVÁ, *Podíl práce žen v řemeslech, živnostech a domácích výrobách*, Folia ethnographica supplementum ad Acta Musei Moraviae 33, č. 1., Brno 1999, s. 63 – 77, dále HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*, s. 23 – 24.

¹⁰³ Městským právem se v jedné z kapitol disertační práce zabývá Musílek. Podrobněji Martin MUSÍLEK, *Patroni, klienti, příbuzní. Sociální svět Starého Města pražského ve 14. století*, disertační práce, filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2014, s. 124 – 129.

¹⁰⁴ Sňatkem přecházelo na manželku mistra právo řídit produkci. Vdova se stala cechovním členem. Mistrův syn dědil po otci živnostenské a cechovní právo. Jistý druh výhod získali sňatkem partneri mistrovských dcer či vdov. Plné právo bylo zproštěno dalších podmínek či doplateků, půl právo bylo obohaceno o případný doplatek. Veškeré podmínky byly zaneseny do statut. Při dělbě měst na katolická a kališnická docházelo k rozdílu, i co se týče potvrzení pro cechovní vstup. Zde docházelo k příklonu bezvěrců k náboženství pouze z důvodu cechovního přijetí. V době vniknutí německého protestantství na naše území předcházela vstupu do cechu náboženská zkouška. List výhostní dokládal, že žadatel není poddanstvím vázán u vrchnosti, ale je svobodný. Podrobněji WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 682 – 684, 685 – 688. List zachovací dokladoval řádné manželství rodičů. Dokládal také dobré chování v obci. V počátcích století patnáctého se jednalo o stručný a výstižný dokument, v době pozdější byl velmi podrobný. Srov. TÝŽ, *Český průmysl...*, s. 201.

k mistrovství, který byl posléze nahrazen vandrovní knížkou. Stále častější podmínkou byla mistrovská zkouška a kus mistrovský, který byl zejména v pozdější době vstupenkou do cechu.¹⁰⁵ Generální cechovní patent nahradil doklady osobní povahy listem osvědčujícím.¹⁰⁶ Výjimkou z výše uvedených povinností bylo uhrazení vstupního poplatku, vyplacení se, v Čechách byla tato skutečnost označována jako *peníz přístupný, příjemné a svačina*,¹⁰⁷ na Moravě jako *přípovědné*.¹⁰⁸

Po splnění všech podmínek, ať již s udělením výjimek zásahem konšelů či mistrů starších, se stával žadatel členem cechu. V ně organizace měla být posléze zachována rovnost hospodářská, živnostenská a sociální pod obecným heslem „*amor et paritas*“.¹⁰⁹ I když členství bylo vykoupeno značným omezením, mělo svoji důležitost a prestiž, odměnou byla získaná cechovní ochrana a pomoc v období nouze a nemoci, také zajištění posledního rozloučení.¹¹⁰ Členství v cechovní organizaci bylo celoživotním snem i dílem, ale pro hrubé porušení kázně bylo možné o členství přijít. Vyloučení mohlo nastat i při nedodržování cechovních nařízení a nerespektování pravidel.¹¹¹

---

¹⁰⁵ Jednalo se o právní zásadu, která se ustanovila až během století šestnáctého. Václav Ševčík uvádí, že hlavním důvodem pro kus mistrovský byla ukázka řemeslné práce, kdy řemeslník dokáže, že nebude dělat cechu ostudu a hanbu. Srov. ŠEVČÍK, *Historie...*, s. 27 – 30. Do cechu se nesměl dostat řemeslník jiného odvětví, ani řemeslník, který svoje řemeslo neovládá. Podrobné podmínky zkoušek zprvu nebyly uváděny. Následoval ale podrobný výčet mistrovských kusů a úloh. Mnohdy se tyto kusy stávaly důležitou překážkou pro vstup do cechu pro svoji přílišnou nákladnost. Později jsou uváděny i možnosti vykoupení se za mistrovský kus. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 690 – 694. Výroba mistrovského kusu měla svůj časový termín. Doba na zhotovení byla stanovena na dva týdny až jeden rok v závislosti na typu řemesla. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 71, dále TÁŽ, *Mistrovské kusy stavebních řemeslníků v cechovních artykulích 16. - 18. století*, in: *Historia docet*, Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc., Praha 1992, s. 59 – 71.

¹⁰⁶ List osvědčující měl zkomponovat dosavadní doklady. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 66.

¹⁰⁷ Jednalo se o pohoštění připravované při jakékoli důležitosti, například při zasedání rady, soudu, při jarmarcích, při ročním vkládání úroků, pro výlovu rybníků, při honitbě, při chrámových slavnostech. Příležitostí bylo nespočet. Připravovalo se vepřové, koroptve, ptáci, kapři, štiky, klobásy, koláče, perníky. Podrobněji WINTER, *Zlatá doba...*, s. 98 – 99.

¹⁰⁸ Výše vstupního poplatku nebyla přesně stanovena, vždy záviselo na rozhodnutí starších mistrů. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 695 – 700, dále TÝŽ, *Zlatá doba...*, s. 213 – 215.

¹⁰⁹ „*Láska a rovnost*.“ Pro zajištění rovnosti mezi členy bylo nutno dodržovat mnohá nařízení, která individuálně omezovala jejich volnost ve prospěch organizace. Jejich výčet je obrovský, zde jen pro představu uvedeno několik. Právo na stejnou práci, na stejnou odměnu, právo na stejný objem produkce a odbytu, počet krámů, tovaryšů, učedníků, zákaz užívání dvou řemesel, spolubydlení dvou mistrů, zákaz práce v jiných městech, zákaz soutěže při nákupu surovin, zákaz nákupu z druhé ruky nebo před branami města. Podrobněji WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 701.

¹¹⁰ Přijetí do cechovních organizací s příklonem k cechu řeznickému reflektoval i Čornej. Srov. Petr ČORNEJ, *Řeznická, Kurvička, Kokoť a Múdra Hlavička aneb Staroměstští řezníci v husitské revoluci*, Pražský sborník historický, sv. 40, Praha 2012, s. 25 – 40.

¹¹¹ Za hříšné bylo považováno lhaní, hra v kostky, zlodějina, nákup nepoctivých věcí a zboží, manželství s nepoctivou ženou, zabítí psa. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 715 – 723. O členství v cechu bylo možné přijít i při opakované neomluvené neúčasti na valném shromáždění. Srov. TÝŽ, *Český průmysl...*, s. 681.

V období postupně se rozvíjejících živností a řemesel docházelo k prohlubování konkurenčních praktik a neustálému se zvyšujícímu počtu řemeslných mistrů. Z mnoha důvodů, ať již z důvodů ochrany živnosti, ze strachu a obav před konkurencí, ale také pro snadnější kontrolu práce, policejní dohled a kontrolu mravní pro všeobecné blaho, byl stanoven *cechovní přímus*.¹¹² Každý, kdo chtěl svoje řemeslo vykonávat, musel být členem cechovní organizace, jinak mohl být krutě trestán. Jednalo se o vstup nucený či závazný. Veškeré požadavky byly vrchností, radou či konšely zanášeny do statut pro obapolnou spokojenost. Zde bylo ustanoveno, že bez cechu není práce ani odbyt, řemeslná organizace se tak stala výsadní majitelkou řemeslné práce a nesla svůj významný společenský úkol.¹¹³

4.2 Řemesla korporálně nesloučena

Výjimkou z cechovních organizací byla řemesla *svobodná*, knihtiskaři, apatykáři, kteří nevytvářeli korporace, nepodléhali mistrovskému zkoušení a mistrovskému kusu, nebyli vázáni ani počtem tovaryšů a učedníků.¹¹⁴ Termín *svobodná řemesla* je možno užít pouze v souvislosti s posuzováním úrovně korporální závislosti, jinak se jednalo o přímou podřízenost, závislost a dohled vrchností a úřady pro jejich nebezpečnost.¹¹⁵

Korporálně nesloučena byla také *řemesla nečistá*, příkladně *pohodní, kati* a *hrobníci*. Další výjimku tvořila také *dvorská řemesla*, dále řemeslníci oděvních, výstrojních a výzbrojních oborů působících ve vojenských oddílech.¹¹⁶ Organizaci nepodléhali židé,

---

¹¹² Zákonem stanovené pravidlo cechu. Srov. JANÁČEK, *Přehled vývoje...*, s. 99.

¹¹³ Kdo nebyl členem cechovní organizace, nemohl vykonávat živnost, ani být pomocníkem v živnosti, nakupovat materiál, zabíjet dobytek, nesměl mít ani tovaryše ani učedníky. Podrobněji WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 591 – 599. Dále ŠEVČÍK, *Historie...*, s. 18 – 20. Životem středověkého člověka s veškerou problematikou sociální, hospodářskou, existenční se zabývá kniha *Člověk českého středověku*. Zde se podrobně jednotlivé kapitoly zabývají vybranou problematikou. Co se týče řemesel, obchodu a cechů je v kapitole představen jejich komplexní vývoj, který nese veškeré podrobnosti a zajímavosti cechovního vývoje. Podrobněji NODL, ŠMAHEL, *Člověk českého středověku...* s. 364 – 392.

¹¹⁴ Mezi nimi vzájemně probíhala volná soutěž. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 600 – 602.

¹¹⁵ Podrobněji TÝŽ, *Český průmysl...*, s. 18 – 21.

¹¹⁶ *Dvorská řemesla, dvorští dodavatelé, Hofbefreyte*, došla významného postavení. Století osmnácté, které se již neslo v duchu striktních nařízení zasahujících do cechovních organizací, mohla tato řemesla vykonávat svoje řemeslo pod záštitou *ochranného oprávnění, dekretu*. Srov. Valentin URFUS, *O právní úpravě manufakturní výroby u nás v 18. století*, Právněhistorické studie, ročník 1, Praha 1955, s. 122 – 130.

dále překupníci, *hauzírníci*, prodávající zboží po domech, výrobci pro vzdálené trhy ani řemeslníci pracující v textilní výrobě, zejména v horských a podhorských oblastech.

Další početnou skupinu, již se netýkal cechovní přímus, tvořila řemesla neseskupena do korporací. Titulaturu těchto necechovních řemesel nacházíme i v pramenech úřední provenience sedmnáctého a osmnáctého století, označovaných jako *fušeři, stolíři, kárníci, hudlaři, šteraři, humplíři*.¹¹⁷ Přesné početní zastoupení těchto osob pro jednotlivá města není známo, ale jako zásadní informační pramen je možné využít produkční tabely z roku 1752 – 1753,¹¹⁸ následně také knihy ubytovací nebo knihy nájemníků.¹¹⁹

Korporačně nesloučení byli domácí řemeslníci, také vyučení řemeslníci, kteří vedle svého řemesla pracovali v jiném odvětví a dále výrobci zakázkového zboží. Nacházeli se v prostředí venkovském, kde pokrývali výrobou svoje potřeby, ale také ve městech, kde vyráběli nedostatkové zboží. Patent z roku 1731 necechovní řemeslníky zakazoval a nařizoval inkorporaci do cechovních organizací. Následný generální patent z roku 1739 sjednotil cechovní organizace, vystavil opatření k ochraně trhů, prodeji nepořádného zboží, zakázal podomní obchod a potulku řemeslníků, do poloviny století osmnáctého byla inkorporace vyřešena.¹²⁰

Další skupinou byly svobodné živnosti, do nichž patřila příkladně umělecká řemesla. Stavební řemesla nebyla téměř do konce století patnáctého organizována cechovně.

---

¹¹⁷ Dvorská řemesla pracovala výhradně pro potřeby vrchnosti, ať již světské či církevní. Výjimečné postavení jim zajišťoval i patent z roku 1731. Hanlivě označení řemeslníci získali pro neřádnost, nedodržování pravidel obchodování, také z důvodů špatné kvality odváděných výrobků, nebyli vyučeni a pracovali jen část roku, ostatní dobu pracovali na svých hospodářstvích. Řemeslníci, kteří vyráběli nedostatkové zboží, se ale mnohdy kvalitou rovnali cechovním mistrům. Srov. Zdeněk MARTÍNEK, *Necechovní řemeslníci v Čechách v polovině 18. století*, Český lid, 1996, s. 277 – 278, 283, dále jen MARTÍNEK, *Necechovní řemeslníci...*

¹¹⁸ Jedná se o soubor fasí, pořízených v letech 1752 – 1753, ke zjištění poměrů v řemeslné výrobě. Obsahují údaje o necechovních řemeslnících, necechovních výrobcích a o konkurenci *fušerů*. Srov. TÝŽ, *Tamtéž*, pozn. aparát č. 4. s. 285.

¹¹⁹ Jako významný pramen pro situační přehled řemeslníků, obchodníků i osob cechovně neorganizovaných lze využít knihy ubytovací, evidující ubytovací možnosti pro dvoranu nebo tytéž knihy registrující ubytovací možnosti vojsk, dále knihy registrující řemeslníky, nájemníky a podruhy. Významnou se pro tento okamžik stala spolupráce historiků při rekonstrukci edice shořelého rkp. 324 z Archivu hl. m. Prahy podle opisu uloženého v Archivu Národního muzea, *Poznamenání nájemníků a podruhů na Starém Městě pražském z r. 1608*. Podrobněji Jaroslav ČECHURA, Zdeněk HOJDA, Martina NOVOJÁNSKÁ (edd.), *Nájemníci na Starém Městě pražském roku 1608*, Praha 1997.

¹²⁰ Podrobněji MARTÍNEK, *Necechovní řemeslníci...*, s. 277 – 285.

Nebylo v zájmu je uzavřít, příliv cizích řemeslníků pro stavbu významných, důležitých nebo měšťanských budov byl zásadní.¹²¹

Cechovní přímus prošel zásadním vývojem. Od prvotní potřeby hospodářské, přes kolektivní potřebu soudržnosti, přes snahu udržet řemeslo na vysoké úrovni, která pramenila ze zamezení vstupu nebohatým řemeslníkům a v neposlední řadě se stal inspiračním faktorem pro registraci mimocechovních řemeslníků. Následně měl být motivací k pokrytí poptávky a zajištění rovných cen. Nutno zmínit také nemalou snahu státní správy po snadném zisku od příjemců poplatků.¹²²

4.3 Valná schůze

Důležitým aktem cechovních organizací byly schůze. Většinou nazývané *valné schůze*, *valná shromáždění*, *pořádek*, *společnost*, *společné shledání*, lat. *convocatio*, *congregatio*.¹²³ Z počátku se konaly z rozhodnutí cechmistra v případě nutné potřeby, od století patnáctého se mohly konat pouze se souhlasem konšelů.¹²⁴ Později byl stanoven pevný termín hlavních schůzí konajících se v suchých dnech, tedy čtyřikrát ročně. Konaly se v bytě cechmistra, posléze na radnici a nakonec se shromažďování uskutečňovalo v cechovní hospodě.¹²⁵ Pozvání na schůzi se uskutečňovalo skrze cechovního posla nebo dřevěnou feruli. Přesně stanovena byla také hodina zahájení schůze,¹²⁶ nařízen

---

¹²¹ S rozvojem měst souvisela také jejich výstavba. K tomuto účelu sloužily stavební hutě a stavební řemeslníci pracovali na několika projektech současně. Hutě měly svá pravidla, mnohem volnější než cechovní organizace. Pravidla stavební pro samotná díla byla mnohem přísnější. Rozdíly mezi hutěmi a cechy jsou patrné, cechy byly úzce regionálního charakteru, hutě spíše mezinárodního. Podrobněji EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 19 – 21.

¹²² FRÖHLICHOVÁ, *Změny v cechovním zřízení...*, s. 67 – 69.

¹²³ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 13.

¹²⁴ Generální cechovní patent ovlivnil i valná shromáždění, jejich konání bylo ustanoveno čtyřikrát ročně, přítomen musel být cechovní inspektor a všichni členové. Mimořádná shromáždění byla hrazena iniciátorem. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 56. Od roku 1547 se cech nesměl sejít bez rozhodnutí císařova rychtáře, vzhledem k politické situaci. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 163.

¹²⁵ TÝŽ, *Dějiny řemesel...*, s. 677 – 681. Od století šestnáctého se schůze konaly již jen v cechovní hospodě. Srov. TÝŽ, *Český průmysl...*, s. 164. Hospody a krčmy byly v době absence radničních domů také centrem obchodním dohod. Symbolickým potvrzením dohodnutého obchodu bylo napití neboli *litkup*, od něhož získali terminologii přítomní svědci, *litkupníci*. Srov. Martin NODL, *Středověk v nás*, Praha 2015, s. 195 – 196. Důležitostí přípitků jako symbolů vážnosti, pravosti, upřímnosti a jako pomyslnou bránu k sociálnímu začlenění podrobněji popisuje Václav Bůžek. Srov. Václav BŮŽEK, *Přípitek ve společnosti raného novověku*, in: Martin NODL, Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 189 – 214.

¹²⁶ Konaly se vždy v neděli a do století sedmnáctého byl jejich začátek vždy před hodinou polední. Termín odpoledních hodin se užíval od století následujícího. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 13.

byl oděv, zasedací pořádek a zakázáno bylo také nošení zbraní, stanoven byl celý průběh.¹²⁷

Schůze se zahajovala otevřením pokladnice, následovalo poděkování Bohu, připomínání zbožnosti a zdvořilosti. Po vybrání příspěvků se pro upomínku předčítala statuta a nařízení. Následovalo řešení veškerých otázek moci zákonodárné, výkonné a soudní v rámci organizace.¹²⁸ Schůze byla ukončena zavřením pokladny, na ni posléze navazovala *svačina, cechovní koflace*, kde bylo povinností zachovat řád slušného a mravného chování.¹²⁹

---

¹²⁷ Všichni zúčastnění museli přijít včas, pozdní příchody byly pokutovány. Při opětovné neúčasti hrozilo i vyloučení z organizace. Statuta nařizovala všem účastníkům vhodný oděv na schůzi, následně zakazovala nošení zbraní, kordů, seker a pobíječek a přikazovala také slušné a morální chování a v neposlední řadě také střízlivost. Zasedací pořádek byl přísně stanoven. Určen byl stůl cechmistrů, také stoly mladší pro obecní mistry a stoly pro tovaryše, vždy záleželo na délce členství. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 167 – 169, dále DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 13.

¹²⁸ Byla stanovena výše pokut, sazby za vstup do organizace, poplatky za vyučení, také počet učňů, nákup surovin, dohody o cenách. Schvalovalo se přijímání nových učňů, tovaryšů, také jejich propouštění a dávání za vyučenou. Důležitá byla také problematika finanční. V přenesené působnosti se projednávaly také otázky soudní. Vyhlášovány byly rozsudky, stanovovány pokuty za přestupky a porušená nařízení. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 173 – 180.

¹²⁹ I během svačiny měl být zachován řád slušnosti a mravného chování. Nikdo se nesměl opít, hlasitě řvát, pivo vylévat nebo oplzle mluvit. Srov. TÝŽ, *Český průmysl...*, s. 185 – 190.

5. Cechovní statuta

Jistý druh organizačních povinností, požadavků a pravidel pro podporu a udržení funkčnosti systému měla každá vznikající organizace, korporace či spolek, bez ohledu na regionální umístění, početní zastoupení či dobové užívání. Stejně tomu bylo v případě organizací bratrstev či cechovních spolků. Vytváření souborů pravidel a nařízení probíhalo postupně, vzhledem k rozvoji řemeslné výroby, hospodářství a rozvoji samotného města.

Prvotní nařízení vznikala v korporaci samotné, zpočátku se týkala problematiky vnitřního života, každodenních praktických potřeb a jednoduché formy jurisdikce. Mnohdy docházelo k zapůjčení statut od řemesel významnějších a pokročilejších. Pravidla a soupisy schvalovala vrchnost, městská rada či církevní organizace, která doručené soupisy po opravě a doplnění sobě prospěšných podmínek uzákonila. Na sklonku patnáctého století se objevují také statuta schvalovaná samotnými cechy.¹³⁰

Způsob vzniku statut ostentativně souvisí s jejich obsahem, neboť každá ze schvalujících organizací důrazně upřednostňovala svá hlediska. Nejčastěji v cechovních zákonech nacházíme nad povinnosti řemeslné také povinnosti týkající se vnitřního řádu cechu, povinnosti náboženské, zejména povinnosti pohřební účasti, uctívání cechovního patrona, sociální otázky a také otázky konfesní. Rozšiřující se jurisdikce a specifikace řemeslných podmínek, tudíž celková pregnantnost přichází až s vývojem pozdějším.¹³¹ Také doba pobělohorská přináší gradaci dalších podmínek, zejména náboženskou příslušnost, podmínky členství, získání mistrovství a délku pracovní doby.¹³²

Lze se domnívat, že jistá organizační pravidla vznikala i v době předchozí, ale pouze ve formě jednoduché pro prvotní potřeby různých korporací, bohužel tato nezůstala dochována ani v opisech. Domnělá je i varianta, že vše fungovalo pouze na základě nepsaného zvykového práva a zápisy přichází v době pozdější. Nejstarší doložená statuta řemeslných organizací patří krejčím Starého Města pražského, datována jsou

¹³⁰ Statuta pro menší oblasti schvalovaly cechy z významných měst, př. pražští hrnčíři v roce 1488, malíři Starého Města pražského v roce 1499. Srov. PÁTKOVÁ, *Bratrství...*, s. 13.

¹³¹ WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 180 – 182.

¹³² EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 50 – 52.

rokem 1318.¹³³ Podrobněji definovaná a propracovaná potvrzení cechovních artikulů získali krejčí v roce 1341¹³⁴ a posléze malíři 1348.¹³⁵ Nutné zmínit také druhá dochovaná statuta začínající rokem 1324, která patřila zlatníkům Starého Města pražského, zde se jedná o kompilát dosud vytvořených a dostupných nařízení.¹³⁶ Pro úplnost je nutno zmínit i dochovaná statuta náboženských organizací z roku 1327, patřící kanovníkům sv. Víta v Praze.¹³⁷

Jazyk artikulů byl nejdříve latinský, německý a český. Psány byly na pergamen, ale také papír, mnohdy byly opisovány do knih, cechovních či městských. Uloženy byly v cechovní truhlici, v případě válečného nebezpečí byly cechmistry ukrývány na tajná místa, či zakopávány do země, proto se do dnešní doby dochovalo velké množství artikulů v originále, ale také ve formě opisu na volně ložených listech, v záhlaví korporčních či jinak termínově dochovaných knih nebo také v knihách městských.

5. 1 Cechovní insignie

Každá významná organizace, instituce, důležité světské a církevní osoby, šlechtické rody a osoby požívající významné funkce, postavení a hodnosti vlastnily a užívaly různá znamení moci. Mezi užívané insignie patřily příkladně pečete, pečetidla, prsteny, ale rovněž slavnostní oděvy k různým účelům, také výzbroj, štíty, erby a v neposlední řadě také vlajky a praporce, panovnícké insignie nevyjímaje. Užívání

---

¹³³ Obsahují ustanovení týkající se měšťanského práva, jakožto nutnosti k provozu řemesla, dále výši vstupního platu neboli příjmeného, určují také podmínky vnitřních řemeslných konkurenčních bojů, například množství látek, místa prodeje, dále jsou určeny tresty za nedodržení artikulů, obsahují také jeden článek týkající se tovaryšů. Neobsahují podmínky správy, soudnictví, cechovního ani živnostenského práva, lze se ale domnívat, že do statut byly uvedeny pouze sporné okolnosti, pro danou dobu nejdůležitější. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 186 – 187, dále TÝŽ, *Zlatá doba...*, s. 212 – 213. Shodná datace prvotních doložených cechovních počátků je uváděna u veškeré literatury týkající se této problematiky, pouze Melichar ve své knize uvádí rok 1218, jelikož veškeré ostatní datace v uvedené knize jsou shodné s komplexním cechovním vývojem, lze se domnívat, že se jedná o pouhou textovou chybu. Srov. MELICHAR, *Dějiny cechovníctví...*, s. 12.

¹³⁴ Tato nově ustavená statuta byla kompromisem mezi radou a cechem. Měla být ochranou jak pro konzumenty, tak pro výrobce. Došlo také k zeslabení živnostenské svobody, pro kontrolu obchodu a řemesla byli ročně voleni čtyři přísežní mistři, kteří dbali pořádku a veškerého řádu. Tuto dataci shodně uvádějí všichni autoři tematicky zacílené literatury. Srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy*, díl I., Praha 1855, s. 332 – 333, dále WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 193 – 194.

¹³⁵ Cechem malířů pod patronací svatého Lukáše se zabývá kniha Karla Chytila. Popisuje počátky, uvádí udělená privilegia rozličných panovníků a popisuje samotný vývoj korporace. Podrobněji Karel CHYTIL, *Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha Staroměstská z let 1490 – 1582*, Praha 1906, s. 1 – 301.

¹³⁶ Podrobněji WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 187 – 190.

¹³⁷ Srov. PÁTKOVÁ, *Bratrství...*, s. 76.

insignií dokazovalo notnou dávku prestiže, vědomí vlastní důležitosti, výjimečnosti, práva a postavení. Symboly moci zastávaly svoji nepopsatelnou důležitost při vystupování na veřejnosti, příkladně při procesích, panovnických slavnostech a oslavách nebo posledním rozloučení.

Cechovních organizace, existující po staletí a následně si uvědomující své vzrůstající postavení, užívaly k upevnění moci různé insignie s obrazy řemeslné symboliky, uctívaných patronů či jiných významných prvků či atributů, doplněné opisy, nápisy, motto, vlastními jmény nebo pouze jejich iniciálami. Tyto symboly lze sledovat od samotných korporálních počátků, v tomto období ale pouze v jednoduché podobě. K uživatelskému rozmachu došlo od poloviny století čtrnáctého, kdy se setkáváme s cechovními listinami udělujícími znamení. Následuje období vzájemného postupování artikulů a s tím i erbovních dispozic, dochází také k ustálení heraldické formy s užitím řemeslných figur. O století později je možné zaznamenat rostoucí složitost a bohatost znamení, také komplikaci figur identifikující dělbu výroby. Tato bohatá znamení přichází ještě v počátcích osmnáctého století, přičemž konec století se nese již bez pravidelného potvrzování cechovními statuty.¹³⁸ Vývoj řemeslné symboliky lze sledovat zrcadlově na vývoji jednotlivých insignií, kdy se měnil jejich tvar a barva, opis či nápis a v neposlední řadě také bohatost obrazu.¹³⁹

Mezi hlavní a zásadní snad i prvotně užívané a potřebné atributy každé cechovní korporace, také později vznikajících pořádků tovaryšských, patřila *cechovní truhla, pokladnice*. První zprávy o její existenci jsou velmi nepřímé, statutární záznamy o pokladnách nacházíme až od druhé poloviny století čtrnáctého. Byla úschovnou pro významné symboly korporací, úschovnou majetku, důležitých písemností a v neposlední řadě i svým honosným kabátcem dokladovala jejich vážnost, moc a bohatství. Tato *matka pokladnice* zastávala důležité místo dohlédací, ochranné i archivní, dobově vzrůstala její vážnost, odrazem byla terminologická proměnlivost. Archivní

---

¹³⁸ HRDLIČKA Jakub – JÁSEK Jaroslav – HRUBÝ VLADIMÍR, *Pět století řemeslné symboliky*, Praha 1999, s. 16 – 18, dále jen HRDLIČKA a spol., *Řemeslná symbolika*...

¹³⁹ Martin Myšička se ve svém příspěvku zabývá cechovní symbolikou města Mostu, kde podrobně popisuje vzhled i funkci jednotlivých artefaktů. V úvodu svého příspěvku vytvořil také bohatý přehled dosavadní literární produkce týkající se cechovní symboliky. Srov. Martin MYŠIČKA, *Řemeslná symbolika na pečeti, znacích a korouhvičích na příkladu cechů města Mostu*, in: Sborník archivní prací 2, roč. LVIII., Praha 2008, s. 320 – 402.

prvotiny uvádějí termín *puška*, později přichází název *archa* nebo *klenot*.¹⁴⁰ Obsahem pokladnice byly veškeré cechovní insignie, příkladně *pečetní typář* neboli *razidlo*,¹⁴¹ *cechovní štíty a erby*,¹⁴² *cechovní ferule*,¹⁴³ *konvice*, *korbelky*, *sklenice a džbány*,¹⁴⁴ *koroufky a praporce*.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Českobudějovické archivní záznamy dokladují existenci cechovní pokladny ve zprávách z roku 1351. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 13 – 15. V případě spolucechů byla stanovena přesná pravidla o jejich počtu a užívání. Bohatství a úspěšnost řemeslné organizace dokazovalo také její vnější zdobení, které bylo ukázkou precizní práce ať již řezbářů či kovářů, neboť užitým materiálem pro její výrobu bylo především dřevo a železo. Od století šestnáctého zesiloval její symbolický ráz. Mohla být jen prostá, plechová, také dřevěná ozdobně řezaná. Později bývaly vyřezávané, zdobené malbami, figurami, vykládané intarsiemi, stříbřené či zlacené, s výrazným kováním a mistrovsky zpracovanými zámky. Péči a ochranu o pokladnici přebírali starší cechmířtři, z nichž každý měl svůj zvláštní klíč. Otevřena mohla být za přítomnosti všech vlastníků klíčů. Otevření zahajovalo schůzi, zavření ji ukončovalo. V její blízkosti nebyly trpěny žádné morální prohřešky, slovní půtky ani hanlivá slova, hry v kostky ani nošení zbraní. Obsahem byly veškeré důležité prvky spojené s chodem a fungováním organizace příkladně cechovní statuta, listy učednické, tovaryšské, mistrovské, knihy účetní, knihy sporů, rozmanitých zápisů, půjček, dluhů, knihy surovin, cechovní insignie a v neposlední řadě také finanční hotovost. Ukládala se vždy na bezpečné místo, do bytu cechmířtra, do cechovního domu nebo cechovní hospody. V případě velkého nebezpečí byla v tajnosti ukryta na neznámém místě či v období válečného konfliktu byla zakopána do země. Srov. WINTER, *Zlatá doba...*, s. 213, dále TÝŽ, *Český průmysl...*, s. 34, 99 – 100, 102 – 107, 172. Podrobně popisuje cechovní truhlice hlavního města Prahy tehdejší ředitel muzea František Xaver Harlas. Srov. František Xaver HARLAS, *Cechovní pokladny v museu kr. hl. města Prahy*, ČSPS, č. 11, Praha 1903, s. 122 – 128.

¹⁴¹ *Pečetním typářem* disponoval *pečetitel*, také *pečetník*. Jednalo se o razidlo nesoucí pečetní obraz, opis nebo nápis. Vyráběn byl z mnoha různých materiálů, nejčastěji kovu, ať již z bronzu, mosazi, stříbra, zlata, olova i cínu, ale také ze slonoviny, kamenů, kostí nebo dřeva. Jejich užívání je možné sledovat od konce století třináctého až do poloviny století devatenáctého, kdy je pozvolna nahrazovala razítka přetrvávající do století současného. Podrobněji Jarmila KREJČÍKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, Praha 1987, s. 253 – 255. Knihou, která zajímavě pojednává o *životě typáře*, a pečeti je taktéž z pera Tomáše Krejčíka. Srov. Tomáš KREJČÍK, *Pečet v kultuře středověku*, Ostrava 1998, s. 12 – 360. Přehled řemeslných typářů a jejich nejčastěji užívaných znaků přehledně sestavil Jiří Čarek. Srov. Jiří ČAREK, *Poznámky k soupisu typářů*, Archivní časopis č. 1, Praha 1973, s. 4 – 16.

¹⁴² *Erb* je heraldickým znakem, znamením na štítě, stálým a dědičným. Jeho užívání potvrzoval panovník, palatin či herold erbovní či znakovou listinou, v pozdějších dobách listinou augmentační. Tato barevná znamení užívali jednotlivci, skupiny obyvatel, a také organizace. První zprávy o jejich výskytu nacházíme v zápisích kronik první třetiny století dvanáctého, ale erbovní počátky jsou výrazně spjaty s křížovými výpravami z poloviny století dvanáctého. Během staletí docházelo k zásadním proměnám všech základních částí erbu, k proměnám velikostí, struktur, k proměně bohatosti a složitosti znaků, ale také k proměně účelu a funkce užívání. Ve století devatenáctém upadá *živá heraldika*, úroveň tvorby a pravidla ustupují do pozadí. Století následující je charakteristické přetrvávající heraldikou církevní, také komunální. Srov. TÝŽ, *Tamtéž...*, s. 21 – 30. Užívání heraldiky komunální graduje ve století jednadvacátém, kdy i ty nejmenší vsi a obce se honosí původním znamením, které velmi často koresponduje s nejvýznamnějším řemeslným odvětvím lokality. Pozn. autora Mezi základní a také nejdůležitější části erbu patří štít. Výroba štítů byla v kronikářských záznamech uváděna od počátku řemeslných organizací. Štítaři zhotovovali nejenom štíty vojenské, obranné, ale také vytvářeli štíty na domy, krámy, hospody, štíty pohřební a slavnostní. Štíty pohřební a slavnostní byly předávány k uchovávání a opatrování při povolání cechmířtra, společně se všemi cechovními klenoty. Znamení na cechovní hospodě bylo z počátku století šestnáctého ve formě jednoduché, skromné, ale již zdobené ve formě tabulek s vyrytým znamením řemesla. Na přelomu století následujícího se štíty již stávaly znamením prestiže, tudíž byly větší, výraznější, zdobené. Podrobněji WINTER, *Český průmysl...*, s. 98 – 99, 164 – 165.

¹⁴³ Mezi reprezentativní znak cechovních organizací patřila *ferule*. Byla vnějším odznakem tzv. prvního cechmířtra. První statutární zápisy o její existenci pochází od rakovnických sládků z roku 1651. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 14 – 15. Vyrobená byla především ze dřeva a svým tvarem připomínala drobné žezlo či vařečku. Bývala hojně zdobena bohatým vyřezáváním. Řezba obsahovala znaky cechu, nápisy či opisy nebo jména aktuálních cechmířtrů. Následně byla také barvena, stříbřena či zlacená. Její hlavní funkcí bylo svolávání

Další insignie korporací byly *cechovní pláště*,¹⁴⁶ *příkrov*, také *cechovní zbraně a zboj*.¹⁴⁷

Významným symbolem byly *cechovní oltáře*.

Každá organizace si zvolila svého patrona, s jehož vyobrazením je možné se setkávat téměř na všech insigniích, kde bývá světec vyobrazen s řemeslnými nástroji daného odvětví. Práce byla darem od Boha, byl to úřad daný Bohem, jehož prostřednictvím

---

mistrů na cechovní schůzi. Zvací cedule se umísťovala do horního zářezu nebo se připevňovala voskem na velký terč. Předávala se mezi mistry den před samotnou schůzí a následně doputovala zpět k cechmistřovi. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 167. V době pozdější byli ferulí pasování vyučení učedníci na tovaryše. Výprask ferulí byl součástí přijímacího tovaryšského aktu, kdy první rána byla ve jménu Nejsvětější Trojice, druhá za krále, třetí za pana otce, čtvrtá za paní matku, pátá rána byla za řád a pořádek. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 15. *Ferule* byla různých velikostí. Městská muzea nám tyto ferule představují ve svých sbírkách, kde podrobné údaje popisují celkový stav, užitý materiál, zdobení i velikost. Uvedené velikostní údaje se pohybují mezi 15 – 50cm. Poznámka autora.

¹⁴⁴ Mezi významné předměty užívané členy cechovních organizací byly *konvice, korbelky, sklenice, džbány a nádoby* různých tvarů a velikostí. Tyto předměty se staly nedílnou součástí schůzí a svačin, kdy po ukončení schůze následovalo pohoštění, *zahájené pivo pítí*. Jednalo se tedy především o *nádoby na pivo*, zejména *číše a poháry*, povětšinou skleněné či cínové. Jejich vnější obraz, někdy i jejich samotný tvar, reprezentoval řemeslo. Nádoby zdobily jeho charakteristická znamení, nápisy a hesla nebo jména samotných členů, zhotovitelů. Podrobněji DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 15. Winter uvádí příklad velikosti nádoby u humpoleckých tkalců 17 palců, tvarem připomínala hradní věž s cimbuřím, víčko a nožičky zdobené lvíčky, na plášti byla také vyryta jména mistrů a cechmistrů. Podobnou měli také pekaři, mlynáři a perníkáři ze Slaného, z roku 1577. Velikost konve sladovníků byla ale daleko větší, uvádí, že ji nosili na schůzi na nosítkách. Pozdější nádoby odrážely barokní tvary. Století sedmnácté již přináší hrnčířské malované džbány a sklenice se znaky vypalovanými. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 180 – 181.

¹⁴⁵ Velmi důležitou povinností cechovních organizací byla účast na veřejných městských slavnostech. Zde měly cechy dokladovat bohatství, prestiž a úspěšný rozkvět města. Samy zde pak mohly veřejně předvést své okázale zdobené symboly. Průvody měly svá pravidla i přesné pořadí, které určovala tzv. *Soběslavská práva* neboli *Kusové z listů a z práv Velikého Města pražského*. Kdy byl přesný počátek užívání korouhví a praporců u řemeslných organizací je sporné, dokladována jsou data z první poloviny patnáctého století, nám postačí tento syntetický údaj. Tyto symboly se prvotně užívaly z hlediska vojenského, až posléze následovala funkce společenská. Korouhve nebo praporce se nesly v čele každé řemeslné skupiny, zdobené byly znakem řemesla ze strany jedné a patronem řemesla ze strany druhé. Velikost praporců zrcadlila okázalost, neboť měly i několikametrové rozměry a k samotné manipulaci bylo potřeba mnoha mužů. Pragmatický reformátor Josef II. nařídil dekretem z 16. května 1781 přesné rozměry i užitý materiál k jejich výrobě, aby s nimi mohl manipulovat pouze jeden člověk. Šířka byla nejvýše půl druhého lokte, výška jeden loket, materiálem měl být damašek. Podrobněji DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 13 – 18.

¹⁴⁶ Nedílnou součástí dokazující významné postavení byl *cechovní oděv, plášť*. Jeho užívání a nošení bylo pro všechny členy cechu určeno statutárními nařízením, totožné jako nošení zbraní a zbroje, zejména co se týkalo valné schůze. Příkladáno bylo uctivé nošení, ležerní nošení na rameni či příchod v kabátě byl pokutován. Pláště a sukně mužské, *převlečníky*, byly povinně nošeny nejen na schůze, ale také na poslední rozloučení a ve dnech svátků a oslav patronů nebo při konání slavnostních průvodů. Stejně jako výše zmiňované štíty byly černé pláště smuteční předávány při provolání cechmistra a také mohly být zapůjčeny k pohřbům necechovních měšťanů. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 107, 168, 392 – 393.

¹⁴⁷ Mezi základní povinnosti organizací patřila povinnost vojenská a obranná. Proto tyto účely musel každý cech vlastnit rozličné zbraně a zboje. V počátcích se jednalo o jednodušší typy zbraní, šturmbauby, oštěpy, šorc, oboječek a halapartnu, také pancíř, košile brněné, šavle, ladunky, toulce, ručnice šroubované. Pro cechovní organizace bylo toto pořizování velmi nákladné, ale v případech bohatých cechů se zdobilo znaky a monogramy.¹⁴⁷ Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 121 – 122.

došlo k jeho zvelebování a uctívání. Řemeslné nástroje v rukou světců měly dokazovat, že i oni pracovali, proto je nutné je uctívat i jako vzor.¹⁴⁸

5.2 Cechovní pohřby

Mezi důležité povinnosti cechovních organizací patřilo i pohřbívání.¹⁴⁹ Tato povinnost se vztahovala na všechny členy organizací, ale i na osoby mimocechovní. Necechovní měšťané toužící po okázalém zakončení pozemského života a zajištění posmrtné spásy si vstupem do organizace zakoupili důstojenství posledního rozloučení, ve většině případů i pro celou svoji rodinu.¹⁵⁰

Účastenství na posledním rozloučení bylo povinné, zapisováno bylo do statut a podléhalo přesným řádům, za jejichž porušení nebo neúčast byly stanoveny finanční tresty.¹⁵¹

Poslední rozloučení bylo prestižní, honosnou a také velmi nákladnou událostí, ale také možností, jak okázale představit společenskou důležitost cechu. Korporace hradily pravidelně příspěvky na kostely, kaple, oltáře a také na sepulturu.¹⁵² Nemalé částky byly také vynaloženy na výrobu honosných, bohatých, parádních, někdy až uměleckých prvků spojených s posledním rozloučením, které měly také za úlohu

---

¹⁴⁸ Srov. ŠEVČÍK, *Historie...*, s. 43 – 48, 56. Patrony různých řemesel je možné dohledat v bohatém výběru tematicky zacílené literatury. Neshodná jména patronů u daných řemesel nejsou uváděna chybně. Tyto neshody souvisí s tím, že spolky mohly uctívat i více patronů nebo sdružením cechů byl přijat i patron daného cechu. Patronátní problematikou se na příkladech rozličných řemesel zabývá Hana Pátková. Podrobněji Hana PÁTKOVÁ, *Svatý Eliáš, svatý Lukáš a cechovní patroni ve středověkých Čechách*, in: *Světcí a jejich kult ve středověku*, Praha 2006, s. 221 – 227.

¹⁴⁹ Zikmund Winter uvádí, že povinnost pohřební převzaly cechy po zaniklých bratrstvech. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 52. I zde je možno se zamyslet nad drobnými poznámkami k důvodu vzniku cechů a bratrstev, jak bylo uvedeno v kapitolách předchozích. Pozn. autora.

¹⁵⁰ Jednalo se o vstup do organizace pouze za účelem pohřbu, řemesla se tato skutečnost netýkala. Důvod žádosti byl uveden *pro smrtelnost, pro funere*. Uhrazena byla také zápůjčka svící a smutečních pláštů. Srov. TÝŽ, *Český průmysl...*, s. 52 – 55. Zapůjčování utensilií bylo povoleno až od počátku století patnáctého. Dříve se jakékoliv utensilie mimo cech nezapůjčovaly. Jejich zapůjčování bylo hlavně z finančních důvodů, neboť zhotovení bylo velice nákladnou akcí. Srov. PÁTKOVÁ, *Bratrství...*, s. 58.

¹⁵¹ Trestána byla nedbalá příprava kostela, ale také nedobré chování, hlasité mluvení či lání. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 139 – 140. Pokud zemřel mistr, povinnost účastenství měli mistři a tovaryši, pokud se jednalo o skon potomstva mistra, účastnili se mistři nebo jejich ženy, v případě úmrtí dítěte, musely povinnost účasti splnit ženy. Samozřejmostí byly výjimky, které stanovily cechy samotné. Srov. TÝŽ, *Tamtéž*, s. 308 – 309.

¹⁵² Pohřbívání.

přilákat více měšťanů k poslednímu rozloučení v rámci cechovní organizace. Vyráběly se zejména pohřební pláště, štíty, příkrov, také pohřební svíce, postavníky aj.

Velmi důležité pro celkovou organizaci pohřbu bylo postavení zemřelého. Tato skutečnost posléze definovala veškeré účastenství, povinnosti a průběh posledního rozloučení. Mladší mistři byli povinováni v prvním roce péčí o svíce, v případě posledního rozloučení nosili postavníky se svícemi. V některých regionech připravovali také hrobové místo, včetně výkopu.¹⁵³ Nejmladší mistři měli povinnost nést zemřelého na márách do kostela a k hrobu, oděni do černých cechovních plášťů, starali se také o svíce a cechovní znamení. Katafalk s rakví se přikrýval příkrovem, na který se umisťovaly štíty s cechovními znaky nebo s vyobrazením patrona.¹⁵⁴ Jednou z nejdůležitějších okolností samotného rozloučení se stal pohřební průvod, toho se účastnili všichni členové, nesli prapory, korouhve, štíty. Statuta nařizovala *ķ hrobu provoditi*, toto vnímání doprovodit zemřelého ze světa živých do světa mrtvých bylo ve středověku velmi významným okamžikem, nutno zde zmínit, že svůj význam si udržel v mimoměstském prostředí do konce století dvacátého.¹⁵⁵ Důležitost posledního rozloučení pro tehdejší společnost nám stvrzuje také skutečnost, že rozliční členové organizací, ale také mimocechovní jednotlivci vstupovali do organizací zřízených pouze z důvodů funerálních. O existenci těchto celků v regionálním měřítku viz kapitola níže.

---

¹⁵³ Mladší mistři o nedělích a svátcích nosili svíce do kostela, měli na starosti také jejich rozsvěcení a zhasínání. Srov. TÝŽ, *Český průmysl...*, s. 256.

¹⁵⁴ Příkrov byl vyráběn z těžkého černého sametu nebo sukna. Štíty umisťované na rakev byly většinou v počtu pěti kusů. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 18.

¹⁵⁵ PÁTKOVÁ, *Bratrství...*, s. 58 – 60.

II. část

6. Moravská Třebová

Specifikem regionálně zaměřené tvorby je okruh čtenářů, kteří již disponují bližší lokální znalostí, a tudíž není přínosné detailní představování města. Přesto, pro ucelený pohled a kontinuitu myšlenek, je nezbytné toto malebné město lehce ozřejmit, zdůraznit jeho nejvýznamnější architektonické skvosty, významné budovy, zajímavé památky, církevní stavby či měšťanské domy.¹⁵⁶ Moravská Třebová má velmi bohatou historii sahající až do 13. století, které se již notně věnovali mnozí historikové v obsáhlých publikacích či sborníkových statích, zde bude pouze připomenuta parciální část k vymezenému období s inklinací k problematice řemesel.

Moravská Třebová je významným městem Pardubického kraje.¹⁵⁷ Z pohledu geomorfologického vyplňuje Moravskotřebovskou kotlinu.¹⁵⁸ Prameny nám poskytují toponomastické modifikace názvu města, z nichž první je uváděn v roce 1234,¹⁵⁹ následně přinášíme pouze ty, které spadají do námi mapovaného období.¹⁶⁰ Již samotný lingvistický výklad nám nastiňuje budoucí úspěšnost a prosperitu města.

Na území města se nachází mnoho zajímavých pamětihodností, staveb a památek. Samotné město, jeho jádro, měšťanské a městské domy náleží od roku 1980 mezi

---

¹⁵⁶ Město je zajímavé i svým plánovitým neboli normovým půdorysem. Charakteristické je pro něj plánovité rozměření a šachovnicové uspořádání, které připomíná dědictví antických měst. Podobně jsou typizována i nedaleká města Litovel a Vysoké Mýto. Podrobněji k problematice HOFFMANN, *České město...*, s. 104.

¹⁵⁷ Mapy: *Moravská Třebová*, dostupné online (<https://mapy.cz/zakladni?x=16.6285647&y=49.7330744&z=12&source=muni&id=2820>), souřadnice: 49.7579297N, 16.6642572E, [citováno 27. 11. 2016].

¹⁵⁸ Moravskotřebovská kotlina spolu s Lanškrounskou kotlinou tvoří Moravskotřebovskou pahorkatinu, ta je tvořena jižním výběžkem podhůří Orlických hor. Srov. MUZEJNÍ A VLASTIVĚDNÁ SPOLEČNOST V BRNĚ, *Moravskotřebovsko, Svitavsko*, Brno 2002, s. 22 – 56.

¹⁵⁹ V nejstarším dokladu z roku 1234 se píše *Trebow*, jinak vždy *Třebova*. Nelze bezpečně rozhodnout, zda jméno *Třebová* je původu posesivního, tvořeno přivlastňovací příponou *-ov, -ova* k osobnímu jménu *Třeb, Třeba*, nebo je domáckou podobou k některému ze složených osobních jmen s komponentem *třeb.*, nebo zda jde o místní jméno apelativního původu (*Třebov*: jmenná podoba adjektiva třebový, tzv. potok, pole, les, který je vytříbený, *Třebová*, adj. třebová, tzn. říčka tekoucí vytříbeným místem, vytříbená stráň apod., pak ves tam postavená. Možné i spojení s řekou Třebůvkou). Srov. Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II.*, Praha 1980, s. 614.

¹⁶⁰ 1449 de *Tribouia Morauicali*, 1490 hrad *Morawsku Trzebowu*, 1520 v městě *Trzebowe*, 1550 von der *Merherischen Tribaw*, 1633 *Tribaw, Třebova*, 1718 *Mährisch Tribau*, 1846 *Mährisch Tribau, Morawska Třebová*. Srov. TÝŽ, *Tamtéž*, s. 614.

městské památkové rezervace.¹⁶¹ Z architektonických skvostů je nutné upozornit na renesanční zámek přestavěný z původního hradu,¹⁶² pozdně gotickou radniční budovu s prostorným mazhauzem,¹⁶³ konvent kláštera františkánů s kostelem sv. Josefa,¹⁶⁴ děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie,¹⁶⁵ latinskou školu, křížový vrch,¹⁶⁶ hřbitovní kostel Nalezení sv. Kříže s lapidáriem šlechtických a měšťanských náhrobníků od dob renesančních se schody mrtvých,¹⁶⁷ ostatky městských bran, významné měšťanské domy zdobené citáty, monogramy a letopočty, také arkýřem¹⁶⁸ a v neposlední řadě nelze opomenout morový sloup, dominantu nacházející se v samotném srdci náměstí.¹⁶⁹ Katastrální mapa obrazové přílohy znázorní usazení města vzhledem k vodnímu toku nejen pro potřebu řemesel, zakládání rybníků a mlýnů, znázorní dochované názvy ulic *Cechovní* a *Pivovarské* doplňující výkladovou linií.¹⁷⁰

---

¹⁶¹ Podrobněji NPÚ, dostupné online, <https://pamatkovykatalog.cz/uskp/podle-relevance/1/seznam/?h=moravsk%C3%A1+T%C5%99ebov%C3%A1&chranenoTed=1&hlObj=1&fulltext>, [citováno 6. 5. 2020].

¹⁶² Aktuální a dobové fotografie přináší stránky zámku, dostupné online, <http://www.zamekmoravskatrebova.cz/fotogalerie/>, [citováno 13. 4. 2020].

Podrobněji se hradozámeckým přerodem a následným stavebním vývojem pod vedením svých mecenášů a majitelů panství zabývá publikace Jany Martínkové. Srov. Jana MARTÍNKOVÁ (ed.), *Moravskotřebovský zámek-renaissance v evropském kontextu*, Moravská Třebová 2010, s. 3 – 91.

¹⁶³ František Hoffmann shodně konfrontuje velkorysé a náročné architektonické zpracování radniční síně v Moravské Třebové s pražskou Novoměstskou radnicí. Srov. HOFFMANN, *České město...*, s. 138. Jan SEDLÁK (ed.), *Cesta od renesance k baroku. Slavné stavby Moravské Třebové*, Moravská Třebová 2012, s. 50 – 54., dále jen SEDLÁK, *Cesta od renesance...*

Podrobněji přiblížení samotného města v pořadu Toulavá kamera, dostupné online, <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1126666764-toulava-kamera/214562221500028/obsah/337958-moravska-trebova>, [13. 4. 2020].

¹⁶⁴ SEDLÁK, *Cesta od renesance...*, s. 171 – 175.

¹⁶⁵ TÝŽ, *Tamtéž*, s. 182 – 190.

¹⁶⁶ TÝŽ, *Tamtéž*, s. 191 – 193.

¹⁶⁷ Křesťanský magazín stručně představuje významné sakrální stavby, dostupné online, <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1098528273-krestansky-magazin/319298380040003/video/683674>, [citováno 13. 4. 2020].

Dále Rudolf HIKL, *Moravská Třebová, Náčrt jejích dějin*, Okresní osvětová rada v Moravské Třebové 1949, s. 36 – 37., dále jen HIKL, *Náčrt dějin...*, dále SEDLÁK, *Cesta od renesance...*, s. 39 – 46. Nad schody mrtvých se nachází na renesančním portále nápis „*Selig sind die Todten, die im Herr sterben*“ (*Blažení jsou mrtví, kteří zemřeli v Pánu*). Nápis je doplněn letopočtem 1575 a znakem boskovickým a moravským.

¹⁶⁸ SEDLÁK, *Cesta od renesance...*, s. 55 – 161, dále Alois CZERNÝ, *Mährisch-Trübauer Erker*, in: *Mittheilungen des Mährischen Gewebemuseums in Brünn* 9, Brno 1905, s. 129 – 132.

¹⁶⁹ TÝŽ, *Tamtéž*, s. 177 – 179, dále Jana MARTÍNKOVÁ a kol., *Barokní sochařství v Moravské Třebové, problematika přepisování autorství, restaurování, prezentace*, Moravská Třebová 2011, s. 17 – 23. Stručným historickým průřezem, ale hlavně urbanistickým a architektonickým vývojem ve městě se zabývá Jaroslav WAGNER. Srov. Jaroslav WAGNER, *Moravská Třebová*, in: *Paměť měst*, Praha 1975, s. 207 – 216, dále Miroslav Plaček. Srov. Miroslav PLAČEK, *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 242 – 244.

¹⁷⁰ Srov. Obrazové příloha č. 1.

6.1 Historie

První zmínku o Moravskotřebovsku zaznamenáváme již v roce 1234, kdy moravský markrabě Přemysl získal od tišnovského kláštera „*locum Trebow*“ výměnou za Jihlavu se clem a devíti vesnicemi a započal zde pozvolnou kolonizaci silným německým etnikem.¹⁷¹ Zakládací listina města ani jméno lokátora nejsou zachovány.

Jako zakladatel města je v literatuře uváděn mocný šlechtic Boreš z Rýzmburka,¹⁷² který v rámci svých kolonizačních aktivit dal vzniknout i Moravské Třebové a dalším dvěma až třem sídlištím, třem desítkám okolních vesnic, klášteru augustiniánů - eremitů Koruna Panny Marie v Krasíkově a celé řadě hradů.¹⁷³ Třebovsko držel v letech 1248 – 1276. Jako pravděpodobné se jeví, že šlo o zeměpanský majetek, kdy Boreš z Rýzmburka měl dotčené území v dlouhodobém emfyteutickém pronájmu,¹⁷⁴ podobné to bylo i na sousedním zábřežském panství.¹⁷⁵

---

¹⁷¹ Důvodem směny se jako pravděpodobný záměr jeví úmysl markraběte Přemysla založit na Moravskotřebovsku institucionální město. Srov. Pavel BOLINA - Jana NĚMCOVÁ - Pavel ŠLÉZAR, *Ke počátkům hradů na Moravskotřebovsku*, in: *Castellologica bohémica* 11, Praha 2008, s. 61. Dále ŽEMLIČKA, *Počátky Čech...*, s. 239, 304, 405.

¹⁷² Boreš z Rýzmburka pocházející s významného rodu Hrabšiců, byl český šlechtic, který za vlády Václava I. získal nejvyšší úřad královského komorníka a následně i predikát. Do smrti Václava I. (22. 9. 1253) zastával významné postavení na politické scéně. Obtížnější postavení měl v období vlády Přemysla Otakara II., pro něhož byl živou připomínkou svárných let s královským otcem. Boreš byl posléze i demonstrativně vězněn. Účastnil se ale s králem křížové výpravy do Prus v letech 1254 – 1255. Bitvy u Kressenbrunnu se Boreš účastnil také na straně Přemysla Otakara II. V listinných dokladech se s postavou Boreše setkáváme až do roku 1277, v lednu následujícího roku mnohé jeho majetky král prodává a téhož roku sám král umírá. Podrobněji k samotnému rodu, držbě a kolonizaci Tomáš Velímský. Srov. Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabšici: Páni z Rýzmburka*, Praha 2002, s. 61 – 86, dále jen VELÍMSKÝ, *Hrabšici...* Josef Šusta se také zabýval složitým vztahem Boreše a Přemysla Otakara II., hledal počátek a důvody k jejich osobní nevráživosti. Tu by bylo možno hledat v dřívějším odboji proti mladému králi, ale také v příklonu Boreše k Rudolfovi Habsburskému nebo se jen pokoušel vysvětlit eskalaci před konečnou bitvou. Srov. Josef ŠUSTA, *České dějiny, díl II, část 1., soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935, s. 214 – 216.

¹⁷³ Boreš z Rýzmburka zastával za přemyslovců velmi významnou politickou pozici, ať již za Václava I., i za Přemysla Otakara II., od kterého byl ale v počátcích vlády arestován. Boreš z Rýzmburka kumuloval koupěmi, směnami a kolonizací državy. Na Moravskotřebovsku, v jižních Čechách, Krušných horách, Karlovarské vrchovině, Tepelské vrchovině. Stal se největším vlastníkem v království. Uvádí se, že se s ním mohl rovnat snad pouze mocný rod Vítkovců. Srov. Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, Praha 2011, s. 427 – 430.

¹⁷⁴ Pavel BOLINA – Jana NĚMCOVÁ – Pavel ŠLÉZAR, *Ke počátkům hradů na Moravskotřebovsku*, in: *Castellologica bohémica* 11, Praha 2008, s. 65 – 66.

¹⁷⁵ Srov. Tomáš THUN, *Územní vývoj panství Zábřeh na Moravě od nejstarších zpráv do roku 1621*, diplomová práce, Univerzita Hradec Králové, filozofická fakulta, Hradec Králové 2013, s. 12 – 19. Velikost dominia na konci století třináctého, počet hradů a vsí a klášterů souhrnně připomíná Velímský. Srov. VELÍMSKÝ, *Hrabšici...*, s. 129 – 138. Segmentální články rozličné problematiky i kompletní historii města, kde jsou uvedeny stěžejní okamžiky vývoje, architektonické prvky i heraldické nápisy, zpracoval Moriz Grolig. Srov. Moriz GROLOG, *Notizenblatt des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 12, Brno 1888, s. 89 – 96.

V dalším sledu událostí se vystřídalo v držbě ještě několik představitelů tohoto rodu. Panství posléze připadlo odúmrtí králi Janovi,¹⁷⁶ ten jej později zastavuje jako věno.¹⁷⁷ Novým nabyvatelem se stává Jindřich z Lipé,¹⁷⁸ a jeho dědic Jindřich mladší prodává Třebovou a okolní vsi makraběti Janovi v roce 1365.¹⁷⁹ Markrabě Jan Jindřich Lucemburský dává roku 1372 městu právo mílové a právo odúmrti.¹⁸⁰ Tato doba byla pro město významnou dobou prvního rozkvětu, kdy i za přispění bohatých měšťanů byl postaven městský špitál neboli chudobinec sv. Lazara s bohatou nadací. Postaven byl na předměstí před Dolní branou, s kaplí svatého Františka. Založení špitálu odráželo křesťanskou víru a dobročinnost bohatnoucích vrstev.¹⁸¹

Nařízením markraběte Jošta byl městu udělen výroční trh. Město se stává předmětem daru, kdy za věrné služby jej Jošt daruje Erhartovi z Kunštátu, v jehož postavě přichází do této oblasti významný rod pánů z Kunštátu a Poděbrad. V následném sledu se v držbě vystřídá několik členů tohoto rodu a z Moravské Třebové se na čas stává město královské. Roku 1464 Jiří z Kunštátu a Poděbrad uděluje v léno své dědičné panství, hrad a město Třebovou s vesnicemi věrnému stoupenci, Zdeňku Kostkovi z Postupic,¹⁸² který ještě téhož roku uděluje městu různá privilegia. Tak následně činí i

---

¹⁷⁶ Jan Lucemburský. Poznámka autora.

¹⁷⁷ Jan Lucemburský zastavil panství na věno ve výši 3000 hřiven stříbra své příbuzné Anežce z Blankenheimu. Srov. VELÍMSKÝ, *Hrabšiči...*, s. 132.

¹⁷⁸ Jindřich z Lipé vykonával hejtmanskou vládu na Moravě a Jindřich z Lipé mladší zastával úřad zemského hejtmána. Srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Král diplomat*, Praha 1982, s. 149.

¹⁷⁹ Jindřich z Lipé prodal hrad a panství Moravskou Třebovou 17. ledna 1365. Srov. *Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae IX (1356 – 1366)*, (dále CDM), edd. Vincenz Brandl, Brno 1875, s. 290, č. 390. Dále HIKL, *Náčrt dějin...*, s. 23.

¹⁸⁰ Právo odúmrti, právo prodávat, darovat, odkázat svůj majetek za života. Místo odúmrti se později vyvinulo tzv. laudemium, což znamenalo, že při změně držitele statku se platilo 8% odhadní ceny, byl-li novým nabyvatelem příbuzný, a 10% byla-li nabyvatelem osoba nepříbuzná. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 14.

¹⁸¹ Vznik chudobince, který prošel špitální proměnou a rozličné nadační fondy podrobněji uvádí v pamětní knize Franz Fritscher. Představuje nadace jednotlivců, spolků i institucí. Příkladem školní, kostelní, farní, které pokračují i ve století devatenáctém, kde převládá výrazně nadace fabrik, Steinbrechera, Reicherta, ale také příkladně nadace založena u příležitosti narození korunního prince Rudolfa (21. 8. 1858). Srov. Franz FRITSCHER, *Gedenkbuch der Stadt Mährisch Trübau*, Moravská Třebová 1881, s. 184 – 199, dále HIKL, *Dějiny...*, s. 15 – 16. Dále TÝŽ, *Náčrt dějin...*, s. 27 – 28.

¹⁸² Zdeňk Kostka z Postupic byl nejdůvěrnější přítel krále Jiřího z Poděbrad, jeho rádce, služebník, jeho alter ego týkající se vnitřní vlády zemské. Zemřel následujícího dne po bitvě u Zvole, která se uskutečnila 1. října 1468 na Zábřehu, který vlastnil Jiří Tunkl z Brnička. Srov. František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1998, s. 982 – 983. Dále Otakar Frankenberger, *Husitské válečnictví po Lipanech*, Praha: Naše Vojsko 1960, s. 95. Bylo to období velkého zakládání rybníků, tuto činnost podporovaly Tunklové i Kostkové. Z důvodu své nenasytné hamiznosti a krutosti při zakládání rybníků byl Jiří Tunkl z Brnička následně na svém hradě nespokojenými poddanými zavražděn. Srov. Tomáš THUN, *Územní vývoj panství Zábřeh na Moravě od nejstarších zpráv do roku 1621*, diplomová práce, filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2013, s. 44. Podrobnou osobnostní profilaci Zdeňka Kostky z Postupic představuje sborníkový příspěvek

jeho bratr Albrecht.¹⁸³ V pozadí městských událostí probíhají boje husitské, markraběcí a také boje panovnické, Jiřího a Matyáše.¹⁸⁴ I když město tuto dobu přečkalo bez zásadních zásahů, bojové půtky měly vždy negativní dopad na obchod, řemesla a rozkvět města, ale i přes tyto skutečnosti bylo uváděno panství jako hodnotné.¹⁸⁵

Před koncem 15. století přichází na toto území významný rod pánů z Boskovic, který panství drží téměř 100 let.¹⁸⁶ Je to doba velkého rozkvětu města, k čemuž přispělo i samotné trvalé usazení dvora mocného velmože. Již první z nich, Ladislav z Boskovic,¹⁸⁷ se neodmyslitelně zapsal do historie města založením zámku, resp. přestavbou původního starého hradu,¹⁸⁸ který obohatil rozsáhlými sbírkami a knihovnou, městu udělil různá privilegia, např. na prodej soli, zakoupení rychty, kléru

---

Martina Šandery. Srov. Martin ŠANDERA, *Zdeněk Kostka z Postupic – přítel krále, nepřítel církve*, in: Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup (edd.), *Evropa a Čechy na konci středověku*, sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, Praha 2004, s. 323 – 335. Zdeněk Kostka z Postupic, povýšený Jiříkem z rytíře do panského stavu, byl královým nejdůvěrnějším přítelem. S ním se Jiří radil, jeho považoval za nejbližšího druhu, s ním projednával zejména všechny otázky vnitropolitické. Zdeněk Kostka byl v boji u tvrze Zvole, mezi Mohelnicí a Zábřehem, 1. 10. 1468 smrtelně raněn a vydechl naposled na hradě Zábřehu u Jiřího Tunkla z Brnička 2. 10. 1468. Srov. Josef MACEK, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967, s. 194 – 195, dále František MUSIL, *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Praha 2009, s. 615.

¹⁸³ Je to období, kdy končí pozice dědičného fojta v Moravské Třebové. Byl jím Jakub Fasan, posléze ho nahradil rychtář volený městskou radou. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 17. Fojtský úřad byl prodán i s domem městu, tento kup následně stvrzuje Ladislav z Boskovic v roce 1503. Srov. TÝŽ, *Náčrt dějin...*, s. 31. Fojt byl úředník se soudním, správním i finančním dohledem, zastupující panovníka. Srov. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy...*, s. 68 – 70.

¹⁸⁴ Tématem dopadu husitských válek na města severní Moravy se zabývá G. Korkisch. Jeho příspěvek se zabývá dopadem husitských válek na město Moravskou Třebovou a Litovel. Jedná se o komparační přehled na základě studií městských knih. Srov. Gustav KORKISCH, *Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte*, roč. 3, Brno 1940, s. 241 – 252.

¹⁸⁵ V této době bylo pobořeno mnoho hradů na panství, pobořen byl i významný klášter Koruna, jehož zakladací listina nám přináší mnohé důležité údaje. Zřícenina nyní leží na území obce Krasíkov. Dostupné online, <https://www.atlaseska.cz/pamatky/zrizenina-klastera-koruna-panny-marie-krasikov-21632> [citováno dne 12. 4. 2020]. Podrobněji HIKL, *Náčrt dějin...*, s. 29.

¹⁸⁶ V roce 1486 prodává Jan Heralt z Kunštátu panství Ladislavu z Boskovic. Srov. TÝŽ, *Dějiny...*, s. 17. Jan Heralt byl nejvyšším komorníkem cúdy olomoucké, zemřel v nedožitých 50 letech. S jeho postavou po meči vymřela líšnická větev pánů z Kunštátu. Podrobněji o jednotlivých osobnostech tohoto významného rodu a současně o držbě jejich panství pojednává kniha Miroslava Plačka. Srov. Miroslav PLAČEK, *Páni z Kunštátu. Řod erbů vrchních pruhů na cestě k trůnu*, Praha 2006, s. 273 – 312, 323 – 343, 356 – 363, 378, 392.

¹⁸⁷ Ladislav z Boskovic byl určen k duchovní dráze. Jeho strýc Protas z Boskovic, biskup olomoucký, mu umožnil cestu do renesanční Itálie. Navštívil Pavii, Řím, Neapol, Salerno, cestoval do Afriky, do Palestiny a jižního Německa. Ze svých cest si přivezl mnoho knih a rukopisů děl klasických i spisů o přírodních vědách. Po návratu se stal kanovníkem olomouckým a proboštem u sv. Petra v Brně i v uherském Vesprimu, neboť Morava byla v moci Matyáše Korvína. Ten také nechal ve Vídni popravit jeho nejstaršího bratra Jaroslava. Po smrti i mladších bratrů spojil mnohá panství, vyvázal se z duchovní dráhy, oženil se s Magdalenou z Dubé a usadil se v Moravské Třebové. Srov. TÝŽ, *Tamtéž...*, s. 17 – 19.

¹⁸⁸ Stavitelé byli Jeroným Bubenský a Kašpar Gardiny. Srov. Ivana HAVLÍČKOVÁ, *Pravděpodobný fenomén Křížové cesty v Moravské Třebové*, bakalářská práce, fakulta restaurování, univerzita Pardubice, 2009, s. 8, dále jen HAVLÍČKOVÁ, *Pravděpodobný fenomén...*

na panství udělil právo odúmrti, také získal od krále Ludvíka roku 1518 pro město právo pečetit červeným voskem.¹⁸⁹ V roce 1509 postihl město likvidační požár. Vystavěno bylo nové, půdorysně totožné, jen dřevěné stavby byly nahrazeny stavbami kamennými či cihlovými, zdobenými znaky majitele a jeho ženy s privilegiem vařit v mázhauzech pivo. Následně přišel i druhý devastační požár v roce 1541 a o rok později první vlna morové rány.¹⁹⁰ Po mnohých požárech dochází ke vzednutí stavitelství v 50. a 60. letech století šestnáctého. Z této doby nám do dnešních dnů zůstala dochována nejenom radnice, ale také epigrafické památky na měšťanských domech obsahující vlastní monogramy, erbovní znaky, letopočty či biblické texty.¹⁹¹

Na konci 16. století dědí panství Ladislav Velen ze Žerotína, kdy i v tomto majiteli přichází osobnost vzdělaná, ekonomicky a hospodářsky úspěšná.¹⁹² Za jeho působení město nabývá velkého významu, dochází k rozšíření třebovského zámku a následně nechává vystavět kostel na Kreutzberku.¹⁹³ V této době byla Moravská Třebová nazývána *moravskými Athénami*. Posléze se Ladislav stává účastníkem českého stavovského povstání proti císaři a po jeho porážce je třebovské panství konfiskováno jako léno koruny české a připadne Karlovi z Lichtenštejna. V držbě tohoto rodu zůstává panství až do počátku století dvacátého.¹⁹⁴ Městu byla potvrzena mnohá

---

¹⁸⁹ Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravsko-slezské*, Academia 2004, s. 548.

¹⁹⁰ Kdo vystavěl svůj dům s finanční pomocí pána, mohl jej ozdobit znakem pánů z Boskovic, jímž byl sedmizubý hřeben, nebo znakem jeho ženy, jimiž byly zkřížené ostrve. Srov. Rudolf HIKL, *Dějiny...*, s. 16, 20 – 21. Dále Josef JANÁČEK, Jiří LOUDA, *České erby*, Praha 1998, s. 30, 44. *Mázhausy* byly ve většině případů spodní patra měšťanských domů, kde se vařilo a čepovalo pivo. Její název pramení ze staré jednotky objemu. Srov. HAVLÍČKOVÁ, *Pravděpodobný fenomén...*, s. 9, dále VELÍMSKÝ, *Hrabišici...*, s. 136.

¹⁹¹ Dostavba radnice je datována rokem 1563. HAVLÍČKOVÁ, *Pravděpodobný fenomén...*, s. 9.

¹⁹² Ladislav Velen ze Žerotína se v době bělohorského odboje stává moravským zemským hejtmanem. Srov. Jaroslav ČECHURA, *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*, Praha 2004, s. 243 – 273. Podrobněji se k této osobnosti věnuje Hrubý. Srov. František HRUBÝ, *Ladislav Velen ze Žerotína*, Praha 1930. Vlastnil panství třebovské, zábřežské, rudské a břeclavské. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 53.

¹⁹³ Pozn. Kreutzberk – dnešní název Křížový vrch. Podrobněji o Křížovém vrchu pojednává bakalářská práce Ivany Havlíčkové. Srov. HAVLÍČKOVÁ, *Pravděpodobný fenomén...*, s. 13 – 18.

¹⁹⁴ Za vlády Ladislava Veleny ze Žerotína město dosahuje vrcholu politického, kulturního, hospodářského i uměleckého. Paralelní totožnost s řeckou metropolí je toho důkazem. V době předbělohorské patřilo toto město k nejvýznamnějším a největším moravským městům. Srov. Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl IV.*, Praha 2000, s. 115 – 127, dále jen KUČA, *Města a městečka...* Ladislav Velen ze Žerotína se r. 1616 oženil s Thurnovou neteří Alžbětou. Srov. Miloš POJAR, *Jindřich Matyáš Thurn muž činu*, Praha 1998, s. 89. Karel z Lichtenštejna byl ustanoven zemským správcem po císařem vyhrané bitvě na Bílé Hoře, později jeho kariéra stále stoupala. Stal se místodržitelem a zanedlouho i místokrálem. Srov. Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1972, s. 26 – 27. Držitelem statků se stal 15. března 1622. Srov. HIKL, *Náčrt dějin...*, s. 58.

udělená privilegia¹⁹⁵ a náboženské problémy byly řešeny řízenou rekatolizací a pozvolna přichází kontroverzní pobělohorské období.¹⁹⁶

Století sedmnácté je pro město ve znamení dramatických událostí, globálním dopadem třicetileté války, znehodnocením mince, poklesem počtu obyvatel, ale také morovou ranou, následným švédským pustošením a také masivní povodní.¹⁹⁷ Toto století je charakteristické také četnými obviněními z čarodějnictví a věštění. Město chátralo. Zbožnost se stala jedinou spásou před nuzným životem v bídě a chudobě, kde většinou skončila i bohatá řemesla, která zapůjčovala olomouckému duchovenstvu značné částky, ale bez návratu.¹⁹⁸

Následující století se v jeho počátcích neslo ve stejném duchu, přišla další morová rána, následovaly drtivé požáry. Také vpády Prusů, které pustošily město v dubnu roku 1742 a v červenci roku 1758, byly pro město téměř likvidační.¹⁹⁹ Toto století se ale neneslo pouze v duchu katastrof a tragédií, které měly výrazný vliv na městský život, ale zásadní vliv měla také komplexní proměna kolektivního vědomí společnosti. Na proměnu společnosti i samotného města cílily reformy Josefa II., které změnily chod

---

¹⁹⁵ 9. dubna 1638 Karel Eusebius z Lichtenštejna na Mikulově potvrdil městu Moravské Třebové veškerá privilegia udělená mezi lety 1372 – 1610. Následně jsou městská privilegia potvrzována v letech 1773 Františkem Josefem z Lichtenštejna, 1784 Aloisem z Lichtenštejna, 1782 Josefem II., 1796 Františkem II. Srov. Jindřich RŮŽIČKA, *Okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, průvodce po archivních fondech a sbírkách*, Hradec Králové 1973, s. 129 – 130, dále jen RŮŽIČKA, *Okresní archiv Svitavy*...

¹⁹⁶ Rekatolizační a konfesní dopad byl počátkem tragických okolností pro samotné město, bohužel následovaly i tragédie vojenské a klimatické. Srov. KUČA, *Města a městečka...*, s. 127 – 128. Kdo nepřestoupil ke katolické víře do šesti týdnů a tří dnů, byl zbaven majetku a donucen k vystěhování. Nemohl také získat měšťanské právo, vlastnit hostinec ani obchod a zakázána mu byla i komunikace s úřady. Srov. HIKL, *Moravská Třebová...*, s. 29 – 30. Karel z Lichtenštejna se stal konfiskátý a císařovou přízní nejzámožnějším mužem v zemi. Podrobněji o držbě a rozloze konfiskátů tohoto rodu pojednává Vladimír Voldán. Srov. Vladimír VOLDÁN, *Státní archiv v Brně, průvodce po archivních fondech*, Praha 1964, s. 38 – 60, 94 – 96. Aparátní proměnou velkostatku, rozlohou a příslušnými fondy se zabývá Adolf Turek. Srov. Adolf TUREK, *Státní archiv v Opavě, průvodce po archivních fondech sv. 4.*, Praha 1961, s. 43 – 45, 70.

¹⁹⁷ Morová rána zasáhla město v roce 1632, pustošení Švédy probíhalo v roce 1643, povodně se městem prohnaly v roce 1663. Švédská vojska vydrancovala celý zámek a zničena byla také žerotínská knihovna, mnoho svazků se do dnešních dní nachází ve švédských archivech. Srov. Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravsko-slezské*, Academia 2004, s. 549.

¹⁹⁸ Počet obyvatel v polovině sedmnáctého století klesl na méně než polovinu, domy byly z poloviny pusté. V roce 1672 se uvádí ve městě 1800 obyvatel. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 32.

¹⁹⁹ Další morová rána, která připravila o život třetinu obyvatel, vypukla v roce 1714 a následný požár vypukl v roce 1726. Srov. Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravsko-slezské*, Academia 2004, s. 549. Devastační požáry byly podnětem k lepší organizaci požární pohotovosti, dochovány zůstaly také požární řády z roku 1768 a z roku 1780, v nichž byly přesně stanoveny povinnosti pro každého z obyvatel. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 37.

městských a vrchnostenských úřadů i jejich obsazení.²⁰⁰ Cechovní organizace čelily zásahům osvícenských panovníků do jejich řádů, samosprávných úkonů a reorganizace vůbec. Také se musely vypořádat s novou průmyslovou změnou.²⁰¹

Rozvoj ve století devatenáctém byl zásadně ovlivněn politickými událostmi z poloviny století, výrazně také pokrokem hospodářským a sociálním. Zásadní hospodářskou změnou bylo zrušení řemeslných organizací a postupný vznik společenstev. Moravská Třebová obhájila svoji pozici hlavního města politického okresu, ale již s výrazným stínem sílícího postavení sousedního města Svitav. Vliv na rozvoj města měla manufakturní a tovární výroba se zásadní proměnou hnací síly lidské na finální parní.²⁰² Město prošlo i úpravami estetickými, které podněcoval Okrašlovací spolek, založený roku 1882. Došlo k úpravě hradeb, rozebrání poškozených věží, zasypání rybníků, hojně se také osazovala opuštěná místa, vznikaly aleje nebo celá stromořadí a vznikala poklidná zákoutí.²⁰³

Snahou v této historické ose bylo vyhnout se problematice počátků a striktně se držet tematické linie práce. Historický vývoj samozřejmě není vyčerpán ani nepatrným zlomkem, vzhledem k zajímavosti města, které se před námi rozprostírá, ale nástin zásadních událostí a výčet majitelů s výrazným vlivem na vývoj řemeslných organizací je v tuto chvíli dostačující. Pro následné rozšíření historického přehledu je možné dále využít mnohé literární a archivní skvosty zpracovávající rozličné mozaikové části mnohými obory s tematickým zacílením na samotné město.

---

²⁰⁰ Městská rada se proměnila ve volený úřednický magistrát, zastoupený purkmistrem, syndikem a třemi radními, pomocným personálem byli dva kancelisté, správce špitálu, sirotčího úřadu, kontribučního výběrčího a důchodního. Proměnu zaznamenaly i úřady vrchnostenské, zejména co se týče jejich početního zastoupení. Nově sem patřily vrchní, inspektor, purkrabí, důchodní, polesný, gruntovní, výběrčí a písař. Srov. TÝŽ, *Tamtéž...*, s. 38.

²⁰¹ TÝŽ, *Náčrt dějin...*, s. 6 – 7.

²⁰² Důležitou spojnicí se stala nově vybudovaná železniční trať, která procházela městem z České Třebové do Prostějova. Dominujícím průmyslem se stalo tkalcovství. Srov. KUČA, *Města a městečka...*, s. 128.

²⁰³ Okrašlovací spolek vznikl z iniciativy knihkupce Nowotného. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 42. Stručnou historii s jednotlivými jmény stavitelů a budovatelů architektonických skvostů je možno nalézt v Paměti měst. Srov. Jaroslav WAGNER, *Moravská Třebová, in: Paměť měst*, Praha 1975, s. 207 – 216.

6.2 Řemeslné a tržní počátky v Moravské Třebové

Každý region, který ustál přerod osadní v aglomeraci městskou, musel dbát na existenci a posléze také rozvoj řemesel, obchodu a živností, neboť ten byl elementární podstatou úspěšné konjunktury města. Úkolem a povinností *lokátor*a měla být koncentrace dostatečného zastoupení příčinlivých, snaživých a schopných řemeslníků a živnostníků, kteří by tento úkol plnili. Hlavním předpokladem bylo autarkní zajištění potravin a nezbytného zboží denní potřeby v rámci regionu, posléze měl být podpořen tržní systém, který by pokryl nedostatkové zboží a produkty. Lze se tedy domnívat, že existenci řemeslníků je možné spojovat s dobou samotného vzniku města, což nám mnohdy dokladují pouze archeologické nálezy, neboť zprávy archivního charakteru jsou pro tuto dobu velmi skromné. Řemesla znamenala pro město základ budoucího rozvoje, s tím korespondovala jeho vyspělost i počet řemesel ve městě usedlých. Nalezené údaje dokladují nemalý počet organizovaných či neorganizovaných usedlých řemesel ve městě.²⁰⁴ Záhy po svém zrodu se tak Moravská Třebová stala městem bohatým a patřila k nejvýznamnějším městům na Moravě.²⁰⁵

Jak již bylo zmíněno, založení samotného města spadá do poloviny století třináctého. Již v této době zde nalézáme první řemeslné stopy. Listinný doklad z roku 1270 potvrzuje existenci ševce a kožešníka²⁰⁶ a roku 1361 máme potvrzeno zastoupení řemesla řeznického, následně je doložena roku 1365 soukenická valcha na Novosadech, ta byla uváděna jako horní, dolní byla pod městem, osm mlýnů, z nichž nejbližší městu byl zámecký mlýn pod hradem. Potvrzeno máme také pivovarnictví.²⁰⁷

---

²⁰⁴ Franz Fritscher popisuje v Pamětní knize kompletní situační problematiku Moravské Třebové. Několik kapitol věnuje i otázce řemesel a obchodu, kde jejich počáteční rozvoj hledá u křížových výprav z důvodu nutného zdokonalení pro náročné cesty. Dotýká se i nadačních okolností, které jsou též silně spjaty s řemesly a představuje hmotné artefakty místní muzejní sbírky, zejména poháry. Podrobněji Franz FRITSCHER, *Gedenkbuch der Stadt Mährisch Trübau*, Moravská Třebová 1881, s. 5 – 392.

²⁰⁵ Podrobnější počty usazených řemesel v rozličných městech uvádí Hoffmann. Srov. HOFFMANN, *Středověké město...*, s. 238, 273.

²⁰⁶ „Sibotone sutore et aliis, Chunrado cutellatore...“ Srov. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II.*, edd. Josef Emler, Praha 1882, 736, s. 286. Údaje o ševci Sibotovi a kožešníku Konrádovi nám přináší dlužní listina kláštera Koruna Panny Marie, kde tyto jsou uváděni jako svědci. Srov. VELÍMSKÝ, *Hrabišici...*, s. 77, 78.

²⁰⁷ Pivovarnictví a sladovnictví bylo pro město velmi důležitým ekonomickým prvkem. Tomek uvádí, že pivovarnictví není řemeslo, ale obchod. Srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy VIII*, 1891, s. 369 – 370. Podrobně popisuje vývoj pivovarnictví a sladovnictví Janáček. Představuje jejich koexistenční počátky i důvody jejich vzájemných sporů. Zabývá se také otázkou *pivovarského nákladnictví*, představuje odlišnosti vnitřní

Zmínku o usedlých řemeslech ve městě nám přináší městská kniha z konce století čtrnáctého, která již uvádí pekaře, řezníky, koželuhy, kováře, ševce, provazníky, také písaře a lučištníky. Lze se domnívat, že cechovní organizace ve městě fungují již dávno před polovinou století patnáctého, kdy nalézáme první doklady o jejich existenci ve městě.²⁰⁸

Stěžejní pro samotná řemesla bylo i jejich usazení. To podléhalo přísným kritériím. Hlučná řemesla se situovala za hradby, tišší ke kostelům, chudá k městským branám. Samotné rozvrstvení mělo i další podmínky. Řemesla usazená v blízkosti náměstí musela splňovat veškerá městská nařízení a také hradit nemalé poplatky. Zásadní okolností pro vybraná řemesla byla i spotřeba vody, kdy příkladně koželuzi, valcháři, mlynáři koncentrovali svoji činnost do blízkosti vodních toků.²⁰⁹

Dalším důležitým krokem bylo vytvoření obchodních kontaktů, obchodních podmínek a obchodní sítě, kde by byla představena výrobní nabídka, pokryta poptávka a nadlimitní výroba postoupena vzdálenějším oblastem. Pro tuto cirkulaci zboží, výrobků a služeb a následné uspokojení potřeb obyvatel města a vesnic sloužily trhy. Trhy byly jediným určeným místem k obchodování, kde platila přesná nařízení týkající se veškerých organizačních pravidel. I samotné konání trhů muselo být povoleno panovníkem či majitelem města. Nedostatkové nebo nadlimitní zboží pokrývaly trhy vzdálené popř. zahraniční. Z Moravské Třebové se nejčastěji jezdilo za obchodem do

---

organizace pivovarů a uvádí příčiny kvalitativních rozdílů výsledných produktů. Vzhledem k pracovnímu zařazení označuje pivovárníka zvláštním typem středověkého podnikatele. Pivo se stalo již ve 14. století významným exportním artiklem. Srov. Josef JANÁČEK, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959, s. 3 – 78.

Mlýn *Kaschmühle*, později *Hundsmühle*, byl na místě pozdější elektrárny pod samotným městem. Ten v roce 1894 vyhořel a na jeho místě byla vybudována elektrárna. Srov. KUČA, *Města a městečka...*, s. 123, dále HIKL, *Náčrt dějin...*, s. 24, TÝŽ, *Dějiny...*, s. 13, 20.

²⁰⁸ Tuto knihu detailně zpracovali moravskotřebovští muzejníci. Podrobněji Franz FRITSCHER, *Gedenkbuch der Stadt Mährisch Trübau*, Moravská Třebová 1881, s. 5 – 392. Také Korkisch podrobně charakterizuje nejstarší městskou knihu. Regionálně není nejstarší, což může napovídat o potřebě silných a rychle se rozvíjejících měst. Svoji městskou knihu mělo dříve Brno 1343, Olomouc 1348, Jihlava 1359, Litovel 1370. Zasazuje ji do kontextu městských knih sousedních měst i ostatních knih městských v Moravské Třebové. Regest kriticky hodnotí vnější a vnitřní charakter knihy, jazyk, písmo, typy zápisů, popis obsahu, písařské ruce. Srov. Gustav KORKISCH, *Das älteste Stadtbuch von Mährisch-Trübau, 1373-1554*, in: *Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 1, Brno 1939, s. 19 – 44.

²⁰⁹ Důvod k odsunu řemesel za hradby byl nejenom hluk, ale také zápach, přílišné zplodiny a nebezpečí požáru. Příkladem řezníkům byla vytvořena porážka za hradbami, tzv. *kytlof*. Srov. HOFFMANN, *České město...*, s. 144, TÝŽ, *Středověké město...*, s. 168. Otázkou formování městských ulic a domů ve středověku se zabývá práce Lucie Michálkové. Srov. Lucie MICHÁLKOVÁ, *Městská ulice a dům v pozdně středověkých a raně novověkých Čechách*, bakalářská práce, univerzita Karlova, Praha 2018, s. 9 – 53.

Olomouce, Kroměříže, ale také do Vídně. Směnný a obchodní systém potvrzený panovníkem byl ve městě plně funkční již před koncem století čtrnáctého.

Prvním významným panovnickým zásahem do řemeslných organizací bylo již zmíněné právo mílové z roku 1372.²¹⁰ Následovala panovnická nařízení týkající se konání trhů a zrodu obchodní sítě. První výroční trh udělil městu markrabě Jošt v roce 1391, ten se konal u příležitosti svátku Nanebevzetí Panny Marie v délce trvání čtrnácti dní.²¹¹ Uskutečňovat se měl tradičně na hlavním náměstí, kde se konaly i trhy sobotní týdenní, tudíž i tyto trhy jsou v této době již pro město pravidelností. Povolení konat výroční trhy v neděli po svatém Rochu propůjčil městu v roce 1398.²¹²

Od roku 1497 byl Vladislavem II. povolen výroční trh v pondělí po svaté Trojici, jež se konal až do století devatenáctého. Následně byl Ladislavem z Boskovic roku 1510 povolen trh sobotní s volným dovozem masných produktů, jatečních kusů dobytka a rezného chleba z okolních vesnic a dovoz mouky byl povolen o velikonocích, letnicích a na svátky vánoční. Následující majitel, Václav z Boskovic, prosadil právo konání třetího výročního trhu v pondělí po svaté Lucii, získané od císaře Maxmiliána II., v roce 1567.²¹³ Ladislav Velen ze Žerotína zajistil roku 1610 konání dalších dvou výročních trhů, v pondělí po svatém Františku a po první neděli postní a také trh dobytčí a koňský, konaný ve čtvrtek před těmito dvěma trhy.²¹⁴ Nejprodávanějším artiklem se od roku 1487 stala sůl.²¹⁵ Hojně pěstovanou plodinou na moravskotřebovsku byl od dávných dob len, jehož zpracování má tisíciletou tradici.

---

²¹⁰ Listina vydaná 8. července na Špilberku. Srov. CDM X (1367 – 1375), edd. Vincenz BRANDL, Brno 1878, s. 186 – 187, č. 163.

²¹¹ Markrabě Jošt udělil výroční trh městu Moravské Třebové 7. srpna 1391. Smlouva byla sepsána v Brně. Srov. CDM XII (1391 – 1399), edd. Vincenz Brandl, Brno 1890, s. 30 – 31, č. 39. Taktéž RŮŽIČKA, *Okresní archiv Svitavy...*, s. 126.

²¹² Svátek svatého Rocha připadal na 16. srpna. Srov. Hynek RULÍŠEK, *Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie*, Karmášek 2006, nes.,

²¹³ Maxmilián II. potvrzuje opětovně i právo odúmrti, právo vaření a čepování piva. Srov. RŮŽIČKA, *Okresní archiv Svitavy...*, s. 127 – 128.

²¹⁴ Moravskotřebovští měšťané získali od Ladislava z Boskovic také právo dozorovat solný obchod ve městě. A dále stanovil cenu za bečku soli, cenu mýta a naturální dávku produktu pro vrchnostenský sklad. Srov. TÝŽ, *Tamtéž*, s. 126, 129.

²¹⁵ KUČA, *Města a městečka...*, s. 117, dále HIKL, *Dějiny...*, s. 15.

6.3 Hospodářský vývoj

Pro utvoření globálního obrazu problematiky řemeslné výroby v našich zemích nám předchozí kapitoly představily klíčové okamžiky zrodu budoucích cechovních organizací. Vývoj řemesel v jednotlivých městech nebyl totožný, byl ovlivňován faktory hospodářskými, sociálními, geografickými, což ovlivnilo i budoucí skladbu cechovních organizací. Je tedy nutné pohlédnout na vývojové okolnosti samotného města. Koncentrace řemeslníků, jejich usazení v lokačně výhodném regionu a následný rozvoj řemeslné výroby a obchodu je v Moravské Třebové kontextuálně propojen s dobou vzniku samotného města, tedy s druhou polovinou století třináctého. V této době se pokládají základy složitého systému zásobování města, pokrývají se poptávky a potřeby usazeného obyvatelstva a vznikají první obchodní vazby. Následuje rozvoj výroby a její nadlimitní produkce umožňuje vytvoření zásob pro obchod a trh. Tržní systém byl ve městě povolen od konce století čtrnáctého, detailně byl představen v kapitole předchozí. Město se řídilo právem magdeburským. Při řešení těžkých sporů, vytváření a ustanovení cechovních artikulí a řádů se řídilo právem olomouckým. Ty vznikaly dle olomouckého vzoru, ale velký vliv měla i města Brno a Vratislav.²¹⁶ Změna přichází v polovině století sedmnáctého, kdy se rada města častěji ve sporných bodech obracela na knížecí kontrolní úřad do Valtic v Dolních Rakousích, kde docházelo k potvrzování rozsudků, zejména ortelů smrti.²¹⁷

Pro svoji důležitost je nutné zmínit v tomto okamžiku pivovarnictví a sladovnictví, které patřilo k zásadním moravskotřebovským městským řemeslům a živnostem s dlouholetou tradicí. Již právo mílové z roku 1372 regulovalo jeho existenci, tudíž se lze domnívat, že existovalo ve městě již od samotného jeho zrodu nebo záhy po něm. Městské pivovarnictví a sladovnictví lze začlenit jako živnosti velmi bohaté pro své značné zisky a stálý produktový odbyt. Vrchnostenská nařízení regulovala právo vařit pivo, ať již nařízením podnětným z roku 1509 nebo omezujícím z roku 1532.²¹⁸

---

²¹⁶ Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli (dále jen SOKA SY), fond (dále jen f.), *Cech řezníků Moravská Třebová*, Inventář, s. 5. Dále HIKL, *Dějiny...*, s. 12.

²¹⁷ TÝŽ, *Tamtéž*, s. 31.

²¹⁸ Nařízení Ladislava z Boskovic z roku 1509 umožnilo právo vařit pivo pro ty měšťany, kteří v zájmu obnovy města po ničivém požáru vystaví svůj dům z určených materiálů, zejména kamene a cihel. To mohlo způsobit kontraproduktivní výsledek. Následné nařízení Kryštofa z Boskovic z 15. června 1532 znovu regulovalo právo

Moravskotřebovské pivo dosahovalo zpracovatelskou technologií vysokých kvalit a stalo se významným exportním artiklem v regionech domácích i zahraničních.²¹⁹ V polovině století šestnáctého vařilo ve městě pivo osm pivovarů, pro nedostatečné pokrytí poptávky byl zřízen pivovar v Rychnově na Moravě a následně i v ostatních sousedních obcích. Opětovná vrchnostenská nařízení vařit pivo byla i tentokrát výrazně omezující, zejména v roce 1622, i podporující v roce 1627. Cestou k řešení této podnikatelské situace byla stavba měšťanského pivovaru, který byl dokončen v roce 1678, první várka se uskutečnila 7. srpna 1679. Výrazným podnikatelským počinem byla také stavba městského lihovaru, která byla dokončena v roce 1838.²²⁰ V roce 1872 bylo měšťanům zrušeno právo vařit v právovárečných domech, existence tohoto práva trvala 500 let.²²¹

Tragický dopad pro naše město, řemesla, obchod, který je nutné zmínit, měla třicetiletá válka. Znamenala bídu, nouzi a katastrofu pro celé město, jehož počet obyvatel klesl na necelou polovinu.²²² Města a přilehlé vsi byly zdecimovány, neobdělaná pole ležela ladem, panovala všeobecná bída. Tyto skutečnosti se zrcadlily i na samotných řemeslných organizacích. Prudce stoupala jejich zadluženost, finanční prostředky ztrácely hodnotu a počet mistrů klesl na třetinu. Z bohatých, sebevědomých, zručných mistrů s významným právním postavením se po válce stali nuzní drobní řemeslníci, ostře si střežící své výrobky před stejně upjatou zoufalou konkurencí, vzhlízející pouze k Bohu, jako jediné denní a osudové spáse. Vrchnost ve snaze zajistit si nové příjmy tolerovala nevyučené řemeslníky, umožňovala provozování obchodů židům i mnohé

---

vaření piva. Na žádost samotných měšťanů bylo určeno pouze 80 domů s možností nadále v něm vařit pivo. Ale dělo se tak pouze ve 24 domech. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 19, dále RŮŽIČKA, *Okresní archiv Svitavy...*, s. 128.

²¹⁹ Moravskotřebovské pivo se mohlo rovnat či konkurovat nejznámějšímu pivu *svídnickému*. Ročně se vyvezlo na 2000 sudů (á 240 l), kontrolu prováděl zvláštní úředník. Měsíčně bylo uvařeno 270 dávek, což zásadně nepokryvalo poptávku, rychtáři sousedních vsí získali také právo vařit pivo. Vývozní oblasti domácí tvořila zejména města Uničov, Opava a Olomouc, zahraniční Sasko, Vratislav a Svídnice. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 23 – 24, 49.

²²⁰ KUČA, *Města a městečka...*, s. 123.

²²¹ Konfiskátor Karel z Lichtenštejna zakázal měšťanům 15. března 1622 vařit a čepovat pivo. Následně o pět let později tento definitivní zákaz zrušil, ale povinnost odběru a možnost vařit pivo byla pouze v knížecím pivovaru. Stanovena byla pozice pivního drába, který dohlížel, zejména o veselkách, posvíceních a mnohých slavnostech, na odběr produktů z panských dvorů, zejména piva, kořalky i tabáku. Za jeho nedodržování hrozily velké pokuty. Podrobněji se problematice právovárečné v regionu Moravské Třebové i pro období následující věnuje Friedrich Piekielko. Srov. Friedrich PIEKIELKO, *Pivovarnictví v Moravské Třebové*, in: Moravskotřebovské vlastivědné listy 8, Moravská Třebová 1997, s. 17 – 19. Dále HIKL, *Dějiny...*, s. 28 – 29, TÝŽ, *Náčrt dějin...*, s. 73 – 74. Městský lihovar byl postaven na ulici Olomoucké. Srov. TÝŽ, *Tamtéž...*, s. 93.

²²² KUČA, *Města a městečka...*, s. 123.

živnostenské ústupky.²²³ Následně turecké a švédské vpády motivovaly obyvatele, zejména cechovní organizace, k obraně města. Od roku 1675 byly stavěny zatarasy na cestách, hlídky do městských bran a cechy zavedly povinná cvičení ve střelbě.²²⁴ Hradily se nové daně, *podýmne, akćiz, nepřímá daň z piva, vína, lihovin, masa, ryb, mouky, másla i vlny* a následně i *daň z hlavy*.²²⁵

Osmnácté století bylo pod vlivem reforem zasahující všechny životní etapy. Řemeslo se ve městě rozvíjelo, přerodem se stávaly manufaktury, továrny. Ve staré tradici pokračoval textilní vývoj, vlnářství, lnářství, bavlnářství, hedvábnictví a později jutařství.²²⁶ Zásadní byl také rozvoj soukenické výroby, regionálně spojován s podnikatelskou rodinou Wondrů²²⁷ a Steinbrecherů.²²⁸ Mezi nejvýznamnějším cechovní organizace v Moravské Třebové patřila oděvní řemesla, zejména soukeníci a pláteníci. Město samotné se stalo centrem soukenické výroby na Moravě. Početní údaj soukenických mistrů, počtu stavů a objemu výroby daleko převyšuje ostatní uvedená města Olomouckého kraje. Údaje z roku 1728 uvádí počet mistrů 113, tentýž počet stavů a objem výroby 5055 kusů suken. Propastný rozdíl tvoří už i druhé nejvyšší početní zastoupení ve městě Svitavy. Zde bylo soukenických mistrů 80, stavů 65 a objem výroby suken 1500. I když teritoriálně nejzastoupenější regiony plátenictví byla severní Morava, od 2. pol. 18. století toto odvětví výrazně zesílilo i v Moravské Třebové a Svitavách, především vlnářství. Na konci století osmnáctého měla obě

---

²²³ Zadluženost městského aparátu představuje několik desítek listin potvrzující půjčky, dluhy, žádosti o návratnost od místních i vzdálenějších měšťanů správě města. Srov. SOKA SY, f. *AMMT*, inventář, s. 3 – 22, dále HIKL, *Náčrt dějin...*, s. 74.

²²⁴ HIKL, *Dějiny...*, s. 31 – 33.

²²⁵ Podýmne byla nová daň z komínů, která se hradila jednou ročně. Srov. HIKL, *Náčrt dějin...*, s. 70 – 71.

²²⁶ Pro místní region byla dominantní lnářská výroba. V Moravské Třebové bylo v letech 1732 – 1734 početní zastoupení 49 tkalcovských mistrů místních a 68 přidružených. Srov. Jan JANÁK, *Počátky textilní velkovýroby na Moravské-třebovské a Boskovické do 50 let 19. století*, in: *Vlastivědný věstník moravský*, roč. XLVI, č. 3, Brno 1994, s. 205, dále JANÁK, *Počátky textilní...* Jutařství se v regionu rozvíjí až v průběhu 70 l. 19. století. Srov. TÝŽ, *Tamtéž*, s. 214.

²²⁷ S osobnostmi Wondrů je spojen první soukenický závod ve městě, již s charakterem velkovýroby, s následným guberniálním privilegiem titulatury c. k. privilegovaná soukenická továrna Jana Wondry. Srov. TÝŽ, *Tamtéž*, s. 205, 206.

²²⁸ Steinbrecherové přišli za třicetileté války nejdříve do Litovle, odtud se přesunuli do Moravské Třebové. Steinbrecher byl majitelem valchy, soukenické továrny ve Vranové Lhotě. Později byl František Steinbrecher zvolen do zemského sněmu. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 39 – 40. Rozsáhlá manufaktura Steinbrecherů se rozprostírala od ulice Cihlářova až k samotným hradbám. Zpracovávala se zde příze, také zde byly dva mandle, válcový stroj, deset barviřských kotlů, čtyři tiskací stoly. Zřízení filiálky měli ve Vídni, Bratislavě, Celovci a Terstu. K roku 1820 zde pracovalo dvacet barviřů a tiskařů. Srov. HIKL, *Náčrt dějin...*, s. 87. Kombinovanou manufakturu zmiňuje Janák. Srov. JANÁK, *Počátky textilní...*, s. 210.

města 100 stavů, v Moravské Třebové i cajkaři 70 stavů. Důležité je také zmínit usnadnění odbytu, čímž byla nejen okolní města, ale i moravská půjčovní banka.²²⁹ Obecně lze podotknout, že hospodářský růst, se kterým je spojen počet řemesel, živností a celkově prosperita, rostl až do hospodářské krize, která vypukla v roce 1815. Pomocí bylo také zrušení *soukromých* mýt v roce 1783.²³⁰ Přelomová byla i doba poloviny století devatenáctého, kdy pro místní region bylo uděleno šest továrních oprávnění.²³¹ Čilý obchodní ruch neutichal mnohdy ani ve svátek, trhy byly ve městě hojně zásobeny, nadlimitní výroba byla vyvážena, nedostatková se dovážela. Sukno se vyváželo do Brna a Uher, z Brna se vozila příze, z Uher vlna, obilí se dováželo zejména z Prostějova.

Polovina století devatenáctého se nesla nejenom v proměně městských i vrchnostenských aparátů, ale zásadní vliv mělo formální zrušení cechovních organizací, které se vlivem nařízení měly přetvořit ve společenstva. Negativní vliv na hospodářský život Moravské Třebové mělo opět několik městských požárů a také sněť bramborová, která likvidovala jednu z nejdůležitějších surovin pro každodenní život.²³² Vliv měly také války, které způsobily upozadění bavlnářství a jejího vývozu, ale razantně zvýšily výrobu vojenských stejnokrojů. V polovině století se ve městě kromě soukenického, také bavlnářského a hedvábnického odvětví rozvíjel průmysl stříbrnický a tiskárny. K významným firmám přibila také firma Reichert, a v roce 1877 továrna na stavbu klavírů, majitelé byli Arnošt a Oto Hausman.²³³ Tovární práce nebyla vždy snadná, proto proti útisku řemeslníků vznikl v devadesátých letech Spolek německých tovaryšů z iniciativy Ferdinanda Burschofského, který také vydával

---

²²⁹ Pro komparaci bylo užito 10 měst Olomouckého kraje. Podrobné tabulky ostatních měst pro daný kraj poskytuje kniha Františka Mainuše. Moravská půjčovní banka byla založena v polovině století osmnáctého a i po 15 letech své existence byla největším moravským vývozcem zboží všeho druhu. Tkalci z Moravské Třebové pro banky vytvořili zboží za 88 652 zlatých. Srov. František MAINUŠ, *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v 18. století*, Praha 1960, s. 36 – 43, 106 – 111, 173. Detailní údaje hospodářského vývoje v moravských městech, podrobný výčet správních a institučních proměn, panovnických nařízení přináší Jan Janák. Představuje přerod cechovního vývoje v tovární výrobu zejména v oblasti textilní výroby, soukenictví a plátenictví. Srov. Jan JANÁK, *Hospodářský rozmach Moravy 1740 – 1918*, Brno 1999, s. 9 – 39, dále jen JANÁK, *Hospodářský rozmach...*

²³⁰ TÝŽ, *Tamtéž*, s. 11 – 13.

²³¹ Jedná se o regiony moravskotřebovska a boskovicka, pro srovnání je možno hledat podobnou pozici pouze v Brně. Srov. TÝŽ, *Tamtéž*, s. 212.

²³² S touto plodinou bývá v regionu spojováno jméno obchodníka Jan Floriána Kürschnera, který je v roce 1768 do města přivezl. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 40. Tragické požáry v letech 1840 a 1844 zasáhly hospodářský vývoj v Moravské Třebové a také v sousedních Svitavách. Srov. RŮŽIČKA, *Okresní archiv Svitavy...*, s. 17.

²³³ KUČA, *Města a městečka...*, s. 123.

měsíčník Německý tovaryš. Snahou bylo spojit dělníky a posílit jejich vliv proti podnikatelům.²³⁴

O zrušení cechovních organizací a následném vzniku živnostenských společenstev pojednávaly kapitoly obecné. Co se týče situace regionální, i zde byla realita obdobná. Cechovní organizace byly formálně zrušeny, ale snahou mnohých z nich, bylo zvrátit nebo pokud možno co nejdéle odvrátit jejich konec, což se mnohým organizacím dařilo ještě i tři desetiletí. Koordinaci nástupnických společenstev, ochranu řemeslníků a živnostníků i péči o učně řídila okresní jednota živnostenských společenstev, ustanovena v roce 1907, která sdružovala společenstva politického okresu. Nejpočetnější společenstvo vzniklo v roce 1910, čítalo 357 hlavních členů a 402 členů pomocného dělnictva. V roce 1914 bylo evidováno ve městě sedm živnostenských společenstev.²³⁵

6.4 Řemesla neorganizovaná

Problematika řemesel, která nebyla cechovně organizována, se týká i našeho města. I zde je možné sledovat mnoho stížností proti *fušerům, kárníkům, huntýřům*, kteří řemeslně podnikali mimo organizaci, a nevztahovala se na ně žádná nařízení. Mimo stála i řemesla nečistá, zde jmenovitě moravskotřebovský kat, Lorenz Bohl.²³⁶ Dalšími neorganizovanými byli lékaři a lékárníci a také řemesla stavební, zejména umělecká.

---

²³⁴ Pamětní kniha Moravské Třebové ve svém úvodu podrobně popisuje veškeré *vlastnosti* města, lokalizaci, geografické podmínky, vodstvo, architektonickou otázku. Následující kapitoly jsou již tematicky členěny. Kapitola věnující se cechovním organizacím a obchodu přináší podrobný náhled na existenci organizace od samotného počátku jejich vzniku, až do doby rodících se společenstev. Detailně popisuje poziční zastoupení, slavnosti přijímací i výuční. Několik stran věnuje popisu hmotných artefaktů uložených v místním muzeu. Srov. Franz FRITSCHER, *Gedenkbuch der Stadt Mährisch Trübau*, Moravská Třebová 1881, s. 266 – 276.

Jako jeden z mnoha loajálních továrníků je v mnoha člancích uváděn Antonín Wondra, který svým lidským přístupem napjatou situaci mezi továrníky a tovaryši uklidňoval, v ostatních případech vznikaly stávky a nepokoje. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 40.

²³⁵ Podrobnější informace o následném vývoji řemesel importovaných do navazujících organizací poskytují prameny archivní povahy, které jsou uloženy ve spádovém archivu v Litomyšli, čítají desítku knih a dvě desítky kartónů pro období prvních čtyř desetiletí dvacátého století. Srov. RŮŽIČKA, *Okresní archiv Svitavy...*, s. 222 – 223.

²³⁶ Kat byl velmi významnou a bohatou osobou, ale nečistou, vždy se ocital na okraji společnosti. Jeho obydlí stávalo vně hradeb za pozdějším piaristickým kolegiem, i sousední můstek se nazýval katův. Později mu byl vystavěn domek v blízkosti šibenice a po zrušení hrdelního práva ve městě byl prodán katu zábřežskému. Moravskotřebovský kat chodil vykonávat své povolání i do okolních měst, do Boskovic, Jevíčka, Svitav, Zábřehu, neboť tato města si kata pro vysoké náklady nevydržovala. Kat byl velmi bohatý, krom svého hlavního

Mezi svobodné živnosti patřili také lékaři a lékárníci. Jejich existenci obecně datujeme od století patnáctého. Učni této živnosti byli vybíráni ze zámožných rodin a délka studia trvala většinou tři roky. Lékárnická živnost byla velmi vážená a nepodléhala městským nařízením ani městskému právu. Město pouze nařizovalo počet lékáren, povětšinou pouze jednu, v městech větších dvě. Moravská Třebová měla tedy po staletí známou lékárnou *U černého orla*. Vyjma hlavní činnosti péče o nemocné se stávali také dodavateli drahého koření pro vrchnost, lazebníky i výrobci svící. V Moravské Třebové je jejich existence dokladována od poloviny století šestnáctého, což je dááno do souvislosti s dobou rozvoje města a osobností Ladislava ze Žerotína a pokračuje daleko za námi mapovaným obdobím. Nutno zmínit, že osobnosti působící v době žerotínské v našem městě dosahovaly velmi vysoké farmaceutické a chemické úrovně, kterou dalece převyšovaly úroveň středoevropskou, příkladně lékař Ladislavův francouz Renzier, lékárník Jakub Denard, významní lékaři Pavel Švabacher a Kryštof Brech.²³⁷

---

vysokého výdělku byl dotován příjmy pověřivých lidí, kterým prodával zázračné masti, léky a také amulety. Kat zprvu pracoval se svými pomocníky při čtvrté městské bráně s mučední věží, tzv. Marterturm, zde byl zavěšen zvon, kterým se zvonilo při popravách. Později se šibeniční vrch nacházel na návrší směrem k Udánkám. Přes svůj společenský distanc se jako objednavatel podílel na sochařské výzdobě sepulkrálního charakteru. V roce 1690 nechal vyhotovit kamenný náhrobník svým rodičům. Na jeho obraze se nachází rytíř mávající katovským mečem. Nyní je umístěn v lapidáriu na hřbitově. Srov. HIKL, *Dějiny...*, s. 20, dále Ivana HAVLÍČKOVÁ, *Pravděpodobný fenomén Křížové cesty v Moravské Třebové*, bakalářská práce, fakulta restaurování, univerzita Pardubice 2009, s. 10, dále Jana MARTÍNKOVÁ, *Řenesanční náhrobníky a lapidárium na hřbitově v Moravské Třebové*, Moravskotřebovské vlastivědné listy 5., Moravská Třebová 1995, s. 19 – 22.

²³⁷ Podrobněji se tématem regionálně zabývá Antonín David. Srov. Antonín DAVID, *Z historie lékárníků v Moravské Třebové*, in: Moravskotřebovské vlastivědné listy 4, Moravská Třebová 1970, s. 4 – 6.

7. Cechovní organizace v Moravské Třebové

Po nashromáždění a zpracování archivního materiálu k danému tématu bylo nutné užít segmentaci vzhledem k velkému množství zastoupených řemesel a také pro následné zachování stručného a přehledného výkladu. Archivní prameny čítají pro vybraný region 27 samostatných fondů rozličných cechovních organizací. Fondy městské provenience obsahují informace k 32 různým řemeslům s působností ve městě. Samozřejmostí je ale prolnutí se zmíněnými cechovními fondy, neboť mnohá uvedená řemesla tvořila cechy sdružené nebo působila ve městě bez cechovního začlenění nebo pod působností dohlédacího cechu. Uvedené početní údaje zračí pouze nástin pro představu, sumarizační výčet bude hodnocen v závěru této kapitoly.

Generální cechovní patent výrazně zasáhl do života cechovních organizací. Jeho součástí byly také dodatky z 18. 1. 1732, na jejichž základě každé město získalo povinnost vytvořit do 18. 1. 1733 konsignační přehled cechů a mistrů usazených ve městě. Dle sumarizačních údajů, které vznikly v roce 1749, bylo v Moravské Třebové registrováno 15 cechovních organizací a 191 cechovních mistrů. Pro komparaci, v sousedních Svitavách bylo registrováno 11 cechovních organizací a 205 cechovních mistrů. Pro srovnání z 32 uvedených měst Olomouckého kraje byla Moravská Třebová na třetí pozici s početním zastoupením cechovních mistrů. Pokořily ji pouze uvedené Svitavy a město Šumperk. Zde se nacházelo 259 cechovních mistrů a také 42 cechovních organizací.²³⁸

Diferenciační kategorii tvoří typologie dle činnosti, materiálu, produktu a specializace. Ostatní řemesla nezařazená, necechovní, nekategorizovaná, pouze s etapovou působností ve městě budou zmíněna jako doplňující statistická informace. Typologickou kategorizací bylo vytvořeno devět tematických skupin organizací. Pro přehlednost bude součástí obrazové přílohy systematická tabulka.²³⁹

---

²³⁸ Podrobný tabulkový výčet jednotlivých organizací a cechovních mistrů přináší tabulky Jiřího Radimského. Podrobněji Jiří RADIMSKÝ, *První statistika moravských řemesel z let 1732-33*, in: Sborník Matice moravské, roč. 80, Brno 1961, s. 238 – 247.

²³⁹ Radimského údaje zpracovány do přehledné tabulky. Srov. Obrazová příloha č. 5.

Zvolené skupiny:

- a) cechy potravinářské
- b) cechy textilní
- c) cechy oděvní
- d) cechy kožedělné
- e) cechy dřevozpracující
- f) cechy kovozpracující
- g) cechy dle produktu
- h) cechy dle služeb
- ch) cechy stavební

Významnou korporací paralelně existující vedle organizací cechovních, byla *malá obec*. Jednalo se o spolek neřemeslný s proměnlivostí titulatury, *kleine Gemeinde*, později *Bürgerzunft*, *Bürgerlade*, *Leichenbestattungsverein*, jehož prvotní doklady máme z roku 1572. Tato organizace byla nezávislým sdružením mnohých řemesel, mezi které patřili příkladně zlatníci, knihaři, lazebníci, mečíři, ale také osoby charakteru neřemeslného, jako byli lékárníci, sochaři, malíři, učitelé nebo úředníci. Členy se mohli stát muži i ženy. Důvodem geneze bylo zajištění a uspořádání důstojného a honosného posledního rozloučení pro členy a jejich rodinné příslušníky, které mělo být okázalým obřadem. O tomto druhu bratrstva v Moravské Třebové se zmiňuje i Zikmund Winter, který udává jako důvod vzniku zbožnost, podporu v nemoci a zajištění posledního rozloučení.²⁴⁰ V počátcích vzniku neměla tato bratrstva vlastní řády, sepsány byly až v roce 1575, podrobnější v roce 1656.²⁴¹ Tento spolek se stal velice důležitou součástí městského

---

²⁴⁰ WINTER, *Český průmysl...*, s. 55.

²⁴¹ Toto nezávislé sdružení tvořily cechovní organizace. Členy se stávali i jednotlivci, zejména mistři. Kompletní cechy vstupovaly do tohoto nezávislého spolku z uvedených důvodů, ale také proto, že v jejich vlastnictví nebyla honosná roucha, smuteční pláště, pohřební štíty ani příkrovy z důvodu vysokých pořizovacích nákladů. Srov. Moriz GRODIG, *Notizenblatt des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 10, Brno 1888, s. 79 – 80. Pro

života od poloviny století šestnáctého. Jeho existence byla ukončena až na počátku století dvacátého.²⁴²

a) Cechy potravinářské

Prvotní snahou řemeslné výroby bylo pokrytí základních existenčních potřeb, potravy, oděvu, obydlí a obuvi. Mezi hlavní cechovní organizace působící v Moravské Třebové, které je možné řadit mezi organizace potravinářské, patřil *cech řezníků, cech pekařů a cech mlynářů*. Ve městě působili také *perníkáři*, kteří ale náleželi pod organizaci pekařů, samostatnou organizaci v našem městě netvořili.²⁴³

Pekaři a řezníci díky svému bohatství vyzískávali různá obchodní privilegia. Řezníci zde tvořili samostatný cech, o jehož specializaci nejsou doklady. Pekaři byli původně v některých městech spolu v cechu s mlynáři, zde ale tyto údaje není možné dosud potvrdit. Pekaři byli mnohdy také vlastníky mlýnů, což koresponduje s bohatostí řemesla. Pekaři se dále štěpili na jednotlivá odvětví, v našem městě máme doloženy pouze perníkáře, o další specializaci ve městě nejsou písemné doklady.

Mezi dochované řády potravinářských cechů ve městě patří statuta řezníků, ostatní řemesla mají řády doloženy ve formě opisu, mnohdy bez uvedené datace prvotních artikulí. Statuta moravskotřebovských řezníků patří k nejstarším dochovaným ve městě, vydána byla 9. ledna 1509, následovalo jejich několikeré potvrzování v roce

---

porovnání gradace obsažnosti artikul z roku 1575 a 1656 představuje obě v přepisu Grolig. Srov. Moriz GROLIG, *Notizenblatt des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 11*, Brno 1888. s. 84 – 86. Do korporace vstupovali příkladně zlatníci, jehlaři, mečíři, knihaři, holiči, bednáři, stolaři, sklenáři, punčocháři, jircháři a další. Podrobněji HIKL, *Náčrt dějin...*, s. 26.

²⁴² O pohřební korporaci nás informují uvedené články a pramenné doklady. Fond pohřebního spolku přináší povětšinou informace charakteru účetního. Součástí fondu nejsou artikuly z roku 1575 reflektované Groligem. Zajímavostí jsou členské knížky jednotlivých členů. Srov. Obrazová příloha č. 8.

²⁴³ Josef Janáček přesněji definuje výrobní proces. Pokud se řemeslník rozhodl vyrábět jeden druh výrobku, stal se specialistou, pokud se k němu připojili i další výrobci, vzniklo specializované výrobní odvětví. Příkladně pokud se truhlář specializoval pouze na výrobu stolic, stal se *stoličnickem*, pokud kovář vyráběl pouze brnění, stal se *brnířem*, koželuh vyráběl řemeny, stal se *řemenářem*. Mnohdy se výsledná terminologie odvozovala od produktu nebo typu výroby. Srov. JANÁČEK, *Přehled vývoje...*, s. 39.

1604, 1657 a 1793, samozřejmostí byla gradující obsažnost.²⁴⁴ Statuta třebovských pekařů a mlynářů jsou dochovaná ve formě opisu.²⁴⁵

Sbírkový fond obsahuje artefakty mnohdy bez evidenčních údajů, popisu nebo cechovní příslušnosti. Kompilaci s příslušným cechem v mnohých případech poskytne obraz cechovního znamení. *Řeznickým* znamením byl na červeném štítě bílý lev se zlatou korunou a drápy, později doplněn širočinou. *Pekaři* měli na červeném štítě preclík, housku nebo rohlík. *Perníkáři* měli na červenobílém štítě pod korunou perník nebo perníkovou formu. *Mlynáři* měli na modrém štítě žluté palcové kolo.²⁴⁶

Cech řezníků

Základní potravinou pro lidstvo bylo již od dávných dob maso, přesto se řezníci²⁴⁷ řadí mezi řemesla mladá.²⁴⁸ Během krátkého vývoje si získali výrazné bohatství a významná privilegia²⁴⁹ a ve většině měst se stali organizací vzorovou. Řezníci spolu s pekaři získávali nejvýznamnější místa na trzích a také měli nejvíce prodejních krámů, patřili totiž k nejbohatším řemeslům, později byli řazení mezi řemesla silná. Cechovní organizace řezníků se snažila být uzavřenou korporací vůči přílivu nových, cizích mistrů, jejich snahou bylo předávat mistrovství potomkům, synům či dcerám. Jinak tomu nebylo ani v Moravské Třebové, o čemž svědčí zápisy v knize mistrů.

---

²⁴⁴ 15. 8. 1604, 20. 10. 1657, 20. 5. 1793. Srov. SOkA SY, f. *Cech řezníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3 list č. 1, 2, 3, inv. č. 5, kn. 2.

²⁴⁵ SOkA SY, f. *Cech pekařů Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1. SOkA SY, f. *Cech mlynářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1.

²⁴⁶ Znamení jsou záměrně uváděna s barevným pozadím pro představu korouhvi nebo vlajek. Ty se bohužel v moravskotřebovských sbírkách nedochovaly. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 57, 68, 75, 87.

²⁴⁷ K řezníkům patřili také *huntýři*. Ti se řeznickému řemeslu neučili, neměli vlastní krámy a nepatřili do cechovních organizací, nebyli plnoprávními řezníky, přesto zastávali při zásobování města značnou důležitost. Na trzích stávali mimo domácí řezníky, někdy měli přesně určené hodiny prodeje. Prodávát mohli jen menší kusy, *šrutky*. Cizí huntýři museli zabíjet dobytek až na trhu a to předem určený. K cechu náleželi také *nunváři*, kastrátoři, ale ty je možné v pramenech dohledat až ve století patnáctém. Terminologicky se dělili na *drobníky*, *dřítkaře*, *sádelníky*, *lojovníky*. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 419 – 420, 923.

²⁴⁸ Jedná se o nově vzniklé řemeslo, formují se až ve století třináctém, neboť v dřívějších dobách lovil a zabíjel divokou zvěř později domácí dobytek kdokoli, bez potřeby zvláštní specializace. Srov. Miroslav JANOTKA, Karel LINHART, *Zapomenutá řemesla*, Praha 1984, s. 29 – 34, dále jen JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...* Dále ke štěpení řemesel podrobněji Winter. Srov. WINTER, *Zlatá doba...*, s. 193 – 194.

²⁴⁹ Významné postavení získali řezníci od Jana Lucemburského za pomoc při vstupu do Prahy při uzavření města korutanskými vojsky v roce 1310. Významný byl také získaný znak, český lev. Srov. Hana STEINHAUSEROVÁ, *Z historie řezníků a uzenářů v Brně*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2012, s. 9 – 10.

Prameny cechovní provenience jsou bohatým dokladem života organizace řezníků. Zajímavostí jsou výše zmíněné artikuly v několikerém potvrzení. Ostatní interní doklady reflektují dobu od počátku století sedmnáctého do zrušení organizací. Nejstarší kniha uvádí jednotlivé tabulkové zápisy mistrů a tovaryšů, datace, jména, někdy délku učení a mnohdy hodnocení kvality vyučení. Záznamy o vyučení reflektuje i kniha učňů s prvotním zápisem v roce 1835 s totožným charakterem zápisů, jmen i hodnocení. Správní agenda je dochována od konce století sedmnáctého, zde se nachází nepřeborné množství nařízení týkající se organizace, také množství stížností, které se týkají i jednotlivců, mnoho nařízení stanovující počty dobytka, krámů, jarmarečního prodeje. Součástí je také žádost o vytvoření cechovního příkrovu pro cech řezníků, což svědčí o bohatosti řemesla. Účetní knihy reflektují dobu posledních dvou desetiletí před zrušením organizací. Jedná se o záznamy příspěvků z masných krámů, příspěvků z vyučení, ale také mnohé výdajové položky jako příspěvky na chudé mistry, na chudobinec, také na interní potřeby, písaře, knihy, církevní předměty, na komisaře atd.²⁵⁰

Prameny městské provenience jsou taktéž bohatým dokladem pro existenci organizace. Obsahují mnoho stížností nejen proti huntýřům, ale také mezi mistry i cechovními organizacemi pro neustálé porušování artikulárních nařízení vztahující se na porážku dobytka a její množství a následnou regulaci prodeje. Dále jsou zde žádosti týkající zákazu porážky v době postní po dobu 40 dní. Obsahem jsou nařízení pro včasnou platbu pronájmu krámků, jinak by příslušný úřad musel zakročit výzvou, donucovacími prostředky nebo zadržením. Následují také žádosti o zápisy nově volených představených. Součástí jsou nařízení ohledně úhrady daní, protokolní zápisy řeznických žalob.²⁵¹ Co se týče početního zastoupení, údaje pro rok 1523 uvádí 32 řezníků, pro rok 1749 uvádí v Moravské Třebové jedenáct řezníků. Jmenovité zastoupení řezníků nám přináší folium s uvedeným počtem 35 řezníků, které bohužel není opatřeno datací. Zajímavostí je projektová dokumentace budoucí výstavby řeznického domu s prodejním krámkem, kdy projekt dokumentuje řez stavby, situační

---

²⁵⁰ SOKA SY, f. *Cech řezníků Moravská Třebová*, inv. č. 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, kn. 4, 5, 6, 9, 10, 11, kt. 1.

²⁵¹ SOKA SY, fond *Archiv města Moravská Třebová* (dále jen f. *AMMT*), kt. 23, 28.

pohled i členitost jednotlivých místností. Obsahem je také plán prodejních krámků v samotném městě.²⁵²

Cech pekařů

Hlavní existenční potravinou byl od pradávna chléb. Prvotní záznamy o formování těchto řemesel přichází na přelomu století jedenáctého a dvanáctého. S jistotou jsou pekaři dokládáni v období rodících měst, čemuž je tak i v Moravské Třebové. Prvotní artikule z roku 1338²⁵³ měly výše zmíněné všeobecné důvody, ale zásadní snahou byla monopolizace pečení, prodej produktů ve městě a zákaz dovozu výrobků z přilehlých vesnic. Následovalo opětovně povolení dovozu pekařských výrobků do města, zde z roku 1510. Řemeslný rozrod korespondoval s rozšiřujícím sortimentem výroby, s tím souvisela specializaci odvětví,²⁵⁴ od níž se v pozdější době ustupovalo. V pozdější době docházelo k možnosti rozšíření sortimentu nejen pro pekaře guberniálním nařízením, kdy pekaři mohli vyrábět i výrobky luxusní.²⁵⁵

Archivní prameny interní povahy nám přinášejí náhled do života pekařů v podobě opisu artikulí bez uvedené datace a guberniálním nařízením z roku 1841. Kniha přijímání tovaryšů s rejstříky členů s prvotními záznamy z roku 1835 představuje jmenovitě jednotlivé žádosti tovaryšů, jména mistrů i hodnocení průběhu učňovských let na několika foliích v knize. Agenda správní je návratem na konec století osmnáctého. Reflektuje nařízení týkající se samotné výroby, jednotlivých výrobků i užitých materiálů. Součástí jsou také stížnosti pro nekvalitní a šizené výrobky nejen co se týče váhy, ale také druhu surovin. Knihy účetního charakteru jsou mnohdy dokladem jen několika let před zrušením organizací, samozřejmostí jsou příjmové i

---

²⁵² SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 28, 25.

²⁵³ První potvrzené artikule jsou z roku 1338 a patřily cechu pekařskému v Netolicích. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 41.

²⁵⁴ Vznikala rozličná specializovaná odvětví, *plachetníci, koláčníci, pekaři boží, koblížníci, caletníci* nebo *perníkáři*. Podrobný popis pekařského řemesla od počátků pekařských do zrušení korporací představuje ve své knize Polenský. Zajímavostí je bohatá dobová terminologie pekařského nářadí, výroby i produktů. Srov. Ferdinand POLENSKÝ, *Z dějin, života a práce řemesla pekařského*, Praha 1910, s. 5 – 96.

²⁵⁵ Povolení z roku 1828 umožnilo pekařům výrobu a prodej mimořádného, luxusního pečiva mimo prodej rozličných žemlí a rohlíků, také zvláštního pochoutkového chleba a to vše bylo umožněno prodávat ve svých krámcích. Srov. SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 23.

výdajové položky rozličného charakteru. Zajímavostí je kniha, která reflektuje příspěvky na patrona cechu, sv. Floriána.²⁵⁶

Prameny městské provenience reflektují dvě desítky let před zrušením organizací. Z těchto let jsou dochovány některé volební doklady, příkladně volební schémata, volební lístky a průvodního dopisy pro písemné hodnocení voleb, týkající se průběhů běžných i problematických, zde příkladně představují spor ohledně chybně zaznamenaných schémat voleb. Početní tabulky uvádí v roce 1523 ve městě osmnáct pekařů, v roce 1749 pekařů šest, součet a jmenovité zastoupení pekařů nám přináší folium, které bohužel není opatřeno datací s počtem 23 pekařských mistrů.²⁵⁷

Perníkáři

Jediným doloženým specializovaným pekařským odvětvím působícím ve městě byli *perníkáři*.²⁵⁸ Samostatný cech nedokázali pro malý počet členů vytvořit, vždy byli součástí cechu pekařů, jak tomu bylo i v našem městě. V letech 1828-1836 byli ve městě uváděni tři perníkáři. Součástí fondů jsou žádosti u udělení mistrovských práv, kde jsou perníkáři současně uváděni jako voskaři.²⁵⁹

Cech mlynářů

Mlýny byly nezbytnou podstatou hospodaření statků. Majitelem mlýnů zůstávala dlouhodobě vrchnost, která objekty pouze pronajímala, nejen vzhledem k vysokým provozním nákladům, ale také pro vysoký zisk. Pronájem byl zprvu dočasný, ale v pozdějších dobách i dědičný. Ve století šestnáctém se k variantě nájemných mlynářů přidává vrchnostenská podpora pro výstavbu nových mlýnů. Vzhledem k typologii mlýnů, jejich usazení i výtěžnosti, dohlížela na tento druh řemeslného podnikání

---

²⁵⁶ SOKA SY, f. *Cech pekařů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 4, 6, 9, 14, kn. 1, 2, 4, 8, 13, kt. 1.

²⁵⁷ Mnohá folia jsou opatřena přitištěnou nepoškozenou pečetí. Srov. SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 23.

²⁵⁸ Ti byli mnohdy nazýváni *artopiperisty*, což souvisí s tvorbou medového těsta a přidávaných přísad, zejména pepře. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 49.

²⁵⁹ Z důvodu malého množství jmen je lze literovat. Franz Nowak, Michael Nowak, Johann Koblischek. Srov. SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 26.

komise, tvořena členy městské rady a mlynáři.²⁶⁰ Byla orgánem dohlédacím, ale také soudním pro řešení sporů mezi mlynáři, pekaři a odběrateli.²⁶¹ Spolu s mlynáři a pekaři, kam mlynáři patřili do století osmnáctého, byl možným řešením nákladného provozu, zajištění odbytu, typem mlynářského podnikání, ale byl také důvodem k četným sporům.

Doklady mlynářského podnikání v našem městě jsou velmi torzovité, nejstarší je kniha jmenování a volení mistrů se zápisy z druhé poloviny století sedmnáctého, kde jednotlivé zápisy uvádí podrobný údaj časový, následně jméno a povolání budoucího mlynářského mistra a většinou finanční obnos hrazený při samotném aktu.²⁶² Následující interní agenda správní, účetní a pořádková dokladuje převážně století devatenácté, kde jednotlivá folia nechají nahlédnout do účetnictví mlynářů výčtem jednotlivých položek, příjmů i výdajů příkladně na komisaře, náboženské prvky, na chudinské fondy a mnoho dalších položek, také představují správu a její problematiku v podobě žádosti o udělení mistrovství, žádosti o sjednání nápravy nekvalitní mlynářské práce, také řešení sporů s pekaři, rozličné výzvy mlynářům k úhradě dlužných částek, které nebyly městu uhrazeny.²⁶³ Prameny městské proveniencce nebyly k problematice mlynářů nalezeny.

b) Cechy textilní

Mezi základní existenční potřeby patřil oděv, se kterým byla spojena otázka jeho zhotovení. Tomu předcházelo pěstování a zpracování rozličných plodin a jejich následná výrobní činnost. Textilní cechy patří k nejstarším cechovním organizacím. Hlavní surovinou pro textilní zpracování byl len, konopí nebo ovčí vlna. Sukno, stejně

---

²⁶⁰ V poměru mlynáře, vrchnosti a dané smlouvy mohl být mlynář *náchlebním*, vzhledem ke služebnímu poměru, *nájemcem*, což odpovídá dané smlouvě, také *mlynářem úročným*, nově majitel mlýnu s roční povinnou rentou nebo *mlynář* bez jakékoli povinnosti. Typologie mlýnů většinou odrážela jejich lokaci k vodnímu toku, př. říční, potoční, pořiční, kreálek, ale také větrný. Podrobnosti charakteru staveb, nájemních nebo jiných smluv a komplexně složitým systémem se zabývá Janotka. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla*, s. 34 – 41.

²⁶¹ Potravinářskými řemesly se zabývá také Kristýna Walterová ve své bakalářské práci. Srov. Kristýna WALTEROVÁ, *Cechy potravinářských řemesel v Mnichově Hradišti*, fakulta filozofická, univerzita Karlova, Praha 2017.

²⁶² SOKA SY, f. *Cech mlynářů Moravská Třebová*, inv. č. 4, kn. 4.

²⁶³ SOKA SY, f. *Tamtéž*, inv. č. 5, kt. 1, inv. č. 6, kn. 5.

jako níže zmíněné kožešiny, zastávalo důležitou pozici na poli obchodním a finančním, kdy ještě ve století čtrnáctém bylo užívaným platidlem.²⁶⁴ Textilní řemesla v Moravské Třebové zastávala významná místa. Jednalo se o řemesla s největším početním zastoupením, také o řemesla silně konkurenční a v neposlední řadě o řemesla nadlimitně produktivní.

Mezi hlavní textilní cechovní organizace působící v Moravské Třebové patřil *cech soukeníků, cech tkalců, pláteníků a mezuláníků, cech valchařů, cech barvířů, cech punčochářů a stávkářů*.

Cechovní statuta soukeníků jsou dochována z roku 1510 a následuje jejich potvrzení v letech 1656, 1665, 1677. Součástí fondu jsou také statuta z roku 1750 i generální artikule pro soukeníky a vlnaře pro Markrabství moravské.²⁶⁵ Cechovní statuta barvířů a mandlovačů jsou z roku 1733. Obsahem fondu jsou také statuta pro olomoucké barvíře z roku 1714, potvrzena radou města v roce 1838. Celek dotváří generální cechovní artikule z roku 1792.²⁶⁶ Cechovní artikule tkalců, pláteníků a mezuláníků jsou dochovány z roku 1545, následně jsou potvrzovány v roce 1673, 1705 a v roce 1733.²⁶⁷ Cechovní statuta valchařů ani punčochářů a stávkářů se nedochovala.

Užívaným znamením *soukeníků* byla původně soukenická štětka doplněna o postřiháčské nůžky nebo knapské střely. Od konce století patnáctého jsou stálým znakem soukenické nůžky. Znamením *tkalců* byly tkalcovské člunky položené do trojúhelníku. *Barvíři* měli na modrém štítě stůl žluté barvy, na kterém dva muži mandlují černé plátno. Znamení *punčochářů* udělil Matyáš, na čtvrceném štítě je punčocha a nože, rukavice a bodlákové štětky.²⁶⁸ Znamením *valchařů* byli lvi držící zkřížená hřebíčka.²⁶⁹

---

²⁶⁴Srov. GRAUS, *Sborník pro hospodářské a sociální dějiny I.*, Praha 1946, s. 166, dále jen GRAUS, *Sborník*,...Přínosná byla práce Stanislava Linharta, který se zabýval detailně cechem soukeníků a tkalců v Soběslavi. Podrobněji Stanislav LINHART, *Cech soukeníků a tkalců v Soběslavi*, fakulta filozofická, univerzita Karlova, Tábor 2009.

²⁶⁵ SOKA SY, f. *Cech soukeníků Moravská Třebová*, inv. č. 2, 3, l. 2, 3, inv. č. 4, 5, 6, kn. 1, 2, 3, inv. č. 15, kt. 1.

²⁶⁶ SOKA SY, f. *Cech barvířů Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1, inv. č. 2, 8, kn. 1, 5.

²⁶⁷ SOKA SY, f. *Cech tkalců, pláteníků a mezuláníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3, l. 1, 2, 3, inv. 4, kn. 1.

²⁶⁸ Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy*..., s. 21, 80 – 81, 105, 121.

²⁶⁹ HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život*..., s. 214.

Cech soukeníků

Řemeslo soukenické představovalo komplexní činnost od přípravy vlny až ke zhotovení sukna a také jeho následný prodej. Mělo dlouhou tradici, ale ustanovení řemesla a kvalitativní posun přichází ve století třináctém. První cechovní organizace jsou doloženy v roce 1360 v Jihlavě. Technologický postup spočíval v *přípravě vlny, úpravě v přízi, snování, tkání, valchování a postříhování*. Každou z jednotlivých fází zastávalo několik řemeslníků. Bohatým výrobním procesem se již ve století čtrnáctém z jednotlivých fází oddělovala samostatná řemeslná odvětví, mnohdy i samostatné cechovní organizace.²⁷⁰

Sumarizace pramenů cechovní i městské provenience, odborné literatury a hmotných sbírek představila textilní cechovní organizace soukeníků a pláteníků jako organizace s největším početním zastoupením, v pohledu pozičních důležitostí uváděných na prvních místech, jako organizace nejbohatší a také s největším množstvím dochovaných hmotných památek. Již v roce 1563 cech soukeníků přispěl na stavbu dvou nových vrchnostenských valch u nového rybníka.²⁷¹ Pohled literatury reflektuje i soukeníky z Moravské Třebové, kdy představuje Moravskou Třebovou jako centrum soukenické výroby na Moravě. Uvádí také počty stavů a objem výroby daleko převyšující ostatní města Olomouckého kraje. Poziční důležitost soukenického cechu nám dokladuje i heraldický znak, kde znak Ladislava z Boskovic a jeho manželky je vyobrazen na jednom poli a v totožné velikosti se znakem soukeníků, viz obrazová příloha. Soukeníci sídlili ve většině případů ve městech, pouze v Moravské Třebové z uvedených 113 mistrů 68 z nich mělo sídlo na vsi. Soukenický cech vlastnil dům č. 2 v cechovní ulici a dvě valchy. Do dnešních dní je na ulici cechovní dochován heraldický znak.²⁷²

---

²⁷⁰ Vzhledem ke konkurenceschopnosti sukna domácího pozval Přemysl II. Otakar do země flanderské soukeníky, aby pozvedli samotné řemeslo. Jihlava byla vyhlášena vojenským sukem a do poloviny století sedmáctého si udržela pozici významného soukenického města ve střední Evropě. Vlna se dělila dle stříhu a kvality. Podrobněji JANOTKA, *Zapomenuté cechy...*, s. 85 – 88. Ovčí vlna se zde zpracovávala především domácí nebo z blízkého okolí. Srov. GRAUS, *Sborník...*, s. 164.

²⁷¹ KUČA, *Města a městečka...*, s. 123.

²⁷² Katastrální mapa nám vytváří situační plán města se zvýrazněním ulice *Cechovní*. Srov. Obrazová příloha č. 1. Příloha č. 2. dokumentuje dochovaný znak. Heraldický znak je tvořen kompilací znaků Ladislava z Boskovic, jeho manželky Magdalény Berkové z Dubé, dále znak soukenického cechu. Poslední znamení není definováno

Prameny cechovní provenience obsahují sedm inventárních položek týkajících se řádů, viz výše. Nejstarší knihy jsou záznamy tovaryšů reflektující přelom poloviny století sedmnáctého, kde se uvádí přijímání učňů, podmínky přijetí a potvrzení. Součástí jsou také knihy mistrů s jednotlivými záznamy ze schůzí, kde povětšinou nejsou detailní záznamy jednání, spíše se jedná o obecniny. Podrobné záznamy příjmů a výdajů přináší účetní knihy, reflektující přelom poloviny století devatenáctého. Obsahem fondu je oběžník z roku 1834, který podrobně stanovuje podmínky obchodování s bavlnou i jejími výrobky, stanovuje objem prodeje, prodejní zástupce i kvalitativní podmínky. Agenda správní představuje náhled do století osmnáctého. Obsahem je bohatá korespondence žádostí o udělení mistrovství, o učení tovaryšů, také náležitosti sporné týkající se výrobních střetů soukeníků a tkalců a postříhovačů, také problematika cejchování zboží, které z důvodu dokladované kvality bylo požadováno.²⁷³

Prameny městské provenience poskytují jmenovitý výčet mistrů v letech 1793-1829, kde je uvedeno 44 soukeníků, další folium uvádí 25 mistrů bez uvedené datace. Součástí jsou také přehledy daní soukenických krámů, které měly být uhrazeny 4. dubna 1836 v druhou hodinu odpolední, kde je uvedeno 64 mistrů s jejich vlastnoručními podpisy. Neopomenutelná jsou také volební schémata z roku 1834 a 1836 s detailním přehledem volených mistrů s průvodními dopisy městské kanceláři, kde je popsán výsledek voleb. Součástí fondu jsou také vysoké pokuty za špatný stříh.²⁷⁴ V roce 1510 se uvádí soukenictví jako rozvinuté s počtem 135 mistrů. Početní zastoupení pro rok 1523 bylo 106 soukeníků, v polovině století sedmnáctého zde pracovalo jen sedmáct soukeníků, 54 mistrů pracovalo pro mikulovské soukeníky. V roce 1672 již ve městě pracovalo 75 samostatných soukenických mistrů.²⁷⁵ V roce

---

v žádné regionální literatuře. Lze se ale domnívat, že se jedná o znamení Řádu menších bratří konventuálů - Minoritů z důvodu souvztažnosti soukenického cechu a zakladatelem řádu, jímž byl syn bohatého obchodníka se sukem Jan Bernadone. Pozn. autora. Srov. Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 143 – 145. Viz Obrazová příloha č. 2. O vlastnictví nemovitosti cechem soukeníků informuje moravskotřebovský sborník. Srov. Jana MARTÍNKOVÁ, *Moravskotřebovské cechy a cechovní památky*, sborník u příležitosti výstavy Moravskotřebovské cechovní památky, Městské muzeum Moravská Třebová 1988, nes.

²⁷³ SOKA SY, f. *Cech soukeníků Moravská Třebová*, inv. č. 9, 10, 13, 21, 24, kn. 6, 7, 10, 15, 16.

²⁷⁴ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 23, 24.

²⁷⁵ KUČA, *Města a městečka...*, s. 123.

1751 bylo soukeníků 72 a v roce 1826 bylo uváděno 146 soukeníků.²⁷⁶ Polovina století devatenáctého byla dobou rozkvětu soukenictví a plátenictví v podobě rozvoje manufakturní výroby.

Cech valchařů

V návaznosti na výše představený výrobní proces, je nutné představit *valcháře*. Ti zastávali velmi důležité místo při výrobě výsledného produktu, vlny, bavlny, barchetu. Jejich činnost přicházela po samotném zhotovení sukna. Sukno bylo zbaveno uzlů *rajféřem* a následovalo praní a valchování. Pokud odhlédneme od prvotního valchování nožmo, ve století třináctém již k tomu zpracování byly užívány valchy s pohonem vodního kola. Valchovací proces měl funkci zhutnění a zkvalitnění.²⁷⁷ Následovalo napínání do rámců a sušení a krájení do patřičných rozměrů, což už byla většinou činnost postříhovačů.²⁷⁸ Valcháři byli zaměstnanci majitele valchy nebo specializací cechu, pouze v některých městech vytvářeli vlastní cechovní organizaci.

Prameny cechovní provenience cechu valchařů nezůstaly dochovány, vyjma jedné účetní knihy s finančními zápisy z let 1812-1859, která je alespoň lehkým náhledem do příjmů a výdajů organizace, kde nacházíme klasické výdajové položky na interní záležitosti příkladně na kříž Krista, na Svaté mše, příspěvky kostelní, také na písařský materiál, na zchudlé a nemocné mistry, cechovní komisaře nebo položky příjmového charakteru za odvedenou práci, udělení mistrovských práv nebo poplatky za vyučení.²⁷⁹ První soukenická valcha ve městě je zmiňována v roce 1365 na Novosadech.²⁸⁰ Prameny městské provenience cechu valchařů nezůstaly dochovány.

---

²⁷⁶ SOKA SY, f. *Cech soukeníků Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011, s. 5, 6.

²⁷⁷ JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 64.

²⁷⁸ GRAUS, *Sborník...*, s. 168 – 169.

²⁷⁹ SOKA SY, f. *Cech valchařů Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1.

²⁸⁰ KUČA, *Města a městečka...*, s. 123.

Cech tkalců, pláteníků a mezuláníků

Hlavní řemeslo zpracovávající len a konopí bylo *tkalcovství*. Nejpočetnější zastoupení mělo v podhorských a horských oblastech, zejména na venkově a vykonávaly jej většinou ženy, hlavně v zimních měsících, kdy nebyla práce na polích. Tkcovství v porovnání se soukenictvím nebylo řemeslem bohatým. Tkaním vznikala nejpoužívanější tkanina, plátno, což byl finální produkt, jehož konečné podobě předcházela celá řada zpracovatelských a řemeslných etap, od *přípravy materiálu, spřádání vláken, přípravných prací tkalcovských po konečné tkaní a úpravu tkanin*. Následně se tkanina upravovala praním, bělením a barvením, čímž vznikaly další řemeslné organizace, ale jen ve městech, na vesnicích celý proces vytvářel jeden řemeslník. Počátky tkalcovských cechů nacházíme později než počátky soukenické, většina se ustavuje až v druhé polovině století patnáctého, první doložený cech tkalců byl z roku 1455 v Třebenicích. Specializovanou výrobou silné a tvrdé tkaniny v keprové vazbě ze lnu a konopí vzniká mezulán, odtud *mezulánici*, kteří se objevují ve století šestnáctém, později splývají v jednotné označení tkalci.²⁸¹ Len byl hojně pěstovanou plodinou, jeho pěstování bylo v rámci roboty povinností na všech vsích panství od roku 1564.²⁸² Již v roce 1523 je ve městě dokladováno devatenáct tkalců. Velký příliv venkovských tkalců do organizací cechovních byl v roce 1722.²⁸³

Prameny cechovní provenience tkalců, pláteníků a mezuláníků obsahuje výše zmíněné artikuly z poloviny století šestnáctého. Součástí fondu je kniha mistrů, jejíž počátky datuje zápis z roku 1740. Počátky tvoří ozdobné iluminace, poděkování Bohu a seznamy mistrů. Následující zápisy se nesou knihou v totožné formulaci, přinášející

---

²⁸¹ Len se namácel, lámal, mnul mezi prsty a protahoval *vochlí*, což bylo prkno s hřebíky, odstranilo se pazdeří a předení začalo. Postup byl stejný jako u výše uvedeného soukenictví. Plátno bylo nejlevnější a nejpoužívanější tkaninou. Nejednalo se pouze o oděvní textil, ale užití našel v každodenním životě. Vyráběly se z něj ubrusy, prostěradla, ložní povlaky, podšívky, onuce, loktuše, pytle na obilí a mouku, příkrývadla na cestovní vozy nebo bylo obalovým materiálem na zboží. Dle typu výsledného produktu se samotní tkalci dělili na pláteníky hladkého díla, pláteníky barevně pruhovaného, šachovaného díla, pláteníky taženého díla, pláteníky smíšeného díla. Textilní výroba je dlouhý proces samotného zpracování, výroby i konečné úpravy. Během těchto procesů je možno se setkat s mnoha rozličnými termíny pro označení výroby, zpracování i potřebného nářadí a zařízení. I samotný tkalcovský stav je zajímavostí z pohledu konstrukčního a jednotlivé části nesou dobové názvy. Podrobnější popis výroby i užitého zařízení přináší Janotka. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 63 – 84.

²⁸² KUČA, *Města a městečka...*, s. 123.

²⁸³ SOKA SY, f. *Cech tkalců, pláteníků a mezuláníků Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011, s. 5. Souvislost lze hledat s císařským nařízením o vytvoření soupisů cechovních organizací a jejich přesných počtů. Poznámka autora.

údaje o žadatelích o mistrovství, s uvedenými podrobnostmi vyučení a datací. Kniha se záznamy vyučení začíná rokem 1837 a je koncipována přehlednou tabulkovou formou s uvedeným jménem mistra, jménem učně, délkou učení a slovním hodnocením učení. Zajímavostí jsou dvě knihy vzorkových látek velkoobchodníka Charváta z let 1800 – 1850, které jsou hmatatelným dokladem samotné výroby. Přínosem je i jejich komparace, vzhledem k materiálům současným. Neopomenutelné jsou také účetní knihy, poskytující přehled příjmů a výdajů za posledních padesát let před zrušením organizací. Správní agenda reflektuje dobu jednoho století s počátkem v polovině století sedmnáctého, jednotlivá korespondence dokladuje žádosti o udělení mistrovských práv s podrobnými údaji o vyučení a jeho hodnocení, představuje také mnoho sporných záležitostí týkající se výrobního procesu, sporů o jarmareční prodeje, problematiku mezi městskými a vesnickými výrobci, také spory týkající se kvality a objemu výroby.²⁸⁴

Prameny městské provenience přináší především korespondenci, žádosti, nařízení a protokolární verdikty, které představují život cechovní organizace z pohledu úředního kontaktu. Obsahem jsou žádosti, např. na prominutí polovičního mistrovského poplatku s odvoláním na generální řády, článek 33. Jako svědectví jsou dokladovány svatební smlouvy s uvedeným datem sňatku, svědky a samozřejmě přináší údaje o nevěstě, jejím stáří, stavu, rodičích s jejich uvedeným povoláním.²⁸⁵ Početní a jmenovité údaje přináší přehled z let 1787-1839 kde je uvedeno 84 mistrů a v roce 1840 představuje 36 mistrů tkalců. Součástí jsou také volební schémata reflektující léta 1841-1848. Po uskutečněných volbách a průvodních listech následují žádosti o přepočítání hlasů. Také rezignace zvolených cechmistrů, s odvoláním na dlouhodobě držení postu nebo příliš vysoký věk.²⁸⁶

Cech barvířů

Zkrášlováním, vybarvováním, sušením tkanin, tedy konečnou úpravou vzhledu, se zabývali *barvíři*. Barvení látek má tisíciletou tradici s počátky v Orientu, ale je nutné

---

²⁸⁴ SOKA SY, f. *Cech tkalců, pláteníků a mezuláníků Moravská Třebová*, inv. č. 6, 7, 10, 11, 13, kn. 3, 4, 7, 8, 9, inv. č. 12, kt. 1.

²⁸⁵ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 23.

²⁸⁶ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 23.

zmínit, že barevné látky byly vzácností, užívaly se pouze pro slavnostní a náboženské obřady. K barvení byly využívány hojně přírodní materiály, dřevo nebo organické látky. Mezi úpravné procesy patří také bělení a mandlování.²⁸⁷ Jako samostatné cechy vznikají ve městech až v druhé polovině století šestnáctého. Barvíři se u nás dělili na *černobarvíře* a *krasobarvíře*.²⁸⁸ Nutné si připomenout, že s barvíři je možno se setkat u více řemesel, např. u soukeníků, kožešníků i tkalců. Dle pramenných dokladů je možno barvíře moravskotřebovské propojit zejména s cechem pláteníků.

Prameny cechovní provenience přinášejí výše zmíněné artikule nejen pro cech barvířů, ale i mandlířů. Kniha mistrů a učedníků byla záznamem pro léta 1757-1834, poskytuje údaje o vyučení, záznamy ze schůzí, udělování mistrovství a poznámky o úrovni vyučení. Kniha učedníků je přehledně tabulkově řazena. Uvádí jména mistrů, jména učedníků, délku tovaryšského učení, měsíc a rok vyučení. Samozřejmostí jsou podpisy dohlédacích cechovních komisařů. Správní agenda přesahuje pramennými doklady jedno století s počátkem v roce 1736. Agenda představuje sporné finanční záležitosti neuhrazených plateb, také žádosti o vypsání nových cechovních voleb. Účetní knihy přináší tabulkový přehled finančních operací, příjmových i výdajových pro léta 1771-1838. Příjmové položky představují nové mistry a jejich povinné úhrady při přijetí mistrovských práv, příspěvky od mistrů starších i budoucích, výdajové položky udávají prvotně výdaje na církevní obřady, na reprezentaci organizace, na cechovního komisaře, zchudlé a nemocné mistry, na vyhotovení dopisů a pečetění.²⁸⁹

Prameny městské provenience uvádí jmenovitě čtrnáct barvířských mistrů bez uvedené datace. Pramenné doklady nesou všechny termíny označení barvíř obecně, ale také kraso a černobarvíř hromadně nebo pouze černobavíř. Součástí je žádost, abdikace, Franze Steinbrechera o uvolnění z funkce cechmistra, z důvodu dlouhodobého obsazení tohoto úřadu a žádost o vypsání nových voleb. Dokladem jsou také finanční spory soukeníků a barvířů ohledně neuhrazeného stroje. Také spory tkalců a

---

²⁸⁷ K barvení se užívalo santalové dřevo, kamenec, boryt, mořena barvířská, kermes dubový. Úprava bělením byl proces dlouhodobý, trval na slunci deset až dvanáct týdnů. Později se užívaly organické látky. *Mandl* neboli *kašandř* byl majetkem vrchnosti a řemeslníci si jen najímali za roční rentu. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 74 – 76.

²⁸⁸ JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 84.

²⁸⁹ SOKA SY, f. *Cech barvířů Moravská Třebová*, inv. č. 3, 4, 6, 7, kn. 2, 3, kt. 1.

krasobarvířů ohledně nekvalitně odvedené práce a uhrazení ztrát. Krasobarvíři třebovští žádají sjednat nápravu a uhradit po městském úřadu ve Svitavách, jako kontrolním orgánů svitavských barvířů bratrů Langerových, jejich nekvalitně obarvené tkaniny, které byly kontrolními orgány uvolněny. Guberniální úřad se k následné věci vyjádřil, že bratři Langerové nejsou řádně vyučení barvíři, pouze tkalci, tudíž pokud budou toto řemeslo vykonávat, tak pouze pod dozorem mistra.²⁹⁰

Cech punčochářů a stávkářů

Od prvotních textilních počínů se pozvolna přešlo k výrobě rozličných, speciálních i barvených látek a následně k výrobě zboží nadstandardního, luxusního. Stejným vývojem prošlo i řemeslo *punčochářů a stávkářů*. Jedná se o řemeslo mladé, potvrzené císařem Matyášem v roce 1612.²⁹¹ Prvotní cestou byla ruční výroba domácí, tito řemeslníci byli nazýváni *štrikaři*. Punčochy pletené na stavu či vázané přichází až na sklonku století šestnáctého. Punčochy vyráběli soukeníci a krejčí a v konečné podobě vzniklo specializované řemeslo punčochářů a stávkářů, kteří výrobky zhotovovali na punčochářském stavu.²⁹² Vynálezcem stavu na tkaní punčoch byl v roce 1589 Angličan Wiliam Lee.²⁹³

Prameny cechovní provenience nesou pouze torzovité doklady tohoto řemesla. Fond má dokladový charakter pouze pro necelá tři desetiletí před samotným zrušením organizací. Drobná inkorporační kniha představuje přijímání jednotlivých členů do organizace, mistrů, tovaryšů a učňů, součástí záznamů jsou datace přijetí, jméno mistra

---

²⁹⁰ SOkA SY, f. *AMMT*, kt. 27.

²⁹¹ Císař Matyáš potvrdil v uvedeném roce cechovní statuta a také cechovní znak. Punčocháři mohli tak vyrábět punčochy, rukavice, birety a přikrývky. Přesto se nikdy nejednalo o sdružení s velkým početním zastoupením. Diviš uvádí 27 řemeslníků mezi léty 1743-1810 v Praze. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 80 – 81.

²⁹² Vývojem řemesel z pohledu etymologie se zabývá ve své diplomové práci Monika Vorálková. Představuje přehledný vývoj *textilní ochrany nohou*, který byl cestou k samotným punčochám. Srov. MONIKA VORÁLKOVÁ, *Vybrané české názvy řemesel se zaměřením na jejich etymologický původ*, diplomová práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2014, s. 50 – 52.

²⁹³ Hlavní surovinou byla ovčí vlna, která prošla celým procesem zpracování. Na výše zmíněný proces čištění a praní navazovalo roztrhání slabší vlny z chomáčků, napouštění olejem a vzniklá nit se soukáním připravovala k pletení. Ručně pletené výrobky se pletly vcelku, na stavu se vyráběly dvě části punčoch, které se později sešivaly. Srov. SOkA Cheb, *Cech punčochářů Aš*, inventář, Cheb 2015, s. 4.

a jméno žadatele. Součástí jsou také účetní knihy zaznamenávající příjmy a výdaje od roku 1833, výroční účty sumarizují pouze rok 1834 a 1836.²⁹⁴

Prameny městské provenience dokladují existenci punčochářů od roku 1785. V tomto roce byl vydán císařský dekret, jehož znění bylo zasláno třebovským punčochářům. Nařízení umožňovalo přijmout tovaryše a stanovilo materiál pro výrobu punčoch. Součástí jsou také následné žádosti jednotlivých mistrů o povolení vzít si tovaryše a na stavu tkát bavlnu a vlnu. Folium bez datace uvádí sedmnáct mistrů punčochářů. Obsahem fondu jsou také žádosti pro sjednání poručnictví, pro syna zemřelé Anny, punčochářské společnosti. Následuje listina s žádostí o možnost řádného rozloučení za účasti členů organizace. Obsahem jsou také výuční listy s průvodními dopisy hodnotící průběh vyučení. Součástí jsou také nařízení vztahující se na odvod daní pro všechno zboží s odvoláním na guberniální nařízení.²⁹⁵

c) Cechy oděvní

Zhotovování oděvu a obuvi patřilo k základním existenčním potřebám společnosti. Prvotní snahou byla ochrana před klimatickými podmínkami, později nastoupila funkce společenská a reprezentační. S rostoucími požadavky korespondovala také specializace jednotlivých řemeslných odvětví. Prvotní výrobky obuvnické a oděvní podléhaly domácí rukodělné výrobě, později se přešlo k výrobě řemeslné.²⁹⁶

Mezi hlavní cechovní organizace textilního charakteru s působností v Moravské Třebové patřil *cech křejčích, cech obuvníků, cech kloboučníků*.

Mezi dochovaná statuta textilních cechů patří statuta cechu křejčích dochovaná pouze v opisech z roku 1733.²⁹⁷ Cechovní statuta obuvníků jsou z roku 1585, následovalo

---

²⁹⁴ SOKA SY, *Cech punčochářů a stávkářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3, kn. 1, 2, f. 1.

²⁹⁵ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 24, 25.

²⁹⁶ Podrobněji se celým vývojem zhotovení oděvů zabývá ve své knize Janotka. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 90 – 92.

²⁹⁷ SOKA SY, f. *Cech křejčích Moravská Třebová*, inv. č. 1. 1. 1.

jejich několikeré potvrzení v letech 1716, 1808 a 1815.²⁹⁸ Statuta kloboučníků byla potvrzena pro moravskotřebovské kloboučníky v roce 1573.²⁹⁹

Užívaným znamením *krejčích* byly rozevřené krejčovské nůžky na modrém poli. Znamením *kloboučníků* byl na červeném štítě černý klobouk.³⁰⁰ Znamením užívaným řemeslem ševcovským byl na modrém štítě znak tří nohou excentricky postavených, ve škorních a s ostruhami ve zlatém šítu.³⁰¹ Znamení *obuvníků* dochovaných na regionálních památkách nebo na listinném materiálu nese obraz boty díla vysokého i nízkého.³⁰²

Cech krejčích

Mezi nejstarší zhotovitele oděvů a obuvi patří řemeslo *krejčovské*. Krejčí zhotovovali veškeré potřebné oděvy, vyjma klobouků. Velmi brzy se toto řemeslo rozštěpilo a jednotlivé skupiny se specializovaly na určitý druh oděvu. Toto řemeslo se také může pyšnit nejstaršími dochovanými cechovními statuty z roku 1318, které jsou zmíněny ve všech knihách s cechovní problematikou. Prvotním oddělením vznikla dvě základní řemesla, *krejčí* a *ševci*, ti se dále členili na *noviníky* a *vetešníky*. Úzce specializovaní řemeslníci zejména *krumpléři*, *ornátníci*, *tkačičníci* či *drástníci* byli luxusní nadstavbou prvotního praktického řemesla. Velkým početním zastoupením patřil cech krejčích mezi řemesla silná, nikoli však značně bohatá.³⁰³ Vzhledem ke značné provázanosti řemesel textilních a oděvních docházelo ke značným sporům, ty musela v konečné fázi řešit městská rada s odvoláním na stará privilegia a pořádky.³⁰⁴

²⁹⁸ SOKA SY, f. *Cech obuvníků Moravská Třebová*, inv. č. 2, 3, l. 2, 3.

²⁹⁹ SOKA SY, f. *Cech kloboučníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1.

³⁰⁰ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 34, 46.

³⁰¹ HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*, s. 22.

³⁰² Obuvnická díla představují funerální štíty železné. Srov. Obrazová příloha ad 2. b) II.

³⁰³ *Noviníci* vyráběli oděvy nové, *vetešníci* pouze opravovali již použité. Prvotní výroba také podléhala dělení na oděvy pracovní a slavnostní. Krejčí se později dělili na *kytlěře*, *kačátčíky*, *kašhotníky* neboli *hacníky*, *pláštčíky*, z nichž se vytvářely samostatné cechy. *Krumpléř* vyšival hedvábím, zlatem a stříbrem, *ornátník* vytvářel bohoslužebná roucha, *tkačičník* a *drástník* vyráběl ozdobné štrápe, prýmky a pletenice. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 46, dále HOFFMANN, *České město...*, s. 183 – 4, dále JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 90 – 92.

³⁰⁴ Časté spory soukeníků a krejčích řešila městská rada. Nadále musela tato řemesla prodávat pouze ve svých obchodech nikoli na *tandmárku*, což byl vetešnický trh, na výroční jarmark jim byl ale vstup povolen. Podrobněji se vývojem krejčovských cechů, jejich statut, ovlivňujících nařízení, jejich detailní řemeslnou i cechovní

Prameny cechovní provenience představují cechovní organizaci krejčích jen sporadickou formou, dokládající dobu od poloviny století osmnáctého. Kniha mistrů se záznamy mezi léty 1762-1847 představuje udílení mistrovského práva v jednotlivých zápiscích, kde je uvedeno datum, jméno mistra, jméno tovaryše, také jména schvalujících osob. Kniha je rozdělena na jednotlivé vsi na panství, kde jsou jmenovitě uváděni krejčí pouze z dané oblasti. Následující kniha tovaryšů a učňů reflektuje období 1834-1859 obdobně, jednotlivé záznamy jsou opatřeny datací, jmény mistrů, jejich učňů, některé přípisky uvádí mistrovský kus a záznamy o výuční době s hodnocením řemeslných dovedností. Součástí je také agenda správní týkající se vedení cechovní organizace reflektující dobu 1833-1859, obsahuje jednotlivé žádosti o udělení mistrovství, volební záznamy a interní agendu.³⁰⁵

Prameny městské provenience představují na jednotlivých foliích jmenovitě cechovní mistry krejčovského řemesla v počtu 41 mistrů mezi lety 1789-1839 a osmnáct mistrů v roce 1840. Součástí je také volební schéma z roku 1841 s průvodními listy podrobně hodnotící volby s uvedenými jmény volených i volitelů i počtu hlasů. Volební schéma ještě doplňuje seznam řádkový volitelů a volených. Součástí volebních schémat a průvodních hlášení jsou také žádosti o zbavení funkce hlavního představitele cechu Johanna Hettlera z důvodů dlouhodobého zastoupení mnoha vysokých pozic. Ale také žádosti o udělení mistrovských práv, kdy i mistři krejčí ze sousedních vsí, zde příkladně Wenzel Rittmann, krejčovský mistr z Radišova, žádá o udělení mistrovského práva ve městě Moravská Třebová. Průvodní list hodnotí jeho mravní a náboženské chování, také jeho pracovní záležitosti a v neposlední řadě potvrzuje splnění všech

---

výrobou, rozličnými výrobky a postupem jejich zhotovení i se stříhovým obrazem zabývá Šimsa. Srov. Martin ŠIMSÁ, *Krejčovské cechy a jejich vliv na formování mužského venkovského oděvu ve střední Evropě 16. a 17. století*, Český lid 107, Praha 2020, s. 259 – 307, dále HOFFMANN, *České město...*, s. 193. Spory se vlekly i mezi ostatními řemesly, příkladně kožešníky. Kožešníci si usurpovali právo na veškerou výrobu oděvů z kožichů, i tam, kde byla kožešina jen ozdobou. Krejčí si zase prosazovali právo na zhotovení oděvu i tam, kde je kožešina pouze ozdobou. Spory řešil panovník. Zajímavostí je, že kožené oděvy nebyly sporem, kožešníci práci s kůžemi považovali za sprostou, proto ji krejčím rádi přenechávali. Podrobněji o vývoji řemesla Josef WAGENKNECHT, *Krejčí v Praze od založení města až po dnešní doby I.*, Praha 1932, s. 7 – 48.

³⁰⁵ SOKA SY, f. *Cech krejčích Moravská Třebová*, inv. č. 2, 3, 4, 6, kn. 2, 3, 4, kt. 1.

potřebných podmínek pro udělení mistrovského práva ve městě.³⁰⁶ Samotný inventář uvádí čtrnáct krejčích v roce 1523.³⁰⁷

Cech kloboučníků

Ochranu hlavy před nepřízní počasí, později jako znak noblesy a důstojnosti vyráběli *klouboučníci*. První klobouky byly rozličného materiálu, mnohdy ze slámy, později z vlněné příze, také kožešin, zejména bobřích. První cech kloboučníků je novoměstský z roku 1446, následoval staroměstský doložen 1458. Značný nárůst typologie výrobků i jejich užívání souvisí s módou a zálibou, především s dobou Rudolfa II, kdy výraznou změnou prošel tvar, materiál i zdobení klobouku.³⁰⁸ O století později nastává prudký pokles výroby.³⁰⁹ Kloboučnické řemeslo bylo zpracovatelsky velmi náročné, k výrobě bylo potřeba značné množství surovin a výrobních technik pro zpracování materiálu i formování samotných výrobků. Ale český klobouk se proslavil natolik, že se stal vzorovým mistrovským kusem při přijetí do organizace.³¹⁰

Prameny cechovní provenience cechu kloboučnického v Moravské Třebové představují badatelsky převážně konstrukci, než historickou rekonstrukci. Zajímavostí jsou již výše zmíněná statuta. Ale také kniha mistrů, tovaryšů a učňů, pokrývající léta 1660-1805. Jednotlivé záznamy v této knize uvádí dataci nově přijatých členů s uvedením jmen, zřídka uhrazených poplatků, rovněž jméno dohlížecího komisaře, vše řádně sumarizováno do samostatných odstavců.³¹¹ Správní agenda zaznamenává žádosti o udělení mistrovství, také opětovné žádosti o udělení mistrovství od jednotlivých členů, ke kterým se musí cechovní organizace vyjádřit a zaujmout stanovisko do osmi dnů, součástí jsou také vzájemné stížnosti kloboučníků týkající se nekvalitně provedené práce. Folium představuje sedm kloboučníků působících ve

³⁰⁶ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 23.

³⁰⁷ SOKA SY, f. *Cech krejčích Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011, s. 5.

³⁰⁸ Zdobení klobouků se zabývali *šmukýři*, dalším specialistou byl *pernář*, který zdobil klobouky peřím. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 91.

³⁰⁹ HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*, s. 44.

³¹⁰ Tématem kloboučníků se zabývá magisterská práce Petry Polochové, která představuje vývoj tohoto řemesla od starověku a pokračuje vývojem na Novojičínsku. Srov. Petra POLOCHOVÁ, *Kloboučnictví na Novojičínsku na příkladu firmy J. Hückel a synové*, magisterská práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2020.

³¹¹ SOKA SY, f. *Cech Kloboučníků Moravská Třebová*, inv. č. 2, kn. 1.

městě bez uvedení časového rozsahu. Součástí jsou také volební lístky, tentokrát bez volebního schématu. Dle listinné typologie se lze domnívat, že část této agendy byla dosud u většiny cechovních organizací součástí fondu města. Zajímavostí je také nepoškozená pečeť kloboučnického cechu, což je nutné zmínit z důvodu nedochovaného typáře.³¹² Účetní knihy představují výroční účty pro jednotlivé roky v rozsahu dvou desetiletí. Zápisy uvádí náklady na cechovního komisaře, na výroční trhy, nemocné mistry, na cechovní pláště, na bohoslužby. Uvádí také příjmy do cechovní pokladnice od jednotlivých mistrů.³¹³

Cech obuvníků

Nošení ochrany nohou patří k dávným existenčním potřebám. Obuvnické prvotiny vyráběli *krejčci*, později *ševci*. Pozdější specializace dala vzniknout řemeslu *obuvnickému*. Výše zmínění *noviníci* a *vetešníci*³¹⁴ zprvu tvořili vlastní organizace, ale pro časté spory byli v roce 1477 povinně sloučeni.³¹⁵ Od ochranných prvotin se přešlo k výrobě dlouhých a krátkých výrobků, až k výrobě samotných střevíců. Materiálem byla kůže jakéhokoliv druhu, vyjma kůží koňských, století patnácté přináší i kůže kordovánské, barvené. Jelikož výroba obuvi byla náročnou profesí, v ševcovské dílně vždy docházelo k dělbě prací.³¹⁶ Obuvnické řemeslo bylo velmi početné, ale ne příliš bohaté.

Prameny cechovní provenience zastupují listiny a knihy od poloviny století šestnáctého. Nejstarší listina pochází z roku 1546, ta upřednostňuje místní žadatele cechu obuvnického před cizími, v rámci mistrovských zkoušek. Knihy mistrů uvádí

---

³¹² TÝŽ, *Tamtéž*, inv. č. 3, kt. 1.

³¹³ TÝŽ, *Tamtéž*, inv. č. 4, kt. 1.

³¹⁴ Opravou obuvi se zabývali *vetešníci*, hanlivě nazýváni také *refleři*, *reflíři*, *prláci*. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 92.

³¹⁵ HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*, s. 41.

³¹⁶ Nejpevnějším materiálem byla kůže hovězí a telecí. Vyráběli *škorňe*, *střevíce*, *postoly*, *krbce*, *škarbaly*, *selské křabatiny*, *zobáky*. Výrobní činnost představovala braní míry, s tím souvisela úprava kopyta a stříhu, krájení svrchního dílu a podešví, spojení těchto materiálů a konečné dotvoření výrobku. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 92. Bakalářská práce Jany Haraštové se zabývá ševcovským a obuvnickým cechem v Brně, představuje vývoj cechovní obecně, ale blíže se věnuje zmíněnému cechu a následně komparativně pohlíží na cechovní řády vydané Karlem VI. v roce 1715 a Marií Terezií v roce 1761. Podrobněji Jana HARAŠTOVÁ, *Ševcovský a obuvnický cech v Brně*, bakalářská práce, filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2009.

jednotlivé zápisy a žádosti o udělení mistrovství, jsou opatřeny datem, jménem mistra, také tovaryše a hodnocením dosavadní práce, vše opatřeno podpisem přísežných mistrů. Druhá kniha mistrů představuje zápisy mistrů zemřelých, reflektuje dvě desetiletí před polovinou století devatenáctého.³¹⁷ Velké početní zastoupení členů tohoto řemesla dokladují i čtyři knihy učňů a tovaryšů, které poskytují zápisy učení, jména mistrů, v některých případech i hodnocení a délku učení, zápisy pokrývají dobu dvou století.³¹⁸ S otázkou tovaryšskou souvisí i povinnost vandrování. Autentickým dokladem tovaryšských povinností je vandrovní knížka, jmenovitě *Karla Petrasche*, která je rekonstrukcí vandrovních míst, kdy 80 stran nám v jednotlivých přípiscích dokladuje putování pro získání pracovních zkušeností. Účelná potvrzení jsou opatřena znaky jednotlivých obuvnických mistrů, městských úřadů nebo úřadů policejních.³¹⁹ Správní agenda přináší doklady pouze pro čtyři roky od roku 1842. Součástí této agendy je několik výzev k úhradě cechovních nedoplatků vůči městu, následující listina potvrzuje uhrazení. Důležitostí je několik protokolárních jednacích čísel ohledně odcizeného cechovního příkrovu obuvníků. Obsahem jsou také účetní knihy, které zaznamenávají jednotlivé výdaje organizace s gradujícím položkovým počtem. Prameny městské provenience představují pouze jmenovitý seznam obuvnických mistrů na jednotlivých foliích mezi lety 1787-1839, kde je uvedeno 60 zástupců, v roce 1840 zástupců 25.³²⁰

d) Cechy kožedělné

Mezi existenčně důležitá řemesla náležela řemesla kožedělná. Kožedělná řemesla od počátků poskytovala zásadní funkci ochrannou, zvláště v období chladnějším a později funkci praktickou, v domácnostech a na cestách a následně funkci luxusní a doplňkovou, významnou zejména v korespondenci a pozdější výzdobě.

---

³¹⁷ SOKA SY, f. *Cech obuvníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1, inv. č. 6, 7, kn. 3, 4.

³¹⁸ TÝŽ, *Tamtéž*, inv. č. 8, 9, 10, 11, kn. 4, 6, 7, 8.

³¹⁹ Vandrovní knížka obsahuje všechny náležitosti vydavatele. Srov. SOKA SY, f. *Cech obuvníků Moravská Třebová*, inv. č. 13, kn. 10. Srov. Obrazová příloha č. 7.

³²⁰ SOKA SY, f. *AMM*, kt. 23.

Mezi hlavní kožedělné cechovní organizace působící v Moravské Třebové patřil *cech koželuhů, cech jirchářů, cech kožešníků, cech řemenářů*. Kožedělnou výrobou se následně zabývala rozličná řemesla, užívají terminologické označení povětšinou dle svého charakteristického výrobku. Archivní prameny dokládají v našem městě specializované řemeslo *sedlářů a rukavičkářů*.

Cechovní statuta koželuhů se nedochovala ani ve formě opisu. Cechovní statuta kožešníků byla sepsána roku 1501, patří tedy mezi nejstarší dochovaná cechovní statuta v Moravské Třebové. Součástí fondu jsou také artikule tovaryšské z roku 1772.³²¹ Cechovní statuta platná pro Markrabství moravské jsou pro cech jirchářů dochována z roku 1773, stejného data jsou dochována i statuta pro tovaryše totožného cechu.³²² Cech řemenářů nemá statuta dochována.

Znamením *koželuhů* a *jirchářů* byl na štítě pár volských rohů a mezi nimi heraldické růže, ale také růže mezi koželužskými noži. *Kožešníci* měli červenou korouhev, středem pás z bílé kožešiny, později doplněn o znak bílé holubice se zlatou větévkou v zobáku. *Sedlářským* znamením bylo na červeném štítě vždy sedlo. *Řemenáři* užívali jako znamení ornamentálně skládaný řemen umístěný na bleděmodrém štítě. Znamením *rukavičkářů* byly na modrém štítě dvě zkřížené rukavice.³²³

Cech koželuhů

Kožedělná zpracovatelská činnost má počátky v době archaické. První doklady z našeho území jsou archeologické nálezy z doby velkomoravské a písemné zmínky ze století třináctého. V této době dochází k rozdělení prvotních sešivačů a následných specializovaných koželuhů.³²⁴ *Koželuhové* zpracovávali *škáry* a vytvářeli *úsně* pro následné zpracovatele. Kožedělná řemesla se dělila typem zpracování na *koželuhy*,

---

³²¹ SOKA SY, f. *Cech kožešníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1, inv. č. 8, kn. 6.

³²² SOKA SY, f. *Cech jirchářů Moravská Třebová*, inv. č. 5, 6, kn. 4, 5.

³²³ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 43, 45, 82, 85, 94.

³²⁴ Prvotní sešivači zpracovávali kůži a také z ní šili oděvy a obuv. Oddělením vznikli ševci a koželuhové. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 43.

jircháře, zámišníky, pergameníky neboli *bělpuchy*.³²⁵ Zpracovatelé kůží byli nazýváni *smradáři*, ale také *rudokoželuhové*.³²⁶ Cechovně neorganizovaní koželuhové usedlí v okolí vesni, kteří prodávali produkty ševcům, se nazývali *vesníci*.³²⁷ Cechy držely privilegium nákupu a mazání kůží, problémy řešila statuta, ale i panovník.³²⁸ Mistrovské právo bylo dědičné, ale ještě v polovině století šestnáctého si cech osoboval pravomoc vyloučení vlastních členů z důvodu zneuctění organizace.³²⁹ Koželuhové vytvářeli velmi bohaté organizace, které si během svého vývoje vyzískaly zdánlivě neotřesitelnou pozici, tu ale radikálně ovlivnila třicetiletá válka a následné zakládání koželuhů panských.³³⁰

Prameny cechovní provenience koželuhů v Moravské Třebové jsou dochovány až z posledních dvou desetiletí století osmnáctého. Kniha mistrů i učedníků začíná totožně datem 1781. Kniha mistrů zaznamenává působící mistry, také ty zemřelé

---

³²⁵ *Škára* je stažená kůže, *úseň* je již kůže bez chlupů a vydělaná. Pokud na ní zůstala srst, je to *kožešina*, pokud nikoli je to *holína*. Koželužství používá k činění tříslovinu, takto se zpracovává většinou hovězí kůže, ta také vykazuje nejvyšší pevnost. Jirchářství používá k činění hlinité soli a zpracovává většinou kůže jehněčí, kozinu, jelenici atd. Zámišnictví měkké kůže vydělává natíráním tuků, lidově se těmto úsním říká semiš. Pergameníci kůže brousili a natírali křídou, vzniklý pergamen sloužil také na bubny. Ve všech případech zpracování se muselo jednat o kůži ze zabitého kusu, nikdy to nemohla být mršina. Kůže se zpracovávala pomocí organických či anorganických tříslov. Třísla jsou rostlinná, obsažená v kůře, plodech, větších listech a kořenech stromů. Pracovní proces je dlouhý, v přesném sledu následuje několik zásadních činností jako je *čistění, námož, odchlupování, mízdření, omykání, štípání, křuponování, moření, činění, barvení*. Podrobněji Olga FLORIÁNOVÁ, *Kůže, zpracování a výrobky*, Grada 2005, s. 76 – 81, dále jen FLORIÁNOVÁ, *Kůže...*, dále Michala HAVLÍČKOVÁ, *Koželužské organizace v Čechách do roku 1918*, diplomová práce, univerzita Pardubice, fakulta filozofická, Pardubice 2009, s. 63, také WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 442 – 443, 856 – 861.

³²⁶ Terminologie nastiňuje pracovní postup louhování kůží, z čehož se linul velký zápach, jejich krámy byly proto umístěny za branami města a vzhledem ke značné spotřebě vody, také do blízkosti vodních toků. Srov. FLORIÁNOVÁ, *Kůže...*, s. 67 – 68. I účetní kniha moravskotřebovských koželuhů má tentýž název *rudokoželuhové, rotliberber*, v názvu. Podrobněji SOKA SY, f. *Cech koželuhů Moravská Třebová*, inv. č. 8., kt. 1.

³²⁷ WINTER, *Český průmysl...*, s. 16.

³²⁸ Z důvodu vysoké pořizovací sumy za kůži se koželuhem mohl stát pouze bohatý měšťan, manžel řemeslné dcery nebo poplatník vysoké sumy. Cena kůže se rovnala 1/4 nebo 1/3 ceny celého dobytka. Srov. FLORIÁNOVÁ, *Kůže...*, s. 67 – 69. Kůže mohli nakupovat pouze mistři, pacholci nikoli, v pozdější době i tovaryšové. Ševci kůže kupovat nesměli. Koželuhové zas byli regulováni ohledně množství prodávaných kůží na trhu, také překupování kůží. Stejně půtky se odehrávaly v otázce zpracování kůží. Ševci měli zpracování kůží zakázáno. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 625, 644, 702 – 704, 715, 745, 859. Nakoupený materiál se musel také rovnoměrně dělit mezi všechny členy, mnohdy na to museli dohlížet starší členové. Nákup se musel uskutečňovat na přesně určených místech, nikdy ne za branami města nebo ve vzdálených vsích. Podrobněji TÝŽ, *Český průmysl...*, s. 260 – 267.

³²⁹ Časté spory byly také s řemeslem soukeníků ohledně nákupu surovin. Spory týkající se nákupu kůže a vlny muselo řešit panovnícké nařízení z roku 1542, kdy bylo povoleno kupování kůže a sádla pro všechny. Spory se odehrávaly i mezi členy, mistry či tovaryši, zejména o nákup kůží. Vyhrocený spor vyřešil panovník ve prospěch mistrů. Právo vylučovací bylo Ferdinandem potvrzeno naposledy 1542. Důvodem byla nedostatečná úcta, zpronevěra materiálu, vzpoura proti cechu, provinění proti cti cechovní a také neomluvení účasti na schůzi. Srov. WINTER, *Český průmysl...*, s. 8, 150 – 151, 361 – 362.

³³⁰ Ty vlastnili židé, které nespojovala žádná cechovní pravidla, tudíž jejich obchodování bylo o mnoho snazší. Srov. FLORIÁNOVÁ, *Kůže...*, s. 69.

s datem úmrtí, následně jsou zde uvedeny poplatky za mistrovské přijetí a údaje o úspěšnosti tovaryšských zkoušek mistrovského kusu. Kniha učedníků reflektuje vyučené i nově přijaté učedníky během let 1781-1835. Následující kniha učňů je koncipována tabulkově. Zajímavostí jsou knihy účetní, přináší přehled výdajů cechovní organizace s výčtem jednotlivých položek, příkladně na kříž Krista, na cechovního mistra, na kůže různého dobytka, na chudinský fond, na chudé a nemocné mistry atd. Agenda správní reflektuje léta 1839-1847, představuje žádosti o udělení mistrovství, žádosti o povolení provozování živnosti, pohledávky finanční, také certifikát uděleného řemeslného osvědčení, který je opatřen neporušeným početním otiskem.³³¹

Prameny městské provenience přinášejí výčet jednotlivých mistrů v celkovém počtu dvaceti koželuhů, bez uvedené datace. Součástí jsou také žádosti, aby magistrát sjednal nápravu ohledně nezaplacených dodávek tovaryšů, jejich jarmarečních míst a kontrolu kvality výrobků.³³²

Cech kožešníků

Dalším významným řemeslem s dlouholetou tradicí bylo kožešnictví.³³³ Prvotní existenci nám dokládají pouze ilustrace knih či obrazy panovníků, mnohdy z počátku století jedenáctého.³³⁴ *Kožešníci* zpracovávali kůže rozličných zvířat a dobytka, specializovaní řemeslníci byli nazýváni *černoškožešníci* a *červenokožešníci*, hanlivě *kočkáři*, v prostředí moravském většinou *blanaři*.³³⁵ Svoji důležitost si kožešiny získaly i na poli finančním, kde zastávaly funkci platidla a významnou pozici si držely také na poli

---

³³¹ SOkA SY, f. *Cech koželuhů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3, 4, 6, 7, kn. 1, 2, 3, 4, 6, kt. 1.

³³² SOkA SY, f. *AMMT*, kt 28.

³³³ Jejich výrobky se nosily celoročně. V zimních měsících se nosily čepice, klobouky, kožichy a rukavice. Lemované a zdobené výrobky se nosily v letních měsících. Kožešníci vyráběli kabátce, šuby, rubáše, krbce, blány, futra, pléšky kacabaje nebo mentýky. Kožich se stal také významným předmětem dědického řízení, vždy se předával generačně. Srov. FLORIÁNOVÁ, *Kůže ...*, s. 43 – 44, dále WINTER, *Dějiny řemesel...*, 440 – 441, 856 – 858.

³³⁴ Čepice s kožešinou ozdobenou drahokamy se na východním území stala symbolem moci. Srov. FLORIÁNOVÁ, *Kůže...*, s. 39.

³³⁵ Zpracovávali kůže ovcí, krav a koz, také volů, lišek, norků, jelenů, lasic i veverek. Speciální kůží byly šerlinky, jednalo se o kůže beránků do prvního stříhu, tedy asi do sedmého měsíce. Podrobněji WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 138, 214 – 215, 856.

tržním, kde spolu s kůžemi patřily od počátku vzniku tržního systému k zásadnímu importnímu a exportnímu artiklu. Významné bylo i jejich jarmareční místo, povětšinou v blízkosti nebo dokonce vně radnice. Prvotně byl cech kožešníků potvrzen v roce 1396.³³⁶ Kožešníkům také Vladislav II. udělil roku 1473 privilegia, erb, potvrdil artikule a stanovil tento cech cechem zemským. Privilegium znamenalo také možnost volby *litkupníka*, který dohlížel na importní zboží.³³⁷

Prameny cechovní provenience obsahují také pořádky cechu, součástí je opis řádů a přípisky mistrů mezi léty 1591-1613. Dochovaná je také kniha mistrů, tovaryšů a učňů z let 1682-1833. Knihou se nesou zápisy totožného charakteru v jednotlivě oddělených odstavcích, týkající se doložené délky učení nebo jméno mistra, jméno učně a samozřejmě datace. Inkorporační kniha se záznamy z let 1844-1859 je navazující formou přijímání nových členů, přehlednou tabulkovou formou. Zajímavostí je zachovací list Martina Voita od purkmistra a rady města z roku 1536, jedná se o nepoškozený přijímací doklad opatřený přitištěnou pečetí. Účetní materiál uvádí příjmy a výdaje, položkově jsou uvedeny instituce, předměty nebo jednotlivci, příkladně farní kostel, instituce chudinské, na vyhořelé vídeňské město, na cechovní knihy, na chudé mistry, na mzdy, na trhy atd.³³⁸ Početní údaje uvádí v roce 1523 ve městě dvanáct kožešníků.³³⁹

Prameny městské provenience představují jmenovitý výčet jednotlivých cechovních mistrů v počtu sedm kožešníků na samostatném foliu bez uvedené datace. Součástí je volební schéma z roku 1843, kde zvoleným představitelem byl Wenzel Winkler. K tomuto rozhodnutí se váže několik písemností, kdy Winkler žádá o rezignaci z opětovně získané funkce z důvodu pokročilého věku. Zajímavostí je, že dle dohody a dohledu cechovního komisaře se kožešníci, krejčí a zámečníci smluvili na pořízení pohřebního příkrovu, po jehož pořízení bylo stanoveno přesně a jednotlivě užívání a

---

³³⁶ Podrobněji Klára BENÁTSKÁ, *Kniha cechu kožešníků v Žatci 1474 – 1814*, diplomová práce, univerzita Karlova, Praha 2016, s. 15.

³³⁷ Postavení zemského cechu bylo velmi významné. Stali se tak poradním orgánem pro ostatní cechy nebo vzorem pro zrod jejich statut. Litkupník měl kontrolovat kvalitu, původ, zápis kůží, jejich proclení a prodej. Bojovat měl proti tandlérům i vetešníkům. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 214 – 215, 335 – 337, 626, 647, 689.

³³⁸ SOKA SY, f. *Cech kožešníků Moravská Třebová*, inv. č. 2, 3, 4, 5, 6, 7, kn. 1, 2, 3, 4, 5, kt. 1.

³³⁹ SOKA SY, f. *Cech kožešníků Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011, s. 5.

uložení. Vzhledem k výrazné zbožnosti cechovních organizací byly důležité veškeré okolnosti slavnostní, za které bylo nutné poděkovat Bohu. V případě neštěstí také uctít památku a modlit se za odpuštění. To je dokladováno listinou, která oznamuje konání mše na dvouleté výročí neštěstí, které potkalo město v roce 1840. Mše se měla konat v neděli 4. května v 8 hodin a dostavit se musely všechny cechovní organizace, které byly informovány skrze své představené. Listina uvádí 24 cechovních organizací se jmenovitě uvedenými čelními představiteli. Lze se tedy domnívat, že v roce 1842 působilo ve městě 24 cechovních organizací.³⁴⁰

Cech jirchářů

Odišným zpracováním se štěpila i řemesla kožedělná. Vedle koželuhů ve městech existovali také *jircháři*. Stejně jako výše uvedení koželuhové nakupovali kůže od cechu řeznického, následně je vydělávali kamencem neboli *alūnem* tzv. na bělo, odtud také jejich termín *bělokoželuzi*, který nacházíme v pramenech.³⁴¹

Cechovní organizace jirchářů má dochované prameny od druhé poloviny století osmnáctého, čítá dvě knihy mistrů, první z nich přináší zápisy v letech 1756-1859, přehled mistrů a jejich odvedených uhrazených plateb, které se uskutečňovaly na sv. Michala, druhá pro léta následující 1856-1867 pro mistrovské instrukce, spory a platby. Součástí jsou také zmíněná dochovaná statuta.³⁴²

Doklady městské provenience předkládají množství finančních smluv, jejich kvitancí, rozličných nařízení a stížností, povětšinou sporů s moravskotřebovským cechem řezníků. Kdy vzhledem ke stížnosti místních jirchářů ohledně zabíjení nekvalitních kusů, byla omezená porážka následně uvolněna, ale pouze pod přísným dohledem kontrolního úřadu. Součástí jsou také vyjádření ohledně stanovení cen řeznického cechu, které bylo doručeno cechu jirchářů. Následně všechny budoucí nálezy s předloženými důkazy měl řešit dohlédací orgán. Součástí listinných dokladů jsou

---

³⁴⁰ SOKA SY, f. *AMMT*, kt 24.

³⁴¹ Podrobněji se zpracovatelskou činností jirchářů zabývá Floriánová. Srov. FLORIÁNOVÁ, *Kůže...*, s. 82, dále DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 43.

³⁴² SOKA SY, f. *Cech jirchářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 5, 6, kn. 1, 2, 4, 5.

také nařízené platy a odváděné daňové položky a také stížnosti proti jejich chybným odvodům. Stížnosti nastiňují také interní problém mezi mistry a tovaryši cechu jirchářů.³⁴³

Cech řemenářů

Řemenáři sice také zastávali významné místo mezi městskými řemesly, bývali i hojně zastoupeni, přesto vytvářeli spolucechy s výše uvedenými řemesly. První doklady o existenci novoměstských řemenářů a uzdařů pochází z roku 1435.³⁴⁴ Řemenáři většinou pracovali s kůží neopracovanou, hovězí, dodávanou přímo řezníky. Na konci století sedmnáctého vyráběli přes 100 druhů výrobků.³⁴⁵

Fond cechovní provenience řemenářů nebyl vytvořen. Doklady o existenci tohoto cechu lze dohledat pouze v písemnostech městské provenience. Nejstarší doklady listinného charakteru cechu řemenářů jsou z roku 1796, kdy Dominik Rotov z Městečka Trnávky žádá magistrát o schválení tovaryšského vandru a možnost prodeje na veřejných jarmarečních trzích s odvoláním na cirkulář z předešlého roku stanovující nové cechovní pořádky. Jmenovité zastoupení uvádí osm mistrů řemenářů s působností v Moravské Třebové. Dokladovány jsou cechovní volby z roku 1835, které vyhrál Leopold Rotter, jehož předchůdce žádal o uvolnění z funkce.³⁴⁶

Sedláři

Kožedělnou zpracovatelskou činností se zabývali *sedláři*. Tito si zprvu zpracovávali kůže sami, až v době pozdější si produkty nakupovali od zmíněných koželuhů či

---

³⁴³ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 28.

³⁴⁴ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 85.

³⁴⁵ Mezi hlavní výrobky patřily postroje, kabely, pouzdra a opasky, řemeny na zvony a šavle, řemeslnické zástěry a biče. Bič byl zajímavým produktem, pokud odhlédneme od represivního charakteru, byl bič důležitým nástrojem pasáctví dobytka. Na Slovácku nazývaný *kočar* nebo *tatar*. Počet práskání měl svá specifika. Práskání biče také zahajovalo první jarní vyhánění dobytka nebo zahajovalo štědrovečerní koledu. Dědil se z otce na syna. Nejvýznamnější střediska na výrobu bičů byla v Metylovicích a Klokočově na Moravě a vyvážel se do celého světa, v Čechách pak věhlas získal řemenářský závod Josefa Vosáhla v Dašicích. Srov. FLORIÁNOVÁ, *Kůže...*, s. 59 – 64.

³⁴⁶ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 24.

jircháři. Mnohdy vytvářeli spolucech s uzdaři, řemenáři nebo také koželuhy. První statuta sedlářů jsou z roku 1391.³⁴⁷ Sedláři spolu s řemenáři a brašnáři vyráběli výrobky většinou na zakázku.³⁴⁸

Prameny městské provenience jsou velmi strohé. Dokladují jmenovité a početní zastoupení deseti sedlářů bez uvedené datace. Důležitá je ale žádost z roku 1824, kdy sedláři žádají olomoucký magistrát o dovolení spojit se s cechem řemenářů, tudíž i v tomto městě se setkáváme s obecně platnou formou sdružených cechů.³⁴⁹

Rukavičkáři

Mezi kožedělná řemesla patřili *rukavičkáři* nebo *rukavičníci*. Prvotní listinné zmínky o řemeslu rukavičkářů jsou z poloviny století čtrnáctého. Jejich existence povětšinou korespondovala s cechem kožešníků nebo barvířů. Jejich vzájemné spory řešilo nařízení z roku 1438, které tyto cechovní organizace nuceně oddělilo. Výrobním materiálem byla zejména kůže, kožešiny, ale také tkalcovské výrobky. Produktem byly hlavně rukavice, zdobené i drahokamy, všech barevných odstínů i s bohatými okrasnými manžetami, ale také různé polštáře.³⁵⁰

Prameny městské provenience představují rukavičkáře v korespondenci z 1789-1842. Folium představuje výčet jednotlivých jmen rukavičkářů působících v našem městě v počtu tří členů. Listinné doklady představují jednotlivé žadatele o udělení mistrovských práv ve městě. Obsahem je také žádost Fridricha Scholze ze Svídnice, který žádá o povolení sňatku s dcerou po zemřelém mistru řemenáři. Součástí jsou také žádosti o uhrazení dlužných poplatků řemenářských mistrů. Také žádost Wenzla

---

³⁴⁷ Řemeslo sedlářů bylo vzhledem k převážné koňské dopravě velmi důležité. Sedláři ale vyráběli kromě sedel také třmeny, popruhy, jezdecké tašky a mnoho jiných výrobků. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 94. Janotka zmiňuje detaily výroby, také rozdíly mezi výrobky českými a polskými či uherskými, které byly většinou ve hmotnosti a masivním zpracování, česká byla mnohem těžší a v zadní části vyzdvižená silným lukem, obloukem. Srov. JANOTKA, *Řemesla...*, s. 66 – 73.

³⁴⁸ Sedlo a postroj na koně si většinou každý zákazník nechal za život vyrobit pouze jednou, následně se tyto výrobky pouze opravovaly. Používaly se kůže hovězí, koňské, ovčí i kozí. Srov. FLORIÁNOVÁ, *Kůže...*, s. 52 – 58.

³⁴⁹ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 24.

³⁵⁰ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 82 – 83, dále HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*, s. 41.

Gassera o osvobození z učení a hrazení poplatku z důvodů nastoupení do pěchoty infanterie.³⁵¹

e) Cechy dřevozpracující

Existenčně důležitou surovinou bylo od pradávna dřevo. Bylo cestou k prvotnímu přežití, následně se stalo výrobním artiklem ať již prvních uhlířů, později stavitelů obydlí, výrobců nábytku a v neposlední řadě zhotovitelů luxusních zámeckých rezidencí.

Mezi hlavní dřevozpracující cechovní organizace ve městě patřil *cech stolařů a truhlářů a cech bednářů*. Specializací se vydělila řemesla, která náležela pod dřevozpracující organizace, např. *tesaři*. Ti zde ale vzhledem k vytvořenému spolucechu s ostatními řemesly budou zařazeni mezi řemesla stavební.

Dochovala se statuta cechu stolařů a truhlářů v Moravské Třebové z 6. srpna 1668 s pečeti vydavatele, přivěšenou a uloženou v pečetním pouzdře.³⁵² Statuta cechu bednářů se nedochovala.

Bednáři a bečváři užívali jako znamení nástroje svého řemesla, tj. palice, kružidlo, někdy dřevěný sud na bílém štítě. *Truhláři* užívali jako znamení znaky vlastních nástrojů. Co se týče korouhve, ta měla barvu bílou, na ní byla zlatá truhla, hoblík nebo stospány. Rubní strana nesla obraz vozního kola, sekery, hlavatky a pobíjačky.³⁵³

Cech stolařů a truhlářů

Významným dřevozpracujícím řemeslem byli *truhláři*, původně nazýváni *stolaři*. Výrobním procesem se oddělili od tesařů, ale zprávy o těchto řemeslech mnohdy

---

³⁵¹ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 26.

³⁵² SOKA SY, f. *Cech stolařů a truhlářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1.

³⁵³ Podrobněji DIVIŠ, *Pražské cechy*..., s. 21, 121.

splývají.³⁵⁴ Archivní zprávy dokladují stolaře již v době Jana Lucemburského.³⁵⁵ Řemeslo podléhalo i vnějšímu dělení na umělecké, běžné nebo nábytkové. Z původních truhel se řemeslo rozšířilo i na nábytek, zárubně, okna, dveře i židle či pulpity.³⁵⁶ Necechovní truhláři byli nazýváni *humpíři* a jejich činnost byla využívána pouze v nouzových situacích. Terminologické propojení stolařů a truhlářů do spolucechu jak je tomu v našem městě, je možnou náповědou propojení a rozšíření výroby s konečným sílicím vlivem proti necechovním řemeslníkům.

Prameny cechovní provenience jsou dochovány od počátku století sedmnáctého. Zde v roce 1605 začíná svými zápisy i kniha mistrů, která poskytuje zápisy mistrů, které v úvodu knihy jmenovitě uvádí. Následují jednotlivé zápisy opatřené datací, jmény zvolených mistrů s uvedením jejich bydliště a uhrazenými poplatky. Kniha tovaryšů dokladuje tři desetiletí od roku 1823, je koncipována vytvořenými tabulkami, kde jsou přehledně zaznamenané údaje rok, měsíc, den, jméno mistra, jméno tovaryše, místo jeho narození, poplatek za přijetí, později přibývají přípisky hodnocení.³⁵⁷ Agenda správní dokladuje tři desetiletí od roku 1829, součástí jsou žádosti magistrátu o podporu v záležitostech zapůjčování drahého nářadí, které je velmi důležité pro samotnou obživu, dále potvrzení o přijetí mistrů do řemeslné organizace, po splnění všech podmínek, úhrady finanční i kusu mistrovského, také nařízení kontroly přijímacích poplatků při vstupu do organizace, také v případě mladějovských mistrů, kteří žádají o vstup do třebovského cechu. Součástí jsou také výuční listy, zde ve formě ručně psané, dále jsou součástí svědectví nebo potvrzení, příkladně o vykonání odborného učení, které zde příkladně potvrzuje rychnovský truhlář mladějovskému učni délku učení a ten následně žádá o přijetí do třebovského cechu.³⁵⁸ Záležitosti účetní jsou tematicky rozděleny, dochována je účetní kniha reflektující příjmy i výdaje

---

³⁵⁴ Od tesařů se dělili spojováním materiálu, truhlář sklejuje, klízí, kdežto tesař zajišťuje a spojuje dřevěnými hřeby. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 123. Hlavní pomůckou truhláře musela být *hoblíce, ponk*. Jedná se o speciální pracovní stůl, který je z masivního dřeva, opatřen svěráky, stahováky i otvory pro podpěry. Jeho délka obvykle bývá 4 i více metrů. Poznámka autora.

³⁵⁵ Stolaři později truhláři se dále štěpili na *postelníky, spondisty, truhlíčnický, lištáře*, také *pilaře, struhaře, prkňáře*. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 121.

³⁵⁶ JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 121 – 125.

³⁵⁷ SOKA SY, f. *Cech stolařů a truhlářů Moravská Třebová*, inv. č. 2, 3, kn. 1, 2.

³⁵⁸ TÝŽ, *Tamtéž*, inv. č. 5, kt. 1.

cechu, také samostatná kniha příspěvků i kniha příspěvků čtvrtletních, výroční sumarizovaný účet dokladuje rok 1834.³⁵⁹

Prameny městské provenience jmenovitě uvádí seznam mistrů v počtu třinácti truhlářů, bez uvedené datace. V roce 1717 se uvádí početní zastoupení osmnácti truhlářů ve městě.³⁶⁰ Následující soupis čítá jedenáct mistrů truhlářů v Moravské Třebové s datem 5. prosince 1829. Součástí korespondence jsou žádosti o přijetí do cechovní organizace, kde žadatel Jacob Peter, který se řemeslu věnuje 22 let a pracoval na různých místech, uvádí lokality své působnosti a také důvodem budoucího přijetí uvádí vysokou řemeslnou odbornost. Součástí jsou také výuční listy, příkladně Ferdinanda Alberta, který je opatřen pritištěnou pečetí, také žádost rychtáře z Dětřichova, aby zdejší truhlář Franz Puckner, mohl vykonávat truhlářskou práci v obci, z důvodu, že zdejší obec žádného truhláře nemá. Žádosti o udělení mistrovských práv jsou i pro syny mistrů, kdy se uvádí jejich poloviční povinnosti finanční při vstupu do organizace. Součástí fondu jsou také stížnosti na porušování cechovních stanov, dále volební schéma z roku 1848 cechovních představených s průvodními dopisy a volebními lístky, konané z důvodu úmrtí dosavadního cechmistra.³⁶¹

Cech bednářů

Řemeslo *bednářů* má dlouhou tradici, přesahující jedno tisíciletí, které bylo v úzkém propojení s řemeslem bečvářů. Zásadním rozdílem je typologický výběr materiálu, kdy bečvář vyráběl bečvy, sudy a kádě z tvrdého dubového dřeva, černého, kdežto bednář běžné dřevěné nádobí jako štoudve, střezky, vany, škopky z dřeva měkkého, bílého. Následné typologické členění zaniká v polovině minulého století a zůstává pouze termín bednář. Prvotní produkty byly vyráběny pro kláštery a světskou vrchnost. Dlouhá historie přináší rozličnou diferenciaci. Jejich práci zásadně ovlivňovala metrologie, stačilo trojí porušení a řemeslník byl zbaven řemesla. Mnohdy bečváře

---

³⁵⁹ TÝŽ, *Tamtéž*, inv. č. 6, 7, 8, 9, kn. 4, 5, 6, kt. 1.

³⁶⁰ TÝŽ, *Tamtéž*, inventář, Litomyšl 2011, s. 5.

³⁶¹ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 27.

nacházíme ve spolucechu ostatních dřevozpracujících řemesel. Prvotní dochovaná statuta jsou novoměstská z roku 1443.³⁶²

Přestože toto řemeslo podléhalo úzkému propojení s pivovarnictvím, které má v Moravské Třebové značnou tradici, doklady pro bednáře se pro starší dobu nedochovaly, lze se ale domnívat, že vzhledem k velkému počtu řemeslníků mohlo dojít k terminologickému propojení. Dochované archivní materiály cechovní provenience, knihy učňů, rejstříky mistrů, knihy správní, knihy účetní, reflektují až dobu poloviny století devatenáctého, tedy torzo před samotným zrušením organizací. Výroční účet zaznamenává pouze rok 1834, kdy představuje náklady v podobě příspěvků na chudinské fondy, církevní záležitosti, na cechovní komisaře, na židle a cechovní knihy, na cechovní pláště nebo mladějovské mistry, také se zde hradí dluh z minulých let, jehož poměrná dlužná částka přechází do dalších let.

Prameny provenience městské sahají do osmdesátých let století osmnáctého. Dochovány jsou žádosti o udělení mistrovství a přijetí do cechu. Např. Mathias Bromann žádá o přijetí do cechu v roce 1783, kde uvádí, že již čtyři roky pracoval v Brně jako dělník a je profesně zdatný. Následně bylo jeho žádosti vyhověno. Žádosti poskytují podrobný výčet zkušeností, délku výuční doby i místa jeho dosavadního učení. Dochované jsou také volební přehledy a doložená schémata z let 1837-1842 s průvodními dopisy. Součástí jsou žádosti magistrátu jako soudní instance o prověření voleb pro stejný počet hlasů volených přestavitelů, kdy byl jmenován jeden z nich. V roce 1717 je ve městě uváděno patnáct bednářů, jmenovitý výčet mezi lety 1791-1845 uvádí čtrnáct bednářů na samostatném foliu.³⁶³

---

³⁶² Výrobky musely mít přesnou míru. Specializace se formuje dle typologie výrobků, prameny dokládají *neckáře, okřínáře, korytníky, češíře, pouzderníky* a mnoho dalších. Podrobněji výrobní procesu popisuje Janotka. Srov. JANOTKA, *Řemesla...*, s. 140 – 145.

³⁶³ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 25.

f) Cechy kovo zpracující

Také zpracování železa patří k řemeslům s dlouhou tradicí. Stejně to bylo i v našem regionu, což zde dokladují doposud dochované názvy vesnic, Ruda nad Moravou nebo Rudice.

Mezi hlavní kovo zpracující cechovní organizace působící v Moravské Třebové patřil *cech kovářů a kolářů* a *cech zámečnicků a hodinářů*. Ve městě působila také specializovaná kovodělná řemesla, která ale vždy náležela k příslušnému cechu. Specializací zde byli *kšempíři, puškaři, podkováři, cínaři, jehlaři, řešetáři a pasíři*.

Mezi dochované řady kovo zpracujících řemesel patří artikule kovářů z roku 1593, následně také kovářů, puškařů a zámečnicků z roku 1733.³⁶⁴ Bratrstvo tovaryšů zámečnického cechu mělo statuta vydána v roce 1795.³⁶⁵

Užívaným znamením *kovářů* byla na červeném štítě podkova s podkovákem, mnohdy doplněna kovářskými kladivy nebo kovářskou kovadlinou. *Koláři* užívali jako své znamení na modrém štítě loukoťové kolo, doplňované sekerou a pořízou. *Zámečníci* užívali znamení v podobě zlatého štítu, na kterém byly dva zkřížené klíče a visící zámek. Znamením *hodinářů* byl na štítě lev, který pod korunou drží v předních tlapách hodiny. *Kšempíři* se pyšili znakem na žlutém štítě, kde byla lucerna a plechová nádoba různých tvarů. *Cínaři* užívali znamení ve tvaru konvice umístěné na štítě v kombinaci s přidruženými řemesly. *Jehlaři* měli na štítě řemeslné výrobky: jehly, špendlíky, spony, řetízky.³⁶⁶

Řemesla zpracovávající železo jsou v záznamech od století desátého a o století později již přichází záznamy o specializaci. Specializace zde nastoupila velmi časně, zračila význam výrobku, ale většina kovo zpracujících cechů vytvářela cechy hromadné. Z důvodu všeobecné potřeby neplatilo pro řemeslo kovářské právo mílové.³⁶⁷ Pro

³⁶⁴ SOKA SY, f. *Cech kovářů a kolářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1, inv. č. 2, kn. 1.

³⁶⁵ SOKA SY, f. *Cech zámečnicků a hodinářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1.

³⁶⁶ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 24, 26, 29, 32, 37, 41, 128.

³⁶⁷ V počátcích se souvislostí s rytířskými turnaji se specializací vydělují *brníři, platněři, helmíři, mečíři, ostrožníci, štítáři*. Podrobněji WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 80, 107, 148.

uchopení problematiky je nutné prostoupit okolnosti v celé jeho celistvosti.³⁶⁸ V Moravské Třebové nacházíme doklady o existenci kovodělných řemesel v hojně míře. Jednotlivá odvětví zde vytvářela spolucech, mnohdy z důvodů pracovní návaznosti. Zde v případě kovářů a kolářů,³⁶⁹ také zámečníci vytvářeli spolucech s hodináři. Ostatní kovodělná řemesla náležela k cechu kovářů, v případě Moravské Třebové klempíři a puškaři. I kovo zpracující řemesla se po třicetileté válce nacházela v krizi, konečným projevem byly spory mezi cechovními organizacemi a vesnickými řemeslníky. Regulací mělo být nařízení pro celé lichtenštejnské panství z roku 1673, které přikazovalo odběr železa pouze z vrchnostenského hamru.³⁷⁰

Cech kovářů a kolářů

Kováři patřili mezi hlavní kovodělná řemesla. Kovářským produktem bylo kovářské dílo bílé a kovářské dílo černé.³⁷¹ Z důvodu velké potřeby kovových výrobků, související s rozvojem řemesel, stavbou obydlí i většího zásobování regionu se vytvářely specializované řemeslné skupiny od přelomu třináctého a čtrnáctého století.³⁷² Moravskotřebovští kováři tvořili spolucech s koláři. Důvodem mohla být jejich pracovní provázanost, kdy kolář zhotovil celý vůz a kovář jej následně okoval.³⁷³

Prvně hovoří prameny cechovní provenience o organizaci ve století šestnáctém v podobě výše zmíněných cechovních artikulí. Následující listinný doklad správního

---

³⁶⁸ Totalita nám může poskytnout náповědu k dané problematice. S tím souvisí tavba rud v hutích, úprava kusová v hamrech a mnohdy i výroba, také souvislosti s umístěním vzhledem k vodním tokům, také nárokovost na spotřebu dřeva a jeho nutné obchodní styky s dodavateli dřeva nebo nutnost jeho osobního vlastnictví. Srov. Miroslav JANOTKA – Karel LINHART, *Řemesla našich předků*, Praha 1987, s. 20, dále jen JANOTKA, *Řemesla...*

³⁶⁹ Cech kolářů, pokud by stál samostatně, by byl začleněn do cechů dřevozpracujících. Vzhledem ale k formě spolucechu a ještě jeho pozičnímu druhořadému postavení, je řazen mezi kovo zpracující cechy. Poznámka autora.

³⁷⁰ SOKA SY, f. *Cech kovářů a kolářů Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011, s. 5.

³⁷¹ Kovářské dílo bílé obsahovalo produkty povětšinou do kuchyně, kotlíky, rožně, pánvičky, také husitské zbraně. Kovářské dílo černé souviselo s kovářským vozem a koní. Srov. JANOTKA, *Řemesla...*, s. 20.

³⁷² Po prvotní specializaci vzhledem k turnajům přichází specializace spotřební. Zvyšující se nároky na množství kovových výrobků vytvářely další podskupiny výrobců, *kosari, hřebíčnici, flašněři, klempíři, také nožíři a mečíři*. Tyto specializované podskupiny rostly a také zanikaly dle společenské potřeby. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 457.

³⁷³ Koláři nebo také *koloději* měli hojně zastoupení již ve 14. století, kdy dochází již ke štěpení, na *nápravníky, kolečníky*, kteří dělali trakaře pro řemesla stavební, o dvě století později vyrábí celé nákladní i přepravní vozy *štelmaři*, uvádění jako *korbaři* nebo *postávkáři*. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 37.

charakteru začíná o století později. Poskytuje přehled mistrovských žádostí, knihy učňů a jejich doloženého vandrování, jednotliviny řeší výrobní spory s ostatními řemesly, zde rovněž se zámečníky. Obsahem jsou také instrukce pro komisaře, který dohlížel na výrobu domácích, živnosti i cechovní představitelů, jednotlivá nařízení pokračují zápisy mistrů, kdy jsou uváděni mistři, jejich tovaryši, lokalizace místa učení i jeho délka. Knihy účetního charakteru jsou dokladem pouze pro tři desetiletí před zrušením organizací.³⁷⁴ Kováři jsou ve městě doloženi již v letech 1523, kde se uvádí sedmnáct kovářů působících ve městě a jeho okolí a v roce 1717 je uvedeno osm kovářů.³⁷⁵

Prameny městské proveniencí přinášejí početní zastoupení kovářů ve městě mezi léty 1789-1839, kdy uvádějí 41 kovářů, následně v roce 1840 představují jmenovité zastoupení osmnácti kovářů. Součástí jsou volební schémata s průvodními dopisy, také hlasovacími lístky s pečeti pro polovinu století devatenáctého př. z roku 1841, kdy až opakované volby daly zvoleného představeného po předchozí abdikaci. Volby v následujících letech se nesly ve stejném duchu abdikačních žádostí, povětšinou z důvodu dlouhodobého zastávání funkce nebo vysokého věku. Součástí jsou také spory ohledně přijímání mistrovských synů a nedodržení podmínek řádu, také spory finanční ohledně neuhrazených vstupních poplatků přijímaných mistrů a následně i poplatků tovaryšů.³⁷⁶

Podkováři

Kováři, kteří se specializovali pouze na pokovení koní, mezků, oslů a volů, byli *podkováři*. Tito řemeslníci vždy náleželi k cechu kovářů. Jako samostatná koncesovaná živnost bylo kování koní vytvořeno nařízením až v roce 1874. Zajímavostí bylo zřízení školy a podkovářských kurzů.³⁷⁷ O jednotlivých podkovářích informuje folium, které

---

³⁷⁴ SOkA SY, f. *Cech kovářů a kovářů Moravská Třebová*, inv. č. 4, 5, 7 8, kn. 3, 4, kt. 1.

³⁷⁵ SOkA SY, f. *Cech kovářů a kovářů Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011, s. 5.

³⁷⁶ SOkA SY, f. *AMMT*, kt. 23.

³⁷⁷ Podkovářské řemeslo bylo z důvodů hospodářských a také obchodních velmi významné, neboť umožnilo zvýšit výtěžnost dobytka a také jeho výdrž na dlouhých obchodních cestách. Podrobný nástin podkovářského řemesla představuje Janotka. Srov. JANOTKA, *Řemesla...*, s. 33 – 34.

uvádí šest podkovářů, kteří působili na moravskotřebovsku mezi lety 1794-1846. Prameny povětšinou obsahují žádosti o udělení mistrovských práv, kdy například Karl Tugenlieb z Třebíče 8. července 1832 žádá o udělení mistrovských práv, také možnost pracovat s mědí a možnost vykonávat živnost ve městě, součástí jsou podmínky volebního hlasování a samotná volební schémata z roku 1841.³⁷⁸

Klempíři

Další specializovanou skupinou, oddělenou od flašněřů, kterou je možné dokladovat v Moravské Třebové, jsou *klempíři*, původně *klempfýři*, *klempfýři*, *klempíři*. Tito výhradně pracovali s plechem bílým, cínovaným, také od století šestnáctého s plechem měděným. Klempíři byli také významní pokrývači, již v roce 1562 klempíř Jiří Behem z Moravské Třebové pokrýval plechem věž kostela v Litomyšli.³⁷⁹ Prameny představují moravskotřebovské klempíře povětšinou jako žadatele o mistrovská práva. Dochován je také jmenovitý seznam deseti mistrů klempířů mistrů.³⁸⁰

V Moravské Třebové působili také dva **cínaři**, dva **jehlaři**, dva **řešetáři** a tři **pasíři**.³⁸¹

Cech zámečníků a hodinářů

Odvětvím kovářů, které se specializací oddělilo, byli *zámečníci*. I ti se nadále dělili dle zaměření na výrobu zakázkovou a specializovanou. Specializace zámečníků vyplývala ze způsobu vyhotovení a charakteru výrobků. Od kovářů se lišili prací za studena, preciznějšími výrobky, množstvím potřebného náradí a způsobem vyhotovení. Zámečníci tvarovali pilováním, řezáním a vrtáním. Důležitostí byla jemná práce, zprvu na dveřních zámcích, jejich ozdobném krytí i klíči, později na rozličných výrobcích

---

³⁷⁸ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 23, 26.

³⁷⁹ Klempířská práce vývojem přešla od ruční ke strojové, později k plechům povrchovaným, následně od století osmnáctého se začal užívat plech válcovaný, výrazný přínos mělo tak užívání zinku. Jejich výrobky se dotýkaly všech životních potřeb, vyráběli lampy, svícný, hrnce, poklice, talíře, pekáče, také výrobky do koupelen a prádelen, rovněž odpadní roury, okapy, římsy a mnoho dalšího. Podrobným popisem výrobního procesu se zabývá Janotka. Srov. JANOTKA, *Řemesla...*, s. 36 – 47.

³⁸⁰ Jmenovité zastoupení na jednotlivých foliích. Srov. SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 24.

³⁸¹ Jednotlivá folia s uvedenými řemeslníky nejsou opatřena datací. Srov. SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 24.

příkladem ručnicích, hodinách, pantech. Pro svoji odbornost se dostávali také do dvorských služeb. Prvotní cechy zámečníků jsou dokladovány již v roce 1399. Zámečníci vždy tvořili společenství s jiným kovodělným odvětvím, jejich spojitost ale podléhala častým obměnám vzhledem k proměnlivosti produktového zájmu. Vrcholem rozvoje bylo pro toto řemeslo století sedmnácté a osmnácté, o století později již přichází úpadek ve spojitosti s oblíbeností litiny.³⁸²

Archivní prameny interní povahy cechovního fondu zámečníků a hodinářů čítají několik knih mistrů, tovaryšů a učňů, také knihy vedení organizace, povětšinou od přelomu století devatenáctého. Jednotlivé knihy mistrů, tovaryšů a učňů představují zápisy s žádostmi členů rozličných pozic týkající se prvotně učení, posléze tovaryšské žádosti a udělení mistrovských práv.

Prameny městské provenience představují doklady týkající se uskutečněné práce jednotlivých mistrů a následné žádosti o udělení mistrovství. Součástí sbírky jsou také živnostenské listy vydané okresním úřadem ohlašující provozování svobodné živnosti, například pro Antona Hübla z Moravské Třebové, jehož stáří bylo 29 let, které bylo vydáno 15. srpna 1860. Dochovaná jsou také volební schémata mistrů s jednotlivými volebními lístky, opatřenými nepoškozenými pečeti, následně jsou uvedeni jednotliví zámečníci v počtu třinácti členů.³⁸³ Působnost zámečníků je dokladována na listině z roku 1717, kde je uvedený počet tří zámečníků ve městě.³⁸⁴ Prameny reflektující život hodinářů přináší žádosti o provozování živnosti ve městě a udělení mistrovských práv. Zde i v případě otce i syna hodinářského řemesla, Ignatze Zirniga a Libora Zirniga, ten tehdy ve stáří 19 let. Dále je uvedena víra, narození, místo křestní a také délka učení. Součástí jsou také stížnosti ohledně špatného chování hodinářů a jejich poškozování dobrého jména řemesla. Folium uvádí přehled jmen pěti hodinářů, kteří působili na našem městě v období 1800-1846.³⁸⁵

---

³⁸² Detailní popis výrobního procesu, zhotovovaných výrobků i vývoj zámečnického řemesla popisuje Janotka. Srov. JANOTKA, *Řemesla...*, s. 20 – 32.

³⁸³ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 24, 26.

³⁸⁴ SOKA SY, f. *Cech zámečníků a hodinářů Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011, s. 5.

³⁸⁵ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 26.

Puškaři

Vydělením specializací od řemesla zámečnického vznikli *puškaři*. Jejich rozvoj koresponduje s dobou husitských válek. Ve městech se nacházeli v malých počtech.³⁸⁶

V Moravské Třebové máme doloženo mezi lety 1801-1836 početní zastoupení tří puškařů. Součástí fondu jsou žádosti o udělení mistrovských práv ve městě, příkladně od Antona Franze Buschmanna, narozeného ve Švábsku, z 29. ledna 1805. Dalším doloženým dokumentem je žádost z roku 1807 od Johanna Persche, puškaře, který žádá o přijetí do pohřebního spolku, jeho žádosti bylo vyhověno.³⁸⁷

g) Cechy dle produktu

Tato kategorie cechovních organizací podléhá typologickému členění dle výsledného produktu. Do této skupiny byl zařazen *cech mydlářů, cech voskařů, cech provazníků, cech hrnčírů, cech hřebenařů, cech sklenářů a soustružníků*.

Cechovní statuta *hrnčírů* zůstala dochována ve formě opisu z roku 1800.³⁸⁸ Cechovní statuta *mydlářů, voskařů, provazníků, hřebenařů, sklenářů a soustružníků* nezůstala dochována.

Užívaný znak *mydlářů* byl na dvakrát děleném štítě s pruhy barev bílé, červené, modré. Na pruzích dvě hořící svíce s kusem mýdla rozřezávaný mydlářským drátem. Znamením *voskařů* jsou dvě zkřížené svíce a dva točené voskové sloupky. Znakem *provazníků* byla na žlutém štítě postava sv. Posthuma pletoucí provazy. Užívaným znamením *hrnčírů* byl Adam a Eva se stromem poznání. Užívaným znakem *hřebenařů* byl na štítě hřeben a dvě zkřížené pilky. Znamením *sklenářů* bylo zasklené okno kolečky, v něm červený štít s nástroji řemesla. Znamením *soustružníků* bylo kružidlo, mezi jehož rozevřenými rameny byla koule.³⁸⁹

³⁸⁶ JANOTKA, *Řemesla...*, s. 48 – 49.

³⁸⁷ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 26.

³⁸⁸ Tato statuta neuvádí dataci původních. Srov. SOKA SY, f. *Cech hrnčírů Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1.

³⁸⁹ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 27 – 29, 61, 79, 96, 108, 124.

Cech mydlářů

Očistné, vonné a později prací prostředky mají tisíciletou tradici. Než došlo k ustanovení řemesla *mydlářů*, uskutečňovala se výroba mýdel i svící v domácím prostředí, což bylo mnohdy předmětem sporů mezi mydláři a domácími výrobci, ale také řezníky, kteří měli loje dostatek a sami ho zpracovávali nebo neoprávněně prodávali. První ustanovení cechovní organizace mydlářů pochází z roku 1464 pro města pražská. Výrobním artiklem bylo mýdlo, ale také svíce lojové nebo voskové. Řemeslo voskařů většinou pro malý počet vytvářelo spolucech s mydláři.³⁹⁰ V Moravské Třebové ale obě tato řemesla vytvářela vlastní cechovní organizace.

Přes mnohasetletou tradici řemesla mydlářského prameny cechovní provenience dokladují necelé jedno století v podobě účetních zápisů hrazených poplatků uskutečňovaných na cechovních schůzích, s prvotními záznamy od roku 1769. Záznamy uvádějí datum schůze a uvádí jednotlivé položky výdajů z pokladnice, př. na cechovního komisaře, na bohoslužby, na nákup materiálu, s výčtem jednotlivých položek. Kniha přijímání mistrů nese prvotní záznam z roku 1757, představuje jmenovitě jednotlivé žadatele, jméno mistra, nepravidelnými údaji jsou bydliště a délka učení. Drobná kniha pokrývající necelá dvě desetiletí přijímání tovaryšů a učňů poskytuje pouze několik málo záznamů se stejným charakterem zápisů s počátkem v roce 1833. Účetní kniha představuje výroční účet pro léta 1833-1836, kde jsou výše zmíněné finanční obraty rozšířeny o další položky, př. nadační příspěvky, chudinské příspěvky, pozůstalé členy cechovní nebo písařský materiál.³⁹¹

Cechovní prameny městské provenience představují výčet jednotlivých mistrů z let 1797-1829, které uvádí šest mydlářů. Volební zápisy z roku 1826 obsahují žádost o uvolnění z funkce představeného cechu z důvodu mnohaletého zastávání na této pozici. Z nařízení magistrátu musel Josef Homma ve své funkci zůstat do vypsání nových voleb, z důvodů své vysoké kompetentnosti, ten ale žádá o vypsání nových voleb, po kterých ho ve funkci nahradil Anton Müller. Následně je doložena žádost Antona Müllera z roku 1838, tedy po 12 letech, kdy žádá o uvolnění z funkce

³⁹⁰ WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 427, 595.

³⁹¹ SOKA SY, f. *Cech mydlářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3, 5, kn. 1, 2, 3, kt. 1.

představeného cechu. Pro malý počet mistrů nebylo možné uskutečnit volby, jmenován byl tedy Josef Kensterle. Součástí fondu je opis artikulí pro obchod, živnost a všechny členy z roku 1849. Dokladem je také výuční list Franze Reinische, vydaný 1. února 1836. Dále potvrzení o vykonání mistrovského kusu. Prameny řemesla mydlářů nám tyto řemeslníky představují i jako svíčníky, je tedy zřejmé, že výše zmíněná provázanost nebo souběžnost těchto řemesel je dokladována i v našem městě.³⁹²

Cech voskařů

Řemeslo *voskařů* je dokládáno se vznikem měst, lze se ale domnívat, že fungovalo již dříve bez listinných dokladů. Jejich početné zastoupení nebylo značné, což mohlo být ovlivněno mnoha důvody, zpracování vosku probíhalo i u jiných řemesel, například zmíněných řezníků a perníkářů nebo jejich činnost byla zastřešována silným, výrobně či materiálově podobným řemeslem.³⁹³ Hlavní činností řemesla voskařů³⁹⁴ byl nákup, prodej nebo zpracování vosku. Prvotní vosk byl surový, bělení se datuje k počátku století čtrnáctého.³⁹⁵ Specializací bylo barvení svící, také zdobení figurálními či ornamentálními motivy. Úpadek řemesla přichází se zaváděním parafinu a stearinu.³⁹⁶

S řemeslem voskařů v Moravské Třebové bylo možno se setkat na listinném materiálu ostatních organizací. Prameny cechovní provenience cechu voskařů dokladují čtyři desítky let před koncem století osmnáctého, kde představují správu cechovní organizace v podobě žádostí o udělení mistrovství, také sporné události neuhrazených plateb. Ostatní pramenný materiál souvisí s řemeslem mydlářů, kde nacházíme svíčníky, což bylo mnohdy pramenné označení pro totéž řemeslo, další zmíněné

---

³⁹² SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 26.

³⁹³ Voskaři byli většinou pod cechovní záštitou mydlářů. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 124.

³⁹⁴ Voskaři nakupovali voštinu, včelí plát s víčky, od včelařů. Včelařské řemeslo má tisíciletou tradici, kterou podrobně popisuje Janotka ve své knize. Včelařství bylo chráněným i podporovaným řemeslem. Podrobněji v knize o brtnickém řemesle, řemesle včelařském, včelařskými řády i jednotlivými terminologickými názvy. Srov. JANOTKA, *Zapomenutá řemesla...*, s. 53 – 55.

³⁹⁵ Specializací se vydělilo řemeslo *olejníků a křolomazníků*. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 73, 130 – 131.

³⁹⁶ HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*, s. 49.

prameny s evidencí voskařů přináší moravskotřebovští perníkáři, zde u jednotlivých jmen uvedeno povolání perníkářů a voskařů.³⁹⁷

Cech provazníků

Řemeslo *provazníků* patří k nejstarším řemeslům s pramennými záznamy od století jedenáctého.³⁹⁸ Hlavními výrobními materiály byla konopná, lněná a bavlněná vlákna nebo lýko i zvířecí srst, specializací výroby se rozšířil i materiálový okruh na dráty železné, ocelové, mosazné i měděné.³⁹⁹ Produktové zastoupení měla hlavně lana, provazy, popruhy, šňůry a sítě mnoha určení, hemzáky a provazy jalové.⁴⁰⁰ Specializací se vyčlenili *popružníci, sítaři, tenetáři, niťáři a dratevníci*.⁴⁰¹ V případě textilních produktů se výroba podobala pracovním postupem. Čištění, vochlování a spřádání nitě na provaznickém kole, samotné pletení provazu, jeho hlazení a leštění.

Dochované dokumenty cechu provazníků jsou torzovitého charakteru, představují správní agendu mezi lety 1835-1856. Jedná se o rozličné žádosti a doklady pro splnění podmínky mistrovského kusu, také propůjčení mistrovských práv a udělení mistrovství. Následuje doporučení současného cechmistra k udělení mistrovských práv. Součástí je také problematika cechovního kusu synů mistrů, kdy tato podmínka mohla být zrušena či nahrazena poloviční finanční platbou.⁴⁰²

Prameny městské proveniencce sahají do druhé poloviny století osmnáctého a vzájemnou provázanou formou reflektují cechovní správu organizace. Dokladují mezi lety 1791-1841 ve městě jmenovitě osm uvedených provazníků. Listinné doklady pro desetiletí od 1824-1834 představují žádosti cechmistra o uvolnění z dané funkce s představením budoucího plánu možných volených na první i druhou pozici. Následně

³⁹⁷ SOKA SY, f. *Cech voskařů Moravská Třebová*, inv. č. 1, f. 1.

³⁹⁸ Monika VORÁLKOVÁ, *Vybrané české názvy řemesel se zaměřením na jejich etymologický původ*, diplomová práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2014, s. 43 – 44, dále jen VORÁLKOVÁ, *Vybrané české názvy...*

³⁹⁹ HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*, s. 40.

⁴⁰⁰ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 79.

⁴⁰¹ *Tenetáři* byli výrobci druhu sítí určených k odchytu zvěře. Srov. VORÁLKOVÁ, *Vybrané české názvy...*, s. 43 – 44.

⁴⁰² SOKA SY, f. *Cech provazníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, f. 1.

doložené volby představují volené i volitele do vedoucích funkcí organizace, kdy vítěz voleb opět žádá o uvolnění z funkce po dvou letech řádného vedení organizace.⁴⁰³

Cech hrnčírů

Všudy přítomný materiál tvořící základní výrobní prvek mnohých řemesel byla hlína. Křemičitanová zemina byla také hlavní surovinou *hrnčírského* řemesla. Toto řemeslo, zabývající se výrobou keramiky, patří k nejstarším řemeslům a tvořilo nezbytnou část řemeslného zastoupení každého města. Hlavními výrobky byly nádoby denní potřeby, ale také pokladové dlaždice nebo kamnové kachle. Pozdějším nárůstem modernizace topení se ve století šestnáctém oddělili kamnáři jako samostatný cech.⁴⁰⁴ Výrobní proces keramických produktů prošel zásadními změnami, které nechaly vzniknout dvě základní strukturální skupiny.⁴⁰⁵ První cechovní organizace hrnčírů byly potvrzeny v roce 1488.⁴⁰⁶

Prameny cechovní proveniencce cechu hrnčírského v Moravské Třebové nám dokladují existenci tohoto řemesla zde ve městě pouze na pozadí opisu řádů a privilegií. Dokladem jsou opisy artikulí a privilegií datované k roku 1800. Podrobným rozbohem je možno získat přehled o ustanoveních týkajících se zbožnosti jednotlivců, řemeslné práce, organizační struktury, problematiky tovaryšů, mistrovských kusů a propůjčování mistrovského práva.⁴⁰⁷

---

⁴⁰³ SOkA SY, f. *AMMT*, kt. 27.

⁴⁰⁴ Kachle prošly velkým vývojem od jednoduchých variant po figurálně a umělecky zdobené. Pro Moravu byla charakteristická keramika fajansová. Srov. HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*, s. 49, dále DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 27.

⁴⁰⁵ Tématem hliněného zpracování se zabývá Janotka. Představuje také strukturální dělení na průličiny a slinutiny. Průličiny mají střep pórovitý a jedná se o výrobky cihlářské, hrnčírské, kachlové, žáruvzdorné. Slinutiny se dělí na kameniny, porcelány a umělé nerostné hmoty. Dělením podléhaly i samotné hrnčírské kruhy, na blokové a příčkové. Podrobně se zabývá také výrobou kachlí. Specializací došlo k oddělení na samostatné řemeslo kamnářské. Srov. JANOTKA, *Řemesla...*, s. 92 – 113.

⁴⁰⁶ WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 582.

⁴⁰⁷ SOkA SY, f. *Cech hrnčírů Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1. Cechem hrnčírů s působností v sousedních Boskovicích se zabýval ve své bakalářské práci Jan Matuška. Součástí této práce je komparativní pohled na artikuly a řády hrnčírského řemesla vydávány od poloviny století sedmnáctého. Srov. Jan MATUŠKA, *Cech hrnčírů Boskovice*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2012.

Prameny městské provenience dokladují jména mistrů mezi lety 1851-1852, kde je jednotlivě uvedeno osm hrnčířských mistrů. Součástí fondu jsou nařízení týkající se prodeje výrobků na jarmarečních trzích.⁴⁰⁸

Cech hřebenařů

Výroba hřebenů nebyla žádnou nezvyklostí, neboť hřeben obyčejného typu vyrobil téměř každý zručný řemeslník. Řemeslo *hřebenařů* se ale specializovalo na hřebeny ze vzácných surovin, slonoviny, želvoviny, zimostrázu, kostí nebo různých rohů. Zpracovatelsky se jednalo o disciplínu náročnou, neboť materiál byl velmi křehký.⁴⁰⁹ Zastoupení těchto specialistů nebylo nikterak závratné, početní růst nastal ve století šestnáctém. První doložený cech byl 1545 potvrzen novoměstským hřebenařům.⁴¹⁰

Prameny cechovní provenience dokládají pouhé dva roky správního vývoje cechovní organizace hřebenařů, v letech 1831-1833. Obsahem fondu jsou výuční listy a žádosti o mistrovská práva, například výuční list Josefa Weigela, který byl vydán 3. listopadu 1832 v Olomouci. Jedná se o tištěnou variantu s dochovanou pečetí cechu hřebenařů. Obdobný výuční list Dominika Olbricha byl vydán 9. Marz 1831 je ručně psaný, taktéž s dochovanou pečetí. Oba se shodně učili tři roky. Součástí jsou zmíněné žádosti o mistrovská práva. V případě Dominika Olbricha bylo vzneseno několik námitek proti udělení mistrovského práva od ostatních mistrů hřebenařů, následně magistrát tyto stížnosti zamítl v roce 1833.⁴¹¹ Městský fond neobsahoval žádné písemné doklady o řemeslu hřebenařů.

---

⁴⁰⁸ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 27.

⁴⁰⁹ Materiál se ohříval plamenem, pro jeho schopnost změnit tvar, následně se brousil a vyřezávaly se do něj zuby. Finálně byl leštěn, nákladněji i barven nebo zdoben. Srov. Monika VORÁLKOVÁ, *Vybrané české názvy řemesel se zaměřením na jejich etymologický původ*, diplomová práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2014, s. 58. Rohy se také vařily, krájely a lisovaly. Nákladnou formou byly dekorativní hřebeny, vykládané kameny, zasazenými do kovového rámu. Srov. HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Umění a život...*, s. 44.

⁴¹⁰ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 28 – 29.

⁴¹¹ SOKA SY, f. *Cech hřebenařů Moravská Třebová*, inv. č. 1, f. 1.

Cech sklenářů a soustružníků

Řemeslo *sklenářské* a *soustružnické* nacházíme v pramenech již od konce století čtrnáctého. Sklenáři procházeli výrobním vývojem, kdy v prvotní fázi se mohlo jednat o malíře skleněných obrazů, později se jejich činnost proměnila na klasické vsazování skla do okenních rámců. Soustružníci broušením nebo soustružením z rozmanitých materiálů, př. ze dřeva, rohů, kostí, vyráběli nádoby, koflíky, vřetena, šachové figurky, zrna pro růžence atd. Mnohdy vytvářeli spolucech s truhláři.⁴¹²

Prameny městské provenience představují osm sklářských mistrů na volném foliu bez uvedené datace. Volební schéma z roku 1834 představuje jmenovitě pět volitelů, s přehledem a průvodním dopisem odeslaným městskému magistrátu. Součástí jsou volební lístky, jejichž zajímavostí je barva pečeti, oranžovo černá. Následující fascikl je termínován jako volby cechu sklářů a soustružníků mezi lety 1840-1845. Volební schéma z roku 1841 uvádí již osm volitelů, zvoleni byli Franz Pleskot, Johann Schindler, v roce 1844 následně žádají o uvolnění z této funkce. Součástí je také žádost o pořízení vlastní truhlice.⁴¹³ Mezi prameny jsou také účetní přehledy z roku 1834 s uvedenými výdaji na poplatky komisaře, správní taxy na pořízené cechovní knihy, na svaté mše, chudinské fondy, písařský materiál. Příjmové položky charakterizují sumu při předání úřadu a položku uhrazené dlužné částky od Johanna Schindlera.⁴¹⁴

---

⁴¹² Podrobněji DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 96, 108.

⁴¹³ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 27.

⁴¹⁴ TYŽ, *Tamtéž*, kt. 26.

h) Cechy dle služeb

Diferenčním členěním byla vytvořena skupina cechovních organizací, jejichž výslednou činností byly služby.

Mezi hlavní organizace podléhající této kategorizaci patřil *cech kominíků, cech obchodníků, cech hostinských*.

Cechovní statuta kominíků ani obchodníků nezůstala dochována. Pro cech hostinských jsou dochována pouze statuta tovaryšů bez uvedené datace.⁴¹⁵

Užívaným znamením *kominíků* byla postava sv. Floriána, občas doplňována kominickými škrabkami. Znakem *šenkýřů a výčepníků* byly na štítě pod korunou dvě zkřížená žezla. Znakem *kupců* nebo *obchodníků* byly na zeleném štítě červené kupecké váhy.⁴¹⁶

Cech kominíků

Nezastupitelnou úlohu v lidských dějinách hrál oheň. Jeho využívání ovlivňovalo komplexně společenský i řemeslný vývoj.⁴¹⁷ Vzhledem k tématu práce zacílíme pouze na jeho využití v domácnostech, kdy byl využíván při přípravě pokrmů, k vytápění nebo při řemeslné výrobě. S tímto využitím se vázaly také problémy častých požárů, které byly mnohdy totálně likvidační pro celé město. Ochranou a obranou proti těmto katastrofám se staly mše, poutě, procesí a bohoslužby, z hlediska pragmatického zásahu plnila ochrannou funkci také vrchnostenská nařízení, týkající se většinou užitých materiálů při stavbě krbů, kamen a pecí, také lokační nařízení odsouvající řemesla pracující s ohněm do vzdálenějších míst od samotného města a v neposlední

---

⁴¹⁵ SOKA SY, f. *Cech hostinských Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1.

⁴¹⁶ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 49, 54, 125.

⁴¹⁷ Oheň měl funkci ohřevu jedince i obydlí, byl prostředkem pro úpravu potravin, chránil před zvěří, měl také funkci útočnou v bojích s nepřáteli, mytologickou pro vysvětlení mnohých katastrof a v neposlední řadě byl využíván ve výrobních procesech mnohých řemesel, kde se oheň stal nezbytností pro jeho vykonávání. Srov. Roman MALACH, *Tradiční způsoby požární ochrany na moravském venkově a jejich inovace do konce 19. století*, disertační práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2016, s. 1, 20 – 22, 86, dále jen MALACH, *Tradiční způsoby...*

řadě i užívání a dohledové normy stávajících komínů.⁴¹⁸ Všeobecnou povinnost hasit požáry měly cechovní organizace, kdy v roce 1787 Josef II. stanovil funkci jednotlivých řemesel při likvidaci katastrofy.⁴¹⁹ Na bezpečnost staveb museli dle zpráv dbát jejich majitelé i nájemci, což plynulo z kupních či nájemních smluv. Nařízení Josefa II. stanovovalo také hasicí náradí, množství připravené vody i žebříky vně staveb.⁴²⁰ Předcházení katastrof měly zajistit kontroly komínů ve složení úředníka vrchnosti, rychtáře a pomocným sluhou nebo císařem později stanovený kominík. Četnost kontrol stanovila Marie Terezie v roce 1750.⁴²¹

Prvotní kominické práce vykonávali od poloviny století šestnáctého tzv. *mastkominové* hlavně ve městech, kam docházeli kominíci i ze sousedních měst. Již v této době je doložena činnost moravskotřebovského kominíka Augustina Goldammera, který tuto činnost vykonával na panství bouzovském.⁴²² Privilegium kominické bylo vydáno v roce 1635.⁴²³ Prameny cechovní provenience představují torzo necelého desetiletí existence kominíků v Moravské Třebové. Jedná se o správní doklady mezi lety 1849-1858. Tato agenda představuje nařízení o zvětšení působnosti provozování řemesla pro kominické mistry, jmenovitě Antona Noskyho z roku 1858. Součástí je také nařízení, které oznámili kominičtí mistři, že je nutné se podrobit kontrole komínů do tří dnů, dle nejpřísnějšího nařízení. Součástí je také zapůjčení kominíka, který bude ve městě pracovat a učit se pod vedením A. Noskyho. Následně byla Johanu Brauerovi dle svolání dohlédacího mistra udělena mistrovská práva a možnost pracovat jako mistr

---

⁴¹⁸ Chránit obydlí měla také znamení světců, jejich plastiky, také církevní nápisy nebo svěcené předměty ukládané na různá místa v domě, také kameny ukládané přímo ke komínu. Srov. MALACH, *Tradiční způsoby...*, s. 37 – 62.

⁴¹⁹ Nejvýznamnější funkci měla řemesla stavební, pro odstranění krytiny, dřevozpracující zajišťovala žebříky a háky, textilní řemesla přinášela koše, džbery a látky k hašení, bednáři a hrnčíři zajišťovali nádoby a s mlynáři zajišťovali dopravu vody. Obsluhu hasicího stroje dělali pekaři a řezníci pro svoji urostlost. Vesnické hašení probíhalo jiným způsobem, nejdříve byla péče o dobytek, pak o věci materiální. Kominík měl také významnou funkci při hašení, kdy obalen do syrových kůží koželuhů se snažil hasit saze přímo v komíně. Srov. MALACH, *Tradiční způsoby...*, s. 106 – 108.

⁴²⁰ TÝŽ, *Tamtéž*, s. 132 – 136.

⁴²¹ Kontrolní komisi doprovázel většinou tesařský nebo zednický mistr. Marie Terezie stanovila kontroly ve městech jednou měsíčně, na vsích dvakrát ročně. Josef II. stanovil kontroly dvakrát ročně ve městech i na vsích, což nařizoval požární řád z roku 1873. Domy bez komínů existovaly ještě v polovině století sedmnáctého, pro ně také neplatila komínová daň pro Moravu od roku 1671. Nahrazeny byly domy s komínem dřevěným. Zděné komíny byly nařízeny 1751, kdy i materiál měla poskytnout vrchnost. Srov. TÝŽ, *Tamtéž*, s. 137 – 138, 149 – 152.

⁴²² TÝŽ, *Tamtéž*, s. 139.

⁴²³ Privilegium vydal císař Ferdinand III. Demartiniúm, bez jejich souhlasu nikdo řemeslo vykonávat nesměl. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 39.

v Moravské Třebové. Součástí jsou také stížnosti jednotlivců i okolních vsí ohledně uskutečněné povinné kontroly komínů, která se má vykonávat jednou za půl roku.⁴²⁴

Prameny městské proveniencie uvádí jmenovitě na samostatném foliu dva kominické mistry.⁴²⁵

Cech obchodníků

Nabídka, poptávka, směna, prodej, dovoz, vývoz byly základní jednotky tržního a později obchodního systému, který byl stěžejní podmínkou pro budoucí prosperitu nově vznikajícího města. Prvotní obchodní činnosti vytvářeli *řamáři*. Byli to drobní obchodníci, prodávají postupně všechno typizované zboží. Dalšími obchodníky byli *řročeji suken*, kteří se nezaměřovali pouze na sukno domácí nebo cizí, ale také na látky luxusní. A samotní *řupci*, které je možno nazývat *velřroobchodníky*, k této hlavní skupině přibývali postupně i další výrobci, povyšující svoje řemeslo o vlastní obchodní činnost.⁴²⁶ Obchodníci postupně vytvářeli cechovní organizace, zde výrazně pro ochranu svých obchodních zájmů proti cizím dodavatelům, později uváděným záměrem byly okázalé pohřby. Jejich organizace byla úzce provázána s mezinárodním ochodem, kde zastávala důležité místo.⁴²⁷ Obchodníci sami zajiřřovali pohyb zboží, ale mnohdy najímali vozataje, formany. Prvotní kupecké organizace vznikaly před koncem století řtrnáctého. Do obchodních vztahů řasto zasahovala vrchnost z důvodů regulace prodeje a řešení řastých sporů.⁴²⁸

Prameny cechovní proveniencie přináší fragment správní agendy organizace obchodníků v Moravské Třebové, dokladující léta 1780-1859. Součástí fondu jsou nařizení týkající se jarmarečního prodeje, kdy místní cechy, zejména oděvní cechy řádají prodávat nejdřívě vlastní výrobky před cizími. Součástí jsou stížnosti zejména

⁴²⁴ SOKA SY, f. *Cech řominířků Moravřká Třebová*, inv. ř. 1, f. 1.

⁴²⁵ SOKA SY, f. *řMMT*, kt. 24.

⁴²⁶ Mezi další obchodníky patřili *řelezníci, soláři, řarmarečníci, řapotekáři*. Srov. WINTER, *Řejiny řemesel...*, s. 27, 94 – 115, 318.

⁴²⁷ Mílada Blahoutová, *Cechy řoželuhů na Prachaticřku. Se zvlářtním zřetelem ř Netolicím*, diplomová práce, fakulta filozofická, univerzita řeské Budějovice, řeské Budějovice 2008, s. 35.

⁴²⁸ WINTER, *Řejiny řemesel...*, s. 311.

na řezníky, které se týkají prodeje masa a produktů voskařům. Kdy jsou stanoveny ceny i počty masných krámů. Nařízení a stížnosti se týkají nejen objemu, ale také kvality prodeje, také dominance cechovních organizací před prodejem řemeslníků ze sousedních vsí.⁴²⁹

Cech hostinských

Sladovnictví a pivovarnictví patří mezi významná řemesla, živnosti, jejichž postavení a úroveň finálně profiluje pohostinská činnost.⁴³⁰ Šenkování piva a s tím spojená pohostinská činnost byla podmíněna nejen právem měšťanským, ale také právem vlastnickým k městské nemovitosti.⁴³¹ *Nákladník*, možno říci středověký podnikatel, si najímal *šenkýře, vyčepníky* na točení piva, ti bývali pod přísným dohledem kvantity točení i úrovně společenského chování, s čím souviselo i cejchování míry, *vzorného žejdlíku a zákaz plundrování piva*.⁴³² Prodejní sazby byly pevně stanoveny při každém sázení sudů. I samotný točitelný objem musel stanovit císař. Ale i šenkýři byli pod ochranou bratrstev nebo města. Samotné cechy tvořili už ve století patnáctém, s dohledem šestipanského městského úřadu a starších nákladníků. Další spory se týkaly šenkování v hostinských domech.⁴³³

---

⁴²⁹ SOKA SY, f. *Cech obchodníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, kt. 1.

⁴³⁰ Sladovnictví, pivovarnictví, hostinství a šenkování byly důležité výrobních činností, které podléhaly mnohým nařízením a přesným postupům a striktním řádům. Vzájemné vztahy pro časté spory řešila panovnická nařízení a zásahy. Srov. WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 607, 706, 909 – 911.

⁴³¹ Právovárečníci šenkovali dle stanoveného pořadí, nikdy ne všichni najednou, šenkovní dům, kde se právě točilo, byl označen na štítě zavěšeným věncem ze slámy, chmele či chvojí. Podrobně se celým vývojem od kolonizace, přes hospody středověké, cechovní i dělnické, také charakterem návštěvníků i veškerou problematikou spojenou s požíváním alkoholu zabývá ve své knize Kment. Srov. Zdeněk KMENT, *Hospody a jejich historická úloha v české společnosti aneb hostince v Čechách, šenky na Valašsku a hospody ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2011, s. 28 – 130.

⁴³² Šenkýři byli najímáni nebo si sami pronajímali šenk, kde provozovali vlastní živnost a platili od každého vyčepovaného sudu. Cejchované nádoby byly nařizeny městskou správou v roce 1390. Srov. DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 125.

⁴³³ Plundrování piva, bylo jeho znehodnocení mícháním pivem nekvalitním nebo také vodou. Měrná nádoba měla míru stanovenou hřebíkem. V roce 1578 byla stanovena nejmenší možná míra pro točení piva. Šenkování v hostinských domech, kde byl zajišťován nocleh, bylo spojeno s velkým množstvím stížností. Srov. Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst život veřejný v XV. a XVI. věku*, díl I., Praha 1892, s. 346 – 360. Vývojem hostinců, jejich provozování v rozmezí tří staletí se zabývá ve své bakalářské práci Eliška Vávrová. Srov. Eliška VÁVROVÁ, *Československé hostince a jejich provozovatelé v 16 - 19. století*, bakalářská práce, fakulta filozofická, univerzita Karlova, Praha 2014.

Prameny cechovní provenience představují torzo dokladů pouze v podobě artikulí bratrstva tovaryšů hostinských, kde je uveden písař díla, přisedící mistři a zámečnický tovaryš. 24 bodů stanovuje interní, náboženské i výrobní řády bez uvedené původní datace či data pořízení opisu.⁴³⁴ Prameny provenience městské jsou dokladem řemesla hostinského z let 1826-1834, kdy folium uvádí jmenovitě pět hostinských. Řemeslo hostinské, jak zde bylo výše zmíněno, bylo plno vleklých sporů, zejména co se týče kvality piva a vína, úrovně šenkování, což nám dokladují mnohé prameny i v našem městě. Co se týče vlastnictví nemovitosti, veškerá písemná komunikace vždy uvádí číslo popisné měšťanského domu. Prvotní stížnosti se týkají neoprávněného vaření piva, zajišťování noclehu pro přátele a následně žádost o okamžité ukončení této činnosti. Následuje žádost o opětovné povolení šenkování piva Josefa Elingera a jeho ženy Rosalie, tato žádost byla pro opětovné porušování následně zamítnuta. Součástí je také žádost Johanna Heidricha o povolení vystavět nový hostinec, s doloženou projektovou dokumentací, následně byla stavba po všech zasedáních dohlížecích orgánů povolena. Stavební komise ale v některých případech žádala o provedení oprav výtek. Další listinný doklad představil žádost o výstavbu samotného pivovaru, který byl doložen projektovou dokumentací i situačním plánem. Součástí této žádosti bylo nepřeborné množství vyjádření, zasedání, schvalování a nařízení.⁴³⁵

ch) Cechy stavební

Stavební řemesla zastávala specifické postavení v systému cechovních organizací. Přesto, že se jednalo o organizace samostatně životaschopné, pro posílení vlivu, návaznosti prací a zlepšení svých pozičních podmínek, vytvářely ve většině měst spolucechy. Co se týče stavebního sdružení, drželi tesaři vzhledem k objemu zakázek v prvotních dřevěných městech nejvýznamnější postavení.

Hlavní cechovní organizací stavebního charakteru v Moravské Třebové byl sdružený *cech tesařů, zedníků, kameníků a pokrývačů*.

---

⁴³⁴ SOKA SY, f. *Cech hostinských Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1.

⁴³⁵ SOKA SY, f. *AMMT*, kt. 24.

Cechovní statuta stavebních řemesel ve městě nezůstala dochována.

Užívanými znaky stavebních řemesel byly povětšinou nástroje a nářadí, které používaly při výrobní a stavební činnosti. Znamení *tesařů* byly dvě zkřížené sekery, nad nimi bylo umístěno kružidlo nebo další tesařské nástroje, úhelník, pila nebo tesařská váha. Znamení *zedníků* byla zednická lžice, úhelník, kladivo, kružidlo. *Kamenickým* znamením byla palice, kružidlo a úhelník. Znakem *pokryvačů* byly na červeném štítě dvě zkřížená pokrývačská kladívka.⁴³⁶

Cech tesařů, zedníků, kameníků a pokrývačů

Prvotní velká stavební díla by bylo možné datovat do doby vzniku měst. V této době se jednalo převážně o stavby, jejichž stavebním materiálem bylo dřevo. O století později je možné se setkat s výstavbou kamennou a cihlovou. I pro stavby prvotního rázu platila stavební pravidla a řády, i když ve formě jednoduché. Proměny užívaného materiálu i pracovních postupů se týkaly všech řemesel výše uvedeného sdruženého moravskotřebovského cechu. Sdružené stavební cechy se formovaly od poloviny století patnáctého, první doklady představuje staroměstský cech zedníků a kameníků z roku 1458.⁴³⁷

Prvotní existence stavebních řemesel vytvářela zvláštní síť vzájemně propojených vztahů s důrazem na posloupnost spolupráce. Tesaři od nejstarších dob náleželi pod zedníky, později také pod truhláře, samostatně vystupují až před koncem století šestnáctého.⁴³⁸ Terminologie zedníků a kameníků se v prvotní fázi užívala obapolně bez zjevné diferenciaci, století patnácté přineslo diferenciaci, následoval vznik samostatných cechů, které se později opět sloučily.⁴³⁹ Řemeslo pokrývačů vytvářelo

---

⁴³⁶ Podrobněji DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 30 – 31, 76 – 77, 116 – 117, 129.

⁴³⁷ WINTER, *Dějiny řemesel...*, s. 577. Podrobněji se problematikou stavebních řemesel zabývá Ivana Ebelová. Její publikace se zprvu zabývá cechovní tematikou v rovině obecné, následně detailně představuje pramenné doklady stavebních řemesel, podmínky mistrovských zkoušek i jejich pracovní zatížení. Dotýká se i našeho města, představuje mistrovské kusy tesařů. Srov. EBELOVÁ, *Stavební řemesla...*, s. 96 – 98, 101 – 103, 106 – 107.

⁴³⁸ DIVIŠ, *Pražské cechy...*, s. 116 – 117.

⁴³⁹ TÝŽ, *Tamtéž*, s. 30 – 31, 128 – 129.

samostatné cechy až ve století šestnáctém, neboť dosud nemělo početné zastoupení, což souvisí s užíváním krycího materiálu staveb.⁴⁴⁰

Prameny interní cechovní provenience představují existenci organizace od roku 1736, kdy tímto datem začíná i zápis v knize mistrů a učedníků, která podrobně představuje jednotlivé mistry, také samotné žadatele o vstup, uvádí délku učení, občas vandrovní podrobnosti a samozřejmostí je datace. Žádosti prostupují celou knihou v téměř totožné odstavcové podobě. Kniha zednických učňů dokladuje dvě desetiletí před zrušením organizací, která uvádí záznamy zápisů s výčtem splněných podmínek pro vyučení. Totožný časový úsek reflektuje i inkorporační kniha se jmenovitými záznamy jednotlivých členů, povětšinou mistrů i tovaryšů. Správní agenda reflektuje necelá dvě desetiletí od roku 1795 jednotlivých žádostí, stížností, proklamací. Obsahem je mimo jiné také obrazová dokumentace mistrovských kusů, dnešní terminologií označována jako projektová dokumentace. S touto dokumentací se v průběhu vzniku této práce setkáváme v listinném materiálu řezníků, kde jsou dokladovány porážkové a masné krámy, u samotných řemesel stavebních, kdy tyto projekty rázu teoretického byly někde kombinací, jinde úplnou náhradou mistrovského kusu a v neposlední řadě velkoformátové projekty, stavební řezy, detailní dispozice nacházíme u cechu hostinských, kde dokladují budoucí výstavbu nových hospod s maximálním využitím.⁴⁴¹

Součástí jsou účetní knihy a účetní záznamy, představující výrobní procesy a také jejich finanční hodnocení. Kniha příjmů a výdajů, vedená jako hlavní účetní kniha reflektuje dobu 1771-1772, představuje jednotlivé náklady organizace, samozřejmostí jsou náklady na komisaře, na stolaře při výrobě truhlice, na zámečníky pro kování, na opatrování plášťů, nadační položky, na bohoslužby, na zchudlé mistry, také položky pracovních a výrobních nákladů. Součástí fondu je také stavební řád pro moravská a slezská města z roku 1835 a cirkulář umožňující užívání nových technologií a materiálů.⁴⁴² Stavební řády se obnovovaly od století třináctého, kdy gradovaly podmínky pro výstavbu nových objektů, výrazně gradovaly podmínky požární

---

⁴⁴⁰ TÝŽ, *Tamtéž*, s. 76 – 77.

⁴⁴¹ SOKA SY, f. *Cech tesařů, zedníků, kameníků a pokrývačů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3, 4, kn. 1, 2, 3, kt. 1.

⁴⁴² SOKA SY, f. *Cech tesařů, zedníků, kameníků a pokrývačů Moravská Třebová*, inv. č. 5, 9, kn. 4, 7.

bezpečnosti, nutností byly také předložené stavební projekty a náležitosti kolaudační. Stavební řád z roku 1835 umožňoval užívání dřeva u izolovaných staveb na venkově, novým cirkulářem z roku 1841 bylo umožněno užívat nové stavební technologie.⁴⁴³

Prameny městské provenience reflektují totéž období od poloviny století osmnáctého. Terminologicky je tento cech uváděn jako stavební. Takto komplexně je uveden i výčet jednotlivých mistrů v početním zastoupení 23 mistrů. Stavební řemesla také mívala pro svoji špatnou pracovní pověst zastavenou činnost, o čemž nás informují žádosti o odstranění zákazu, kdy došlo k opravě ručních prací zedníků a tesařů a následně k uvolnění pracovních možností. Součástí jsou také volební schémata s uvedením jednotlivých volených i volitelů. Obsahem jsou další cirkuláře s upřesněním stavební činnosti, volených materiálů i přesně daných rozměrů, tento z roku 1828.⁴⁴⁴

Prameny městské provenience dokladují i tesařské mistry působící ve městě mezi lety 1793-1848 v početním zastoupení čtyř tesařů. Dokladem jsou jejich žádosti o udělení mistrovských práv. Žadatel Thomas Spörrer žádá o udělení mistrovství. Tato žádost je doplněna vyjádřením učebního mistra, kterým byl Fridrich Böhrich, ten následně potvrdil spokojenost s odvedenou prací v trvání čtyř let a jednoho měsíce. Následně Thomas Spörrer obdržel souhlasné vyjádření městské správy 10. března 1848.⁴⁴⁵

---

⁴⁴³ Tento stavební řád se týkal měst slezských a moravských. Srov. SOkA SY, f. *Cech tesařů, zedníků, kameníků a pokrývačů Moravská Třebová*, inv. č. 8, kn. 6.

⁴⁴⁴ SOkA SY, f. *AMMT*, kt. 24.

⁴⁴⁵ SOkA SY, f. *AMMT*, kt. 26.

III. část

8. Hmotné artefakty

Městské muzeum v Moravské Třebové disponuje rozsáhlým sbírkovým fondem, jehož součástí tvoří hmotné artefakty cechovních organizací.⁴⁴⁶ Zrod této sbírky souvisí se zrušením cechovních organizací, kdy se povětšinou darem ať již těchto organizací, také jednotlivců i nově vzniklých společenstev počala tvořit samotná sbírka. Jednotliviny i kompletní truhlice s množstvím dokumentů, artefakty interní i externí povahy byly věnovány do této sbírky pro jejich archivaci. Na počátku století dvacátého byla vytvořena muzejní výstava těchto předmětů, ze které byla pořízena i fotodokumentace.⁴⁴⁷ Po přestěhování do současné budovy muzea se výstava opakovala v roce 1910, i z této výstavy byla pořízena fotodokumentace.⁴⁴⁸

Tyto artefakty, které tvoří třetí část této práce, komplexně uzavírají strukturální celek organizací. Vzhledem k obsažnosti fondu a následné přehledné katalogizaci byly vytvořeny dvě základní skupiny. První skupinu tvoří předměty dokladující vnitřní život organizací, skupina druhá čítá předměty reprezentační, které je možné rozdělit dle charakteru na slavnostní a smuteční. Cílem této části není uvádět předměty veškeré užívané, ale již jen ty reálné, uložené v místním muzeu.⁴⁴⁹ Mnohé z nich v současné době prošly nebo procházejí restaurováním, které zde bude také představeno. Hmotných artefaktů místní muzejní sbírky se dotýká několik článků někdejších muzejních pracovníků městského archivu v Moravské Třebové.

---

⁴⁴⁶ Bohatý sbírkový fond vznikl za výrazného přispění vzdělávacího spolku, který byl založen v roce 1872 a jeho hlavním cílem byl zrod a rozvoj muzejní sbírky. Od roku 2002 je sbírkový fond, čítající dvanáct podsbírek, zapsán do CES. Srov. Jana MARTÍNKOVÁ, *Poklady Moravské Třebové*, Moravská Třebová 2008, s. 5, 25. Dále TÁŽ, *Historie vzdělávacího spolku a muzea v Moravské Třebové II.*, Zpravodaj města, Moravská Třebová 2006, s. 8. Součástí sbírky se staly nejen vlivem spolku, ale také muzejním odkupem nebo soukromými dary. Cechovní předměty jsou součástí podsbírký historie. Poznámka autora.

⁴⁴⁷ Fotografie z roku 1901 zachycuje vystavené exponáty v někdejší sídle muzea. To sídlilo v letech 1896-1906 v domě č. 14 na samotném moravskotřebovském náměstí. Fotografii poskytlo pro tuto práci muzeum Moravská Třebová. Srov. Obrazová příloha č. 3.

⁴⁴⁸ Množství exponátů daleko převyšuje výstavu předešlou. Bohužel se kompletní množství do dnešních dní nedochovalo. Fotografii poskytlo taktéž pro tuto práci muzeum Moravská Třebová. Srov. Obrazová příloha č. 4.

⁴⁴⁹ Předměty neuváděné, například postavničky, ferule nebo korouhve, nejsou součástí sbírky místního muzea, nebudou tedy z uvedeného důvodu zde představeny. Poznámka autora.

1. Artefakty vnitřní povahy

Moravskotřebovské muzeum uchovává velké množství artefaktů týkajících se vnitřního chodu organizací. V nemalém počtu jsou zde uloženy cechovní typáře, cechovní pokladnice, rozličné množství cechovních pohárů a nádob a cechovní židle.

2. Artefakty reprezentační

Zásadní z hlediska organizací ale také početního zastoupení je skupina předmětů reprezentačního charakteru. Ty je nutné pro přehlednost rozdělit na předměty charakteru slavnostního a smutečního.

a) Předměty s charakterem slavnostním jsou doloženy v nevelkém počtu. Součástí jsou vývěsní a přenosné znamení a znaky jednotlivých řemesel.

b) V zásadním počtu se zde nachází sepulkrálie. Jedná se o pohřební štíty, příkrovy na rakev, textilní štíty na rakev a kříž na rakev.

9. Seznam hmotných cechovních památek⁴⁵⁰

9.1 Artefakty vnitřní povahy

I. Cechovní truhlice

Artefakty se značným početním zastoupením ve sbírkách městského muzea jsou *cechovní truhlice, truhly, pokladnice* v počtu 32 ks. V současnosti je z nich třináct restaurováno,⁴⁵¹ devatenáct artefaktů na tento proces teprve čeká. Nejstarší z nich pochází z roku 1585.⁴⁵²

---

⁴⁵⁰ Seznam hmotný památek uložených v místním muzeu obsahuje kompletní výčet. Obrazová dokumentace je vzhledem k velkému množství výběrově zkrácena. Poznámka autora.

⁴⁵¹ V místním muzeu je možné nahlédnout do restaurátorských zpráv, které přináší podrobné informace celého procesu, zde v kompletní podobě publikovány nebudou, neboť každá čítá několik desítek stran. Pro představu procesu zveřejníme zkrácenou verzi u zvoleného artefaktu. Prvotním krokem instituce je výběr restaurátora, který je zvolen výběrovým řízením. Výběrové řízení zohledňuje finanční nabídku, ale také výsledek předchozí spolupráce nebo doporučení ostatních institucí. Zde je nutné podotknout, že pro veškeré restaurátorské práce cechovních truhlic byl zvolen též restaurátor, Lukáš Příbyl.

Vyobrazeným artefaktem je cechovní truhlice cechu truhlářského z roku 1718, která je v místním muzeu evidovaná pod přírůstkovým číslem 668/71. Restaurátorem byl vybrán Lukáš Příbyl.

Restaurátorská zpráva je členěna na kapitoly. První z nich detailně popisuje truhlici, která má uvedené rozměry, šířku 57 cm, hloubku 38,5 cm, výšku 39 cm. Následuje detailní popis všech stran, včetně kování a systému zamykání, které je dvouzápadkové s chybějícím klíčem. Druhá kapitola se věnuje historii předmětu a jejímu historickému zařazení. Podkapitola se zabývá technologií výroby, kde na několika stranách jsou popisovány zvolené materiály i důvody jejich výběru a způsob zpracování. Materiálem této truhlice je dřevo smrkové, které bylo užito na hlavní kostru a méně viditelné části. Doplňkovým materiálem bylo zvoleno dřevo ořechové na profilové lišty, dřevo švestkové pro nohy a dřevo bukové pro vnitřní zásuvky. Intarzie byly vyhotoveny z dýhy švestkové, javorové, ořechové a dubové. Součástí popisu je také transliterace nalezeného listinného dokladu v dutém prostoru víka. Ten je obsahem obrazové přílohy I. c) Transliterován je také intarzovaný nápis na víku, který ve svém chronogramu uvádí letopočet 1718. Veškeré nalezené datace se shodují. Kapitola třetí hodnotí aktuální stav a představuje budoucí restaurátorský záměr s výčtem jednotlivých prací. Uvádí také poznámku, že truhlice byla otevřena násilím z důvodu ztráty klíče nebo se záměrem vyloupení. Následující podkapitola prostupuje celý proces restaurování, uvádí užité materiály a podmínky budoucího skladování. Samozřejmostí je i doplnění klíče. Následuje detailní fotodokumentace celého procesu v počtu 41 fotografií. Restaurování započalo 28. 10. 2007 a bylo ukončeno 20. 11. 2007. Finanční náklady restaurování byly 25.000,- Kč. Veškeré informace poskytl muzeum Moravská Třebová.

⁴⁵² Cechovní truhlice uložené v místním muzeu jsou rozličných velikostí, tvarů i užitých materiálů. Rozmanitě je také jejich profilované zdobení, doplňovány jsou intarziemi cechovních znaků nebo iniciály cechmistrů. Kování zajišťovalo prvotní funkci bezpečnostní, ale podléhalo taktéž módním trendům. I co se týče klíče, nacházíme typy jednoduché, drobné, ale také zdobené a gigantické. Komparační pohled rozličných artefaktů napovídá mnohé o výrobci a preciznosti jeho práce, která ale podléhala objednavce. Napovídá také mnohé o cechovní organizaci. Velikost i okázalé zdobení je možnou nápovědou k bohatosti organizace, vzhledem k nákladům na pořízení a množství uschovávaných písemností, cechovních předmětů i financí. Poznámka autora.

Obrazová příloha představuje jednu truhlici po dokončeném restaurování. Pro komparaci je vyobrazeno také šest truhlic před restaurováním. Kompilací jsou vyobrazeny zajímavosti, například tajné schránky, skryté vzkazy listinné nebo vypalované. Srov. Obrazová příloha I. *Cechovní truhlice* a), b), c).

II. Cechovní nádobí

Druhou nejpočetněji zastoupenou skupinu tvoří *cechovní nádobí, poháry, číše, konvice, talíře*. Každý z předmětů je odlišný jak zpracováním, velikostí, zdobením, znamením nebo iniciály.

a) Cechovní talíře

Cechovní talíře jsou dochovány ve sbírce v počtu 24 kusů. Jsou různých velikostí, tvarů i zdobení, znaky jsou umístěny na straně lícni, ale také rubní. Při podrobném kritickém zhodnocení je nutné připustit variantu, že mnohé tyto talíře, tácy či podnosy nebyly vyrobeny z důvodů čistě spotřebních, ale z také důvodů striktně reprezentačních, toto zařazení v této práci nebude užito, ponecháno bude z důvodu přehlednosti řazení z úvodní části této kapitoly.⁴⁵³

b) Cechovní korbele, konvice

Cechovní korbele, konvice, číše, poháry jsou ve sbírkách zastoupeny ve značném počtu. Dochováno je osmnáct artefaktů s prokazatelným znamením cechovních organizací. Součástí sbírky jsou i poháry s evidencí cechovní, které ale nenesou žádná znamení, v zastoupení 56 kusů, tyto zde ale znázorněny nebudou. Dochované cechovní poháry jsou rozmanitých tvarů, velikostí i zdobení. Zdobeny jsou cechovními znaky, znameními, jmény, monogramy nebo zbožnými hesly. Materiálem zhotovení byl vždy cín.⁴⁵⁴

---

⁴⁵³ Náповědou ohledně samotné funkčnosti artefaktů může být přílišná plytkost, ale také velmi jemná ornamentální ražba, která zůstala nepoškozena, což by u běžného užívání nebylo možné. Je tedy důležité užitkovou variantu brát na zřetel. Obrazová příloha nepřináší kompletní výčet, vybrány byly pouze jednotliviny se zajímavými obrazy nebo hojně se opakující znaky. Pozn. autora. Srov. Obrazová příloha II. a) *Cechovní talíře*.

⁴⁵⁴ Cechovní nádoby tvořily neodmyslitelnou součást cechovních slavností s rozličně odůvodněnými přípítky. Cechovními nádobami, *Trinkgeschirr, Willkommen*, se zabývá kapitola v pamětní knize, kde je uveden jejich charakter strukturální, výška, hmotnost, i několika mázový objem. Hodnocen je také charakter symbolický, rozličné obrazy patronů uctívaných řemesel, datace, jména cechmistrů nebo jejich iniciály. Příkladně jsou popisovány velké nádoby cechu soukeníků, které pojaly 10 mázů rozličných tekutin a vážily přes 40 liber. Srov. Franz FRITSCHER, *Gedenkbuch der Stadt Mährisch Trübau*, Brno 1881, s. 275 – 276. Srov. Obrazová příloha II. b) *Cechovní poháry*.

III. Cechovní židle

Další skupinu cechovních artefaktů tvoří *cechovní židle*, v počtu třinácti kusů. Jedná se o téměř totožné předměty, co se týče typologie, zpracování, barvy, kvality dochování i velikosti. Opěrnou část každé z nich zdobí znamení cechovní organizace, nápis nebo letopočet. Opětovně zde nacházíme znamení významných nebo početně silných organizací.⁴⁵⁵

IV. Cechovní typáře

Bohatou skupinu tvoří *cechovní typáře, razidla*, které se dochovaly v místním muzeu v počtu 32 kusů. Příloha vyobrazuje veškeré dosud nalezené typáře řemeslných organizací i v několikerém zastoupení pro jeden typ řemesla. Představeny jsou také typáře cechmistrů a mistrů, které povětšinou nesou na pečetním poli pouze monogramy. Tyto byly součástí veškerých volebních schémat v podobě volebních lístků. V závěru obrazové přílohy jsou představeny i typáře městské, neboť i ty byly součástí listinné dokumentace. Velikosti pečetních ploch cechovních typářů se pohybují mezi Ø 3 – 4cm, velikosti pečetních ploch typářů cechmistrů nebo mistrů jsou ve většině případů Ø 2 cm, pečetní pole typářů města jsou Ø 3 – 5 cm. Sbírkou obsahuje typáře v podobě zpracování jednoduchého, ale také uměleckého. Užítým zpracovatelským materiálem byl ve většině případů blonza a mosaz, také dřevo, v jednom případě i stříbro.⁴⁵⁶

V. Cechovní nábytek

Mezi dochované předměty patří i cechovní skřínky, vitríny nebo také misníky či příborníky. Dochovaly se v počtu čtyř kusů, datací je možno je směřovat téměř na sklonek života organizací, tj. do poloviny století devatenáctého. Jejich kvalita zpracování, také velikost i stav zaznamenávají údaje téměř totožné. Nejsou opatřeny znaky ani znameními, tudíž nelze určit ke které organizaci je možné je přiřadit. Jejich

---

⁴⁵⁵ Obrazová příloha poskytuje kompletní přehled dochovaných předmětů tohoto typu. Pouze totožné duplicitní kusy jsou uváděny početně nikoli ikonicky, zde v případě artefaktu s nápisem ST. T. BH., dochovány jsou tři kusy. Pozn. autora. Srov. Obrazová příloha III. *Cechovní židle*.

⁴⁵⁶ Dochované typáře muzejní sbírky by byly hodnotným prvkem samostatné badatelské práce, která by katalogovou formou zaznamenala jejich podrobný popis. Tato práce je představuje pouze okrajově. Poskytuje jejich výčet a přináší jejich obraz. Srov. Obrazová příloha IV. *Cechovní typáře*.

jednotliviny není nutné detailně představovat, neboť jsou součástí obrazové dokumentace muzejní výstavy z let 1901 a 1910, které jsou součástí obrazové přílohy.⁴⁵⁷

9.2 Artefakty reprezentační

a) slavnostní

I. Cechovní vývěsné štíty, znamení

Cechovní znaky a vývěsná znamení byla důležitou součástí života organizací. V podobě společenské reprezentace. Lze se domnívat, že cechovní znamení byla inspirována znamením šenkovních hospod. Muzejní sbírka obsahuje sedm kusů těchto artefaktů. Zhotoveným materiálem dochovaných štítů bylo dřevo, v jedné variantě i cín. Cechy se honosily svými znaky nejen v podobě externí, ale také interní. V současné době se ve sbírce muzea nachází také tři znamení cechovních organizací v prosklených vitrínách.⁴⁵⁸

b) smuteční

I. Cechovní příkrov

Mezi významné dochované reprezentační předměty funerální povahy patří cechovní příkrovy. Jedná se o hustě tkaný a vyšíváný zdobený plášť nebo plachtu, kterou byla pokryta rakev. V místním muzeu je uloženo sedm kusů. Jejich zpracování je téměř totožné, co se týče užitého materiálu, symbolů, velikostí i barev. Obrazová příloha představuje pouze dva z výše uvedených, jeden z nich je opatřen datací, rokem 1830.⁴⁵⁹

---

⁴⁵⁷ Cechovní nábytek, vitríny nebo místníky jsou součástí muzejních výstav. Srov. Obrazová příloha č. 3, 4.

⁴⁵⁸ Cechovní znaky a znamení jsou představeny v kompletním počtu. Srov. Obrazová příloha ad 2. a) I. *Cechovní štíty, znamení*.

⁴⁵⁹ Zhotovení cechovního příkrovu bylo velmi nákladnou záležitostí. Z těchto důvodů si organizace tyto příkrovy vzájemně zapůjčovaly nebo vstupovaly do organizací, které se věnovaly poslednímu rozloučení. O pohřebním spolku v Moravské Třebové viz kapitola výše. Evidenční muzejní záznam popisuje cechovní příkrov z hlediska materiálového zpracování: „*Rákevní příkrov z černého sametu se zlatými třásněmi a ornamenty, uprostřed kříž z bílého*

II. Cechovní funerální štíty

Další skupinu reprezentačního charakteru tvoří funerální štíty, které se připevňovaly nebo přivěšovaly na příkrov. Dochovány jsou štíty rozličného materiálového zpracování, železné i textilní.

a) funerální štíty textilní

Funerální štíty textilní jsou uloženy ve sbírce muzea v početném zastoupení osmi kusů. Užitým materiálem je černý samet s bílými vyšívanými vzory, znamením cechu i datací. Obrazová příloha přináší jejich kompletní výčet, vyjma duplicitních kusů.⁴⁶⁰

b) funerální štíty železné

Funerální štíty železné jsou uloženy ve sbírce v počtu osmi kusů. Obrazová příloha představuje pět z nich, ostatní duplicitní nejsou znázorněny. Štíty vykazují vysokou kvalitu zpracování i precizní smysl pro detail. Obraz je tvořen znamením cechu, symboly smrti a pomíjivosti života, také jmény cechmistrů i řemeslnými výrobky.⁴⁶¹

III. Cechovní funerální kříž

Mezi dochovanými předměty cechovních organizací se nachází i funerální kříž. Kříž je opatřen na rubní straně kompletním znamením cechu i datací. Jedná se o kříž cechu

---

hedvádí a brokátu.“ Uvádí, že se jedná o cechovní příkrov krejčích, ev. č. 3215, sk. b. Funerálním příkrovem organizace *malé obce* se dotýká článek Morize Groliga. Podrobně popisuje i spotřebu materiálu při jeho výrobě, ať již hedvábí, atlasu, taftu a rovněž cenové údaje. Vznik datuje rokem 1575. Dále uvádí, že ve vlastnictví této organizace byla i dřevěná truhla s železným kováním opatřena datací 1742 a rovněž jmény představitelů vyobrazených na samotném poklopu truhlice. Srov. Moriz GRODIG, *Notizenblatt des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 10, Brno 1888, s. 79 – 90. Obrazová příloha představuje pouze dva z uvedených z důvodů totožného zpracování. Srov. Obrazová příloha ad 2. b) I. *Cechovní příkrov.*

⁴⁶⁰ Evidenční muzejní záznam výše zmíněné textilní pohřební štítů rozdělil na dvě skupiny, pod ev. č. 2123 jsou uváděny čtyři kusy pohřebních štítů cechu mlynářského z roku 1863, kde je užitým materiálem uveden samet s bílým dekorem. Srov. Muzeum Moravská Třebová, ev. č. 2123, sk. a.

Druhá skupina je řazena pod ev. č. 2124, uvádí taktéž čtyři kusy pohřebních štítů cechu kolářů a kovářů z roku 1825, kde je taktéž uvedeným materiálem samet s bílým vyšíváním. Srov. Muzeum Moravská Třebová, ev. č. 2124, sk. b. Dle zobrazených znamení řemesel se lze domnívat, že zde nacházíme i zastoupení jiných řemesel. Srov. Obrazová příloha ad 2. b) II. a) *Funerální štíty textilní.*

⁴⁶¹ Srov. Obrazová příloha ad 2. b) II. b) *Funerální štíty železné.*

soukeníků a nese dataci 1807. Jelikož se jedná o jediný artefakt tohoto typu je ikonograficky ztvárněn detailně, ze strany lící i rubní.⁴⁶²

---

⁴⁶² Součástí muzejní sbírky bylo pět kusů cechovních křížů, které byly její součástí ještě v roce 1910, neboť jsou zachyceny na fotografii z výstavy. Bohužel do dnešních dní se dochoval pouze jeden artefakt. Podrobné informace poskytlo městské muzeum Moravská Třebová. Srov. Obrazová příloha ad 2. b) III. *Funerální kříž*.

Závěr

Cílem této práce bylo nastínění problematiky cechovníctví z pohledu regionu Moravská Třebová, od okamžiku zrodu organizací, posléze sinusoidního vývoje, ať již růstu či úpadku, až do okamžiku konečného zrušení. I když slovo konečné není příliš přesným termínem pro reálný stav, spíše se jednalo o pozvolnou přeměnu cechovních organizací v živnostenská společenstva, vlivem společenských potřeb, hospodářských otázek a merkantilistického tlaku, pod záštitou legislativního konce.

Studiem pramenů a jejich kompletací byl vytvořen přehled cechovních organizací a jednotlivých řemesel, které působily v Moravské Třebové. Jednalo se o početní zastoupení 29 cechovních organizací. Pro vytvoření přehledu regionální řemeslné výroby je nutné si zde uvědomit, že tyto organizace nezastupovaly pouze jeden druh řemesla. Mnohdy se jednalo o cechy sdružené nebo spolucechy, které byly vytvořeny i několika řemesly z výše uvedených důvodů, například cech stolařů a truhlářů, cech zámečníků a hodinářů nebo cech tesařů, zedníků, kameníků a pokrývačů. Součástí tohoto řemeslného obrazu města musí být také řemesla, která zde dlouhodobě působila bez cechovní záštiny, zde například cínaři, jehlaři, řešetáři nebo perníkáři. Značně reflektované téma regionálních publikací je stanovení cechovních počátků organizací v jednotlivých městech. Termín počátky cechů je lehce zavádějící, neboť organizace vznikaly postupně a fungovaly i před vydání prvních statut. Výstižnější pro ukotvení zrodu organizací je stanovení jejich prvních písemných zmínek. I tento přístup ale musí být konfrontován s možností nedochování prvotních statut. Mnohdy nám nepomohou ani statuta dochovaná v opisu, neboť ani ta neodkazují na dataci původní, mnohdy ani na dataci vzniku opisu. Mezi nejstarší dochované písemnosti cechovních organizací v Moravské Třebové patří statuta cechu kožešníků z roku 1501 cechu řezníků z roku 1509 a cechu soukeníků z roku 1510, na které navazovala statuta ostatních organizací, což přehledně sumarizuje úvodí kapitola k jednotlivým typologicky členěným skupinám. Potvrzování statut prostupovalo celou existencí cechovních organizací, neboť z důvodů oboustranných výhod, ale také nutné aktualizace, docházelo k jejich opakovanému potvrzování. Poslední opětovné

potvrzení statut je doloženo v roce 1838 cechu barvířů. Nelze opomenout také řády tovaryšské, jejich potvrzování je výsadou poslední třetiny století osmnáctého.

Prameny cechovní provenience nám daly možnost nahlédnout do života jednotlivých organizací. Cechovní fondy obsahovaly prameny interní povahy. Jejich obsahem byla již zmíněná cechovní statuta, která stanovovala podmínky chodu, výroby i existence organizace. Podrobněji se problematikou cechovních statut zabývá kapitola pátá. Během vývoje organizací docházelo k výrazné proměně písemných dokladů, zejména co se týče jejich počtů i stylu zápisů. Značné rozšíření typologie cechovních knih přichází od poloviny století osmnáctého. Obsahem místních cechovních fondů byly většinou knihy mistrů, knihy tovaryšů a knihy učedníků, mnohdy v počtu několika knih. Dále obsah tvořily opisy panovnických nařízení, týkající se jednotlivých řemesel, ale také nařízení s všeobecnou působností, například v podobě generálního cechovního patentu. Následovaly knihy účetní pro období i několika let, ale také knihy výročních účtů, které sumarizovaly hospodaření v uvedeném roce. Součástí byly také zápisy správní výrazně od druhé poloviny století osmnáctého. Obsahem fondů byly vandrovní knihy, výuční listy, školní vysvědčení a listy mistrovské. Prameny městské provenience obsahovaly cechovní korespondenci s orgány správními, jejichž obsahem byly žádosti, stížnosti, projektová dokumentace, volební schémata, ale také jednotlivá folia s jmenovitým výčtem mistrů.

Veškeré tyto prameny byly kriticky zpracovány a popsány, co se týče jejich časového rozsahu, nástinu obsahu pro vytvoření komplexního obrazu života cechovních organizací, uvedeny byly také počty jednotlivých mistrů, pro vytvoření obrazu početního zastoupení. Součástí byl alespoň nástin korespondenčních jednotlivin správní agendy města. Vzhledem ke kritické situaci z důvodu pandemie, která měla zásadní vliv na uzavření archivních a muzejních institucí a posléze na kompletaci posledních pramenů nemohlo dojít k předpokládané detailní analýze a kompletní interpretaci pramenů. Situace měla dopad i na cíl práce. Nově byl sumarizací pramenů písemných a hmotných vytvořen kompletní obraz existence cechovních organizací. Prameny nás nechaly nahlédnout do života jednotlivých organizací a zdůraznily jejich hierarchickou posloupnost, v podobě zápisů mistrů, žádostí o udělení mistrovských

práv, také v podobě žádostí o učení i jeho následném ukončení, ať již v podobě zápisu v knize tovaryšů nebo v podobě výučního listu. Volební schémata s průvodní korespondencí nastínila značnou problematiku při obsazování dominantních pozic. Jednotlivé účetní knihy a výroční zprávy nás nechaly nahlédnout do hospodaření korporací. Zajímavostí byly nejen hlavní příjmové a výdajové položky, ale také dlouhodobé zápůjčky mistrů, které v několika případech byla organizace nucena nesnadně vymáhat. Písemné prameny představily organizace v úzkém propojení se správou města. Městská správa, vědoma si svého dominantního postavení, řídila život cechovních organizací od počátků jejich zrodu. Ustanovovala samotné organizace, schvalovala mnohé žádosti, kontrolovala výrobu, byla soudcem jejich vzájemných sporů a ve stále se stupňující podobě detailně prostoupila celým fungováním organizace. Její dominance nikdy nepolevila, jen v okamžicích měnila svoji podobu, když organizacím poskytla možnosti částečné vlastní realizace a předala podíl přenesených povinností. Ovšem i toto bylo vykoupeno nemalými příspěvky do městské pokladnice. Písemné prameny nám představily také vztahy, ať již cechovní nebo mezicechovní.

Cechovní organizaci vytvářela hierarchická posloupnost jejich členů, kde každý jedinec zastával důležité místo z hlediska struktury celku, měl svá práva a povinnosti, která dodržoval, nebo negoval vlivem osobnostního nastavení. Zde je možné hledat prvotní problematické okamžiky. Na obranu je ale důležité si uvědomit, že společenský vývoj nikdy nestagnoval, tudíž změně podléhaly veškeré jeho části, i jednotlivci. Zásadní je také připomenutí, že se jednalo o řemesla, výrobu, prosperitu, obchod a zisk. Všechny tyto faktory jsou natolik dynamické, že svázat je striktními řády a pravidly bylo jen dočasné řešení. Co se týče vztahů mezicechovních. Zde je důležité si uvědomit původ a příčinu sporu. Prameny dokladují spory napříč všemi organizacemi. Například pekaři versus mlynáři, usurpující si vzájemně mouku a mlýny, respektive prostředky výroby a důležité zpracovatelské produkty. Řezníci versus voskaři, jejichž střetem byl produkt, soukeníci versus krejčí, jejich spory týkající se výroby, kožešníci versus krejčí, spory výrobní, mydláři versus výrobci domácí, spory taktéž týkající se výroby. Podstatou sporu je rámec výroby, rámec

řemesla, svázané progresivní faktory. Zde je možné najít odpovědi na otázky fungování organizací, jejich koexistence a snad také příčiny jejich úpadku.

Propojením písemných a hmotných památek se nám naskytl obraz fungování cechovních organizací. Tyto zastávaly velmi významné společenské postavení ve městě. Byly odrazem úspěšného a bohatého města a samy se na vytváření tohoto obrazu podílely. Vědomí si vlastní důležitosti i váženosti bylo zřejmou motivací pro vytváření okázalých a přepychových užitkových předmětů interní i externí povahy. Po celou dobu existence organizací veškeré prameny kladly velký důraz na zbožnost. Víra byla neodmyslitelnou součástí spolků, ať již byla motivem k jejich vzniku či nikoli. Důležitost potvrzují statutární články, také účetní knihy a v nemalé míře hmotné artefakty. Výsledný rekonstruovaný obraz vytvořil podobu bohatého a silného města. Jeho základnu tvořilo 29 cechovních organizací a téměř desítka řemesel volných. Moravskou Třebovou je možné chápat jako centrum textilní výroby, která zde sílila od samotného vzniku města. Textilní cechovní organizace byly ve městě s největším početním zastoupením a s nadlimitní produktivitou v komparaci se sousedními městy. Důležité je zmínit, že toto dominantní textilní postavení si město udrželo do dnešních dní. Lokátorský počín usazení se na tomto zeleném drnu s tímto etnikem je možno tedy hodnotit jako počín výtečný. Lokalizace kolem vlnící se Třebůvky, bonita půdy, nebývalá úrodnost, zahraniční dostupnost, předurčila budoucí úspěchy a prosperitu města. Tato práce dospěla svého záměru i cíle, je ale zřejmé a zjevně se nabízející, že vytvořila také nemalý prostor pro zrod budoucích univerzitních prací, pro které se otvírá nepřehledné množství témat.

Použité prameny vydané

Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae IX (1356 – 1366), edd. Vincenz BRANDL, Brno 1875.

Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae X (1367 – 1375), edd. Vincenz BRANDL, Brno 1878.

Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae XII (1391 – 1399), edd. Vincenz BRANDL, Brno 1890.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II., edd. Josef Emler, Praha 1882.

Použité prameny nevydané

SOkA SY, f. *Archiv města Moravská Třebová*, kt. 23, 24, 25, 26, 27, 28, Litomyšl 1970.

SOkA SY, f. *Cech kovářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3, 4, 6, 7, kn. 1, 2, 3, 4, 6, kt. 1, inv. č. 8, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech kovářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1, inv. č. 2, 3, 4, 5, 6, 7, kn. 1, 2, 3, 4, 5, kt. 1, inv. č. 8, kn. 6, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech řezníků Moravská Třebová*, AP 1933, NAD 409, inv. č. 1, 2, 3, l. 1, 2, 3, inv. č. 5, kn. 2, inv. č. 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, kn. 4, 5, 6, 9, 10, 11, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech mlýnářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1. inv. č. 4, kn. 4. inv. č. 5, kt. 1, inv. č. 6, kn. 5, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech pekářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 4, 6, 9, 14, kn. 1, 2, 4, 8, 13, kt.1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech soukeníků Moravská Třebová*, inv. č. 2, 3, l. 2, 3, inv. č. 4, 5, 6, kn. 1, 2, 3, inv. č. 15, kt. 1, inv. č. 9, 10, 13, 21, 24, kn. 6, 7, 10, 15, 16, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech valchařů Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech tkalců, pláteníků a mezuláníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3, l. 1, 2, 3, inv. 4, kn. 1, inv. č. 6, 7, 10, 11, 13, kn. 3, 4, 7, 8, 9, inv. č. 12, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech barvířů Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1, inv. č. 2, 8, kn. 1, 5, inv. č. 3, 4, 6, 7, kn. 2, 3, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech punčochářů a stávkářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3, kn. 1, 2, f. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech křečích Moravská Třebová*, inv. č. 1. l. 1, inv. č. 2, 3, 4, 6, kn. 2, 3, 4, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech kloboučníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1, inv. č. 2, kn. 1, inv. č. 3, kt. 1, inv. č. 4, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech obuvníků Moravská Třebová*, inv. č. 2, 3, l. 2, 3, inv. č. 1, l. 1, inv. č. 6, 7, kn. 3, 4, inv. č. 8, 9, 10, 11, kn. 4, 6, 7, 8, inv. č. 13, kn. 10, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech jirchářů Moravská Třebová*, inv. č. 5, 6, kn. 4, 5, inv. č. 1, 2, 5, 6, kn. 1, 2, 4, 5, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech stolařů a truhlářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1, inv. č. 2, 3, kn. 1, 2, inv. č. 5, kt. 1, inv. č. 6, 7, 8, 9, kn. 4, 5, 6, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech bednářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2 kn. 1, 2, inv. č. 3, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech kovářů a kolářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, l. 1, inv. č. 2, kn. 1, inv. č. 4, 5, 7, 8, kn. 3, 4, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech zámečníků a hodinářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech mydlářů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3, 5, kn. 1, 2, 3, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech voskařů Moravská Třebová*, inv. č. 1, f. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech provazníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, f. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech hrnčírů Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech hřebenařů Moravská Třebová*, inv. č. 1, f. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech kominíků Moravská Třebová*, inv. č. 1, f. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech obchodníků Moravská Třebová*, inv. č. 1, kt. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech hostinských Moravská Třebová*, inv. č. 1, kn. 1, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech tesařů, zedníků, kameníků a pokrývačů Moravská Třebová*, inv. č. 1, 2, 3, 4, kn. 1, 2, 3, kt. 1, inv. č. 5, 8, 9, kn. 4, 6, 7, Litomyšl 2011.

Archivní pomůcky

SOkA Cheb, f. *Cech punčochářů Aš*, inventář, Cheb 2015

SOkA SY, f. *Cech soukeníků Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech tkalců, pláteníků a mezuláníků Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech křejčích Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech kožešníků Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech stolařů a truhlářů Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011.

SOkA SY, f. *Cech kovářů a kolářů Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011.

SOKA SY, f. *Cech zámečníků a hodinářů Moravská Třebová*, inventář, Litomyšl 2011.

Použitá literatura

BENÁTSKÁ Klára, *Kniha cechu kožesníků v Žatci 1474 – 1814*, diplomová práce, fakulta filozofická, Univerzita Karlova, Praha 2016.

BLAHOUTOVÁ Milada, *Cechy koželuhů na prachaticku. Se zvláštním zřetelem k Netolicím*, diplomová práce, fakulta filozofická, univerzita České Budějovice, České Budějovice 2008.

BLÁHOVÁ Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.

BOLINA Pavel - NĚMCOVÁ Jana - ŠLÉZAR Pavel, *K počátkům hradů na Moravsko-třebovsku*, in: *Castellologica bohemia* 11, Praha 2008.

BURKE Petr, *Francouzská revoluce v dějepisectví, Škola Annales (1929 – 1989)*, ed. Pavel Kolář, Praha 2004.

CZERNY Alois, *Mittheilungen des Mährischen Gewebemuseums in Brünn* 9, Brno 1905.

CZERNY Alois, *Wochenblatt für Mährisch – Trübau*, č. 48, Moravská Třebová 1888.

ČAREK Jiří, *Poznámky k soupisu typářů*, Archivní časopis č. 1, Praha 1973.

ČECHURA Jaroslav, HOJDA Zdeněk, NOVOJÁNSKÁ Martina (edd.), *Nájemníci na Starém Městě pražském roku 1608*, Praha 1997.

ČECHURA Jaroslav, *Peněžní a finanční aktivity ve středověkých Čechách*, in: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, Praha 1999.

ČECHURA Jaroslav, *Počet pracovních dnů v Čechách v pozdním středověku*, *Časopis Národního muzea v Praze*, oddíl věd společenských 158, č. 3 – 4, Praha 1989.

ČECHURA Jaroslav, *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*, Praha 2004.

ČORNEJ Petr, *Kočička, Kurvička, Kokot a Múdra Hlavička aneb Staroměstští řezníci v husitské revoluci*, Pražský sborník historický, sv. 40, Praha 2012.

ČORNEJOVÁ Ivana – RAK Jiří – VLNAS Vít, *Ve stínu tvých křídel – Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995.

DAVID Antonín, *Z historie lékárníků v Moravské Třebové*, in: Moravskotřebovské vlastivědné listy 4, Moravská Třebová 1970.

DIVIŠ Jan, *Pražské cechy*, Praha 1992.

DVOŘÁK Miloš, *Císař Karel IV. a pražský zahraniční obchod, č. 1*, in: Pražský sborník historický 34, Praha 2006.

EBELOVÁ Ivana, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

FLORIÁNOVÁ Olga, *Kůže. Zpracování a výrobky*, Grada 2005.

FRANKENBERGER Otakar, *Husitské válečnictví po Lipanech*, Praha: Naše Vojsko 1960.

FRITSCHER Franz, *Gedenkbuch der Stadt Mährisch Trübau*, Moravská Třebová 1881.

FRÖHLICHOVÁ – KARLOVÁ, Zdeňka, *Změny v cechovním zřízení měst pražských po roce 1547*, Praha 1934.

GRAUS František, *Český obchod se sukňem ve 14. a 15. století*, k otázce významu středověkého obchodu, Praha 1950.

GRAUS František, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*, díl 1., Dějiny venkovského lidu od 10. století do 1. poloviny 13. století, Praha 1953.

GRAUS František, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*, díl 2., Dějiny venkovského lidu od poloviny 13. stol. do roku 1419, Praha 1957.

GRAUS František, *Chudina městská v době předhusitské*, Praha 1949.

GRAUS František, *Sborník pro hospodářské a sociální dějiny I.*, Praha 1946.

GROLIG Moriz, *Notizenblatt des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 10*, Brno 1888.

GROLIG Moriz, *Notizenblatt des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 11*, Brno 1888.

GROLIG Moriz, *Notizenblatt des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 12*, Brno 1888.

HÁLOVÁ – JAHODOVÁ Cecilie, *Umění a život zapomenutých řemesel*, Praha 1955.

HARAŠTOVÁ Jana, *Ševcovský a obuvnický cech v Brně*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2009.

HARLAS František Xaver, *Cechovní pokladny v museu kr. hl. města Prahy*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze, č. 11, Praha 1903.

HAVLÍČKOVÁ Ivana, *Pravděpodobný fenomén Křížové cesty v Moravské Třebové*, bakalářská práce, fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, Pardubice 2009.

HAVLÍČKOVÁ Michala, *Koželužské organizace v Čechách do roku 1918*, diplomová práce, fakulta filozofická, univerzita Pardubice, Pardubice 2009.

HIKL Rudolf, *Moravská Třebová náčrt jejích dějin*, Okresní osvětová rada v Moravské Třebové, 1949.

HIKL Rudolf, *Moravská Třebová v dějinách*, Okresní osvětová rada v Moravské Třebové 1948.

HLEDÍKOVÁ Zdeňka – JANÁK Jan – DOBEŠ Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007.

HOFFMANN František, *České město ve středověku*, Praha 1992.

- HOFFMANN František, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009.
- HOSÁK Ladislav – ŠRÁMEK Rudolf, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II.*, Praha 1980.
- HOSÁK Ladislav, *Historický místopis země Moravsko-slezské*, Academia 2004.
- HRDLIČKA Jakub – JÁSEK Jaroslav – HRUBÝ VLADIMÍR, *Pět století řemeslné symboliky*, Praha 1999.
- HRUBÝ František, *Ladislav Velen ze Žerotína*, Praha 1930.
- CHYTIL Karel, *Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha Staroměstská z let 1490 – 1582*, Praha 1906.
- IGGERS G. Georg, *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*, ed. Petr Kolář Praha 2002.
- JANÁČEK Josef, LOUDA Jiří, *České erby*, Praha 1998.
- JANÁČEK Josef, *Přivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959.
- JANÁČEK Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.
- JANÁČEK Josef, *Zrušení cechů roku 1547*, Československý časopis historický, ročník 7, Praha 1959.
- JANÁK Jan, *Hospodářský rozmach Moravy 1740 – 1918*, Brno 1999.
- JANOTKA Miroslav – LINHART Karel, *Řemesla našich předků*, Praha 1987.
- JANOTKA Miroslav – LINHART Karel, *Zapomenutá řemesla*, Praha 1984.
- JINDRA Zdeněk, JAKUBEC Ivan a kol., *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015.
- KEJŘ Jiří, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Karolinum 1998.

KLÁPŠTĚ Jan, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2012.

KMENT Zdeněk, *Hospody a jejich historická úloha v české společnosti aneb hostince v Čechách, šenký na Valašsku a hospody ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2011.

KORKISCH Gustav, *Das älteste Stadtbuch von Mährisch-Trübau, 1373-1554*, in: *Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 1, Brno 1939.

KORKISCH Gustav, *Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte*, roč. 3, Brno 1940.

KREJČÍK Tomáš, *Pečet' v kultuře středověku*, Ostrava 1998.

KREJČÍKOVÁ Jarmila – KREJČÍK Tomáš, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, Praha 1987.

KUČA Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl IV.*, Praha 2000.

LINHART Stanislav, *Cech soukeníků a tkalců v Soběslavi*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Univerzita Karlova, Tábor 2009.

MACEK Josef, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967.

MAINUŠ František, *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v 18. století*, Praha 1960.

MALACH Roman, *Tradiční způsoby požární ochrany na moravském venkově a jejich inovace do konce 19. století*, disertační práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2016

MALÝ Karel a kolektiv, *Dějiny českého a česko-slovenského práva do roku 1945*, Praha 1999.

MAREK David, *Všeobecný obchodní zákoník*, diplomová práce, fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni, Praha 2012.

MAREK Jaroslav, *Řemeslná výroba v moravských městech v 16. století*, in: *Sborník matice moravské*, roč. 81, Brno 1962.

MARTÍNEK Zdeněk, *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III. Řemeslná, domácí a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752 – 1756*, Praha 2000.

MARTÍNEK Zdeněk, *Necechovní řemeslníci v Čechách v polovině 18. století*, Český lid 1996.

MARTÍNKOVÁ Jana (ed.), *Moravskotřebovský zámek – renesance v evropském kontextu*, Moravská Třebová 2010.

MARTÍNKOVÁ Jana a kol., *Barokní sochařství v Moravské Třebové, problematika připisování autorství, restaurování, prezentace*, Moravská Třebová 2011.

MARTÍNKOVÁ Jana, *Historie vzdělávacího spolku a muzea v Moravské Třebové II.*, Zpravodaj města, Moravská Třebová 2006.

MARTÍNKOVÁ Jana, *Moravskotřebovské cechy a cechovní památky*, Městské muzeum Moravská Třebová 1988, sborník u příležitosti výstavy Moravskotřebovské cechovní památky.

MARTÍNKOVÁ Jana, *Renesanční náhrobníky a lapidárium na hřbitově v Moravské Třebové*, moravskotřebovské vlastivědné listy č. 5., Moravská Třebová 1995.

MATUŠKA Jan, *Cechi hrnčírů Boskovice*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2012.

MELICHAR František, *Dějiny cechovníctví v Čechách*, Praha 1902.

MENDL Bedřich, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický, ročník 33, Praha

MENDL Bedřich, *Sociální krize a zápasy ve městech čtrnáctého století*, zvláštní otisk z Českého časopisu Historického, roč. XXX. a násl., Praha 1926.

MENDL Bedřich, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.

MICHÁLKOVÁ Lucie, *Městská ulice a dům v pozdně středověkých a raně novověkých Čechách*, bakalářská práce, fakulta pedagogická, Univerzita Karlova, Praha 2018.

MUSIL František, *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Praha 2009.

MUSÍLEK Martin, *Patroni, klienti, příbuzní. Sociální svět Starého Města pražského ve 14. století*, filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, disertační práce, Praha 2014.

MUZEJNÍ A VLASTIVĚDNÁ SPOLEČNOST V BRNĚ, *Moravskotřebovsko Svitavsko*, Brno 2002.

MYŠIČKA Martin, *Řemeslná symbolika na pečetích, znacích a korouhvích na příkladu cechů města Mostu*, in: Sborník archivní prací 2, roč. LVIII., Praha 2008.

NODL Martin, *Sociální svět středověkého města*, Praha 2006.

NODL Martin, *Středověk v nás*, Praha 2015.

NODL Martin, ŠMAHEL František, *Člověk českého středověku*, Praha 2002.

NODL Martin, TINKOVÁ Daniela (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007.

NOVÝ Rostislav, *Funkce obchodu a mince v pozdně přemyslovských Čechách*, in: Numismatické listy 35, Praha 1980.

NOVÝ Rostislav, *Poddánská města a městečka v předhusitských Čechách*, Československý časopis historický, ročník 21, Praha 1973.

PALACKÝ František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1998.

PÁTKOVÁ Hana, *Bratrstvie ke cti Božie*, Praha 2000.

PÁTKOVÁ Hana, *Svatý Eligius, svatý Lukáš a cechovní patroni ve středověkých Čechách*, in: Světci a jejich kult ve středověku, Praha 2006.

PECHOVÁ Jarmila, *Podíl práce žen v řemeslech, živnostech a domácích výrobcích*, Folia ethnographica supplementum ad Acta Musei Moraviae 33, č. 1., Brno 1999.

PECHOVÁ Oliva, *Moravská Třebová*, Státní památková správa 1957.

PETRÁŇ Josef, *Staroměstská exekuce*, Praha 1972.

PIEKIELKO Friedrich, *Přivovarnictví v Moravské Třebové*, in: Moravskotřebovské vlastivědné listy 8, Moravská Třebová 1997.

PLAČEK Miroslav, *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996.

PLAČEK Miroslav, *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*, Praha 2006.

POJAR Miloš, *Jindřich Matyáš Thurn muž činu*, Praha 1998.

POLENSKÝ Ferdinand, *Z dějin, života a práce řemesla pekařského*, Praha 1910.

POLÍVKA Miloslav, SVATOŠ Michal (edd.), *Historia docet*, Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc., Praha 1992.

POLOCHOVÁ Petra, *Kloboučnictví na Novojičínsku na příkladu firmy J. Hückel a synové*, magisterská práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2020.

RADIMSKÝ Jiří, *První statistika moravských řemesel z let 1732 – 33*, in: Sborník Matice moravské, roč. 80, Brno 1961.

RULÍŠEK Hynek, *Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie*, Karmášek 2006.

RŮŽIČKA Jindřich, *Okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, průvodce po archívních fondech a sbírkách*, Hradec Králové 1973.

SEDLÁK Jan (ed.), *Cesta od renesance k baroku. Slavné stavby Moravské Třebové*, Moravská Třebová 2012.

SCHUSTER Václav, *Otázka učednická*, Praha 1902.

SPĚVÁČEK Jiří, *Král diplomat*, Praha 1982.

STEINHAUSEROVÁ Hana, *Z historie řezníků a uzenářů v Brně*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2012.

ŠANDERA Martin, *Zdeněk Kostka z Postupic – přítel krále, nepřítel církve*, in: Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup (edd.), *Evropa a Čechy na konci středověku*, sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, Praha 2004.

ŠEVČÍK Václav, *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*, Praha 1926.

ŠIMSA Martin, *Krejčovské cechy a jejich vliv na formování mužského venkovského oděvu ve střední Evropě 16. a 17. století*, Český lid 107, Praha 2020

ŠTEFEK Karel, *Stručný nástin filozofie dějin*, Gaudeamus 1999.

ŠUSTA Josef, *České dějiny, díl II, část 1., soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935.

THUN Tomáš, *Územní vývoj panství Zábřeh na Moravě od nejstarších zpráv do roku 1621*, diplomová práce, filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2013.

TOMEK Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy VIII*, 1891.

TOMEK Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy*, díl I., Praha 1855.

TOMEK Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy*, díl II., Praha 1871.

TOMEK Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy*, díl III., Praha 1875.

TOUFAR Pavel, *Lotrasové, chmatáci a další darebáci*, Brno 2009.

TUREK Adolf, *Státní archiv v Opavě, průvodce po archivních fondech sv. 4.*, Praha 1961.

URFUS Valentin, *K cechovní politice v Čechách na přelomu 17. a 18. století a k jejím ideovým zdrojům*, Právněhistorické studie, ročník 6, Praha 1960.

URFUS Valentin, *O právní úpravě manufakturní výroby u nás v 18. století*, Právněhistorické studie, ročník 1, Praha 1955

VANÍČEK Vratislav, *Velké dějiny země Koruny české III.*, Litomyšl 2002.

VÁVROVÁ Eliška, *Česko-budějovické hostince a jejich provozovatelé v 16 – 19. století*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Univerzita Karlova, Praha 2014.

VELÍMSKÝ Tomáš, *Hrabišici: Páni z Rýzmburka*, Praha 2002.

VLČEK Pavel – SOMMER Petr – FOLTÝN Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.

VOLDÁN Vladimír, *Státní archiv v Brně, průvodce po archivních fondech*, Praha 1964.

VORÁLKOVÁ Monika, *Vybrané české názvy řemesel se zaměřením na jejich etymologický původ*, diplomová práce, fakulta filozofická, Masarykova univerzita, Brno 2014.

WAGENKNECHT Josef, *Krejčí v Praze od založení města až po dnešní doby I.*, Praha 1932.

WAGNER Jaroslav, *Moravská Třebová, in: Paměť měst*, Praha 1975.

WALTEROVÁ Kristýna, *Cechy potravinářských řemesel v Mnichově Hradišti*, bakalářská práce, fakulta filozofická, Univerzita Karlova, Praha 2017.

WINTER Zikmund, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.

WINTER Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906.

WINTER Zikmund, *Kulturní obraz českých měst život veřejný v XV. a XVI. věku*, díl I., Praha 1892.

WINTER Zikmund, *První cechy řemeslné v Čechách*, Časopis Musea království Českého 1904.

WINTER Zikmund, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1913.

ŽEMLIČKA Josef, *Počátky Čech královských 1198 – 1253: proměna státu a společnosti*, Praha 2002.

ŽEMLIČKA Josef, *Přemysl Otařar II.*, Praha 2011.

ŽEMLIČKA Josef, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1986.

Internetové zdroje:

Mapy: *Moravská Třebová*, dostupné online

(<https://mapy.cz/zakladni?x=16.6285647&y=49.7330744&z=12&source=muni&id=2820>), souřadnice: 49.7579297N, 16.6642572E, [citováno 27. 11. 2016].

NPÚ, dostupné online, <https://pamatkovykatalog.cz/uskp/podle-relevance/1/seznam/?h=moravsk%C3%A1+T%C5%99ebov%C3%A1&chranenoTed=1&hlObj=1&fulltext>, [citováno 6. 5. 2020].

Aktuální a dobové fotografie přináší stránky zámku, dostupné online, <http://www.zamekmoravskatrebova.cz/fotogalerie/>, [citováno 13. 4. 2020].

Toulavá kamera, dostupné online, <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1126666764-toulava-kamera/214562221500028/obsah/337958-moravska-trebova>, [13. 4. 2020].

Křesťanský magazín stručně představuje významné sakrální stavby, dostupné online, <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1098528273-krestansky-magazin/319298380040003/video/683674>, [citováno 13. 4. 2020].

Obec Krasíkov, dostupné online, <https://www.atlasceska.cz/pamatky/zricenina-klastera-koruna-panny-marie-krasikov-21632> [citováno dne 12. 4. 2020].

Podrobněji Ministerstvo kultury, dostupné online, <https://www.mkcr.cz/centralni-evidence-sbirek-661.html>, [citováno 20. 6. 2021].

Seznam zkratek

AA - archiv autora

AMMT - archiv města Moravská Třebová

CDM - *Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae*

ČČH - Československý časopis historický

ČSPS

edd. - edice

f. - fond

inv. č. - inventární číslo

kn. – kniha

MMT – muzeum Moravská Třebová

pozn. - poznámka, -ový

r. - roku

rkp. - rukopis

roč. - ročník

s. - strana

SokA - Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

srov. - srovnej

Seznam obrazové přílohy

Obr. č. 1. Katastrální pohled na město.

Obr. č. 2. Heraldický znak - cechovní ulice, současný stav. (nahore: znak Ladislava z Boskovic, jeho manželky Magdalény Berkové z Dubé, dole: znak cechu soukeníků, a znak řádu Minoritů)

Obr. č. 3. Fotografie z cechovní výstavy z roku 1901.

Obr. č. 4. Fotografie z cechovní výstavy z roku 1910.

Obr. č. 5. Počet cechovních organizací a cechovních mistrů v roce 1749.

Obr. č. 6. Přehled cechovních organizací a řemesel ve městě.

Obr. č. 7. Vandrovní knížka.

Obr. č. 8. Knižka členů pohřebního spolku.

Muzejní artefakty

ad 1.

I. Cechovní truhlice

- a) restaurovaná**
- b) před restaurováním**
- c) restaurační nálezy**

II. Cechovní nádobí

- a) Cechovní talíře**
- b) Cechovní korbele, konvice**

III. cechovní židle

IV. Cechovní typáře

V. Cechovní nábytek

ad 2.

a) slavnostní

I. Cechovní vývěsný štít, znamení

b) smuteční

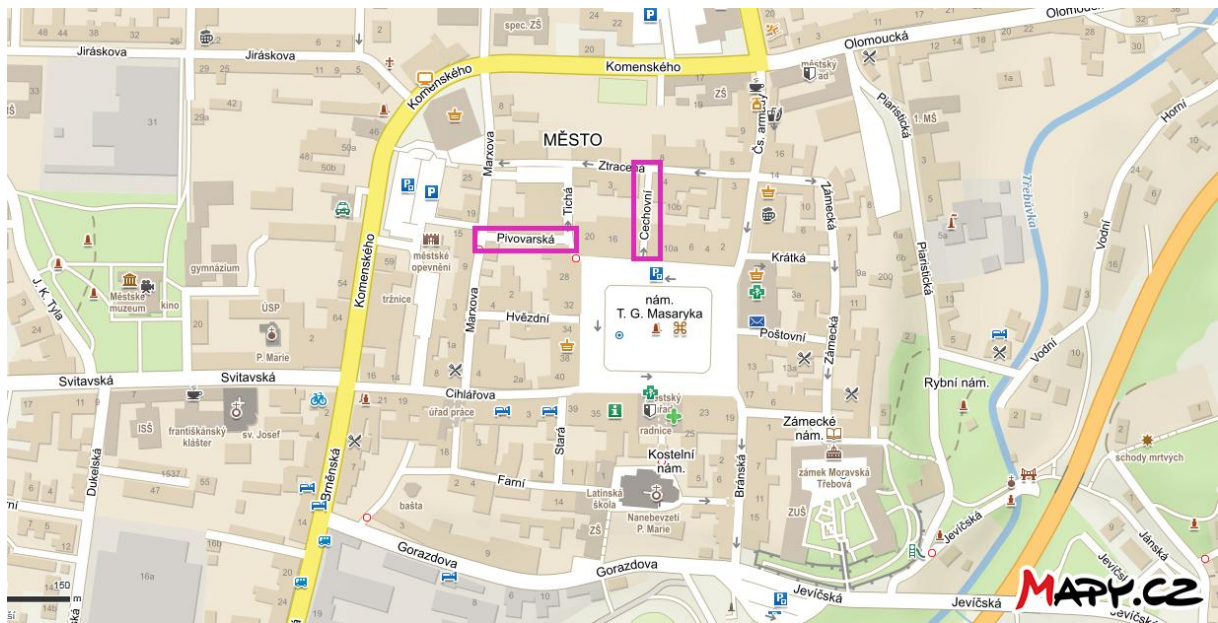
I. Cechovní příkrov

III. Cechovní funerální štíty

a) textilní

b) železné

IV. Cechovní kříž

Obr. č. 1. Katastrální pohled na město, mapy.cz.

Obr. č. 2. Heraldický znak - cechovní ulice, AA.

Obr. č. 3. Fotografie z cechovní výstavy z roku 1901, MMT.

Obr. č. 4. Fotografie z cechovní výstavy z roku 1910, MMT.

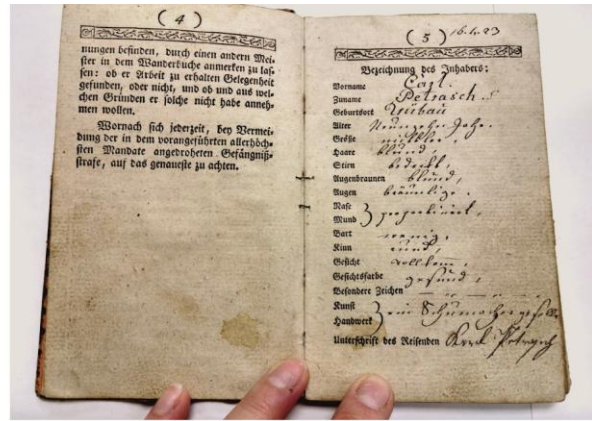
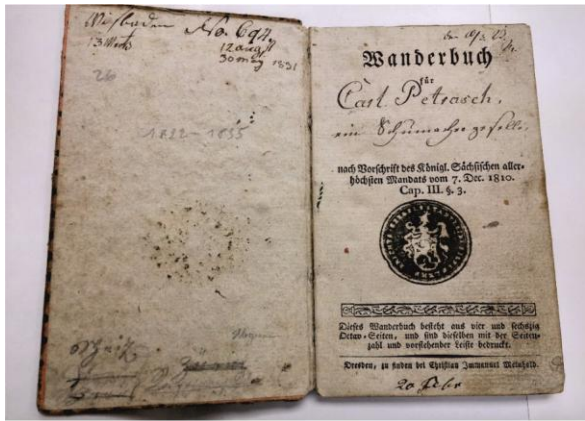
Cech	Moravská Třebová	Svitavy
Barvíři	6	5
Kloboučníci	4	0
Kováři	8	0
Krejčí	16	15
Pekaři	6	4
Pláteníci	49	86
Punčocháři	0	0
Řezníci	11	13
Soukeníci	79	76
Zámečníci	6	2
Jiné	6	4
Součet	191	205

Obr. č. 5. *Počet cechovních organizací a cechovních mistrů v roce 1749.*

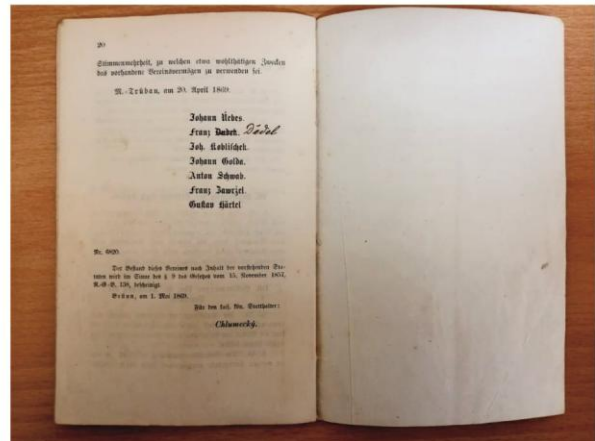
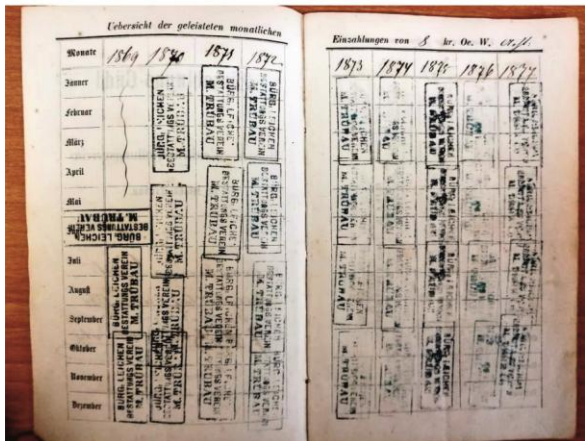
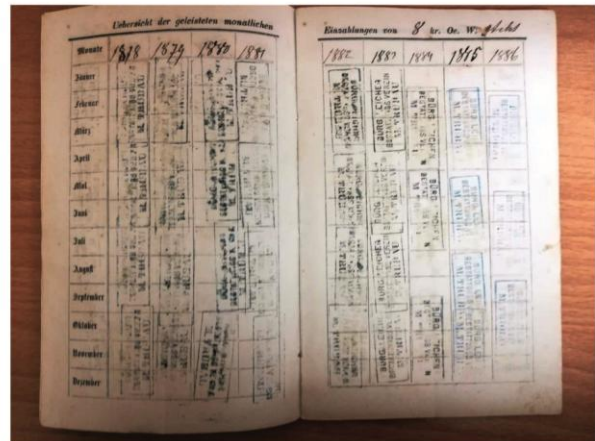
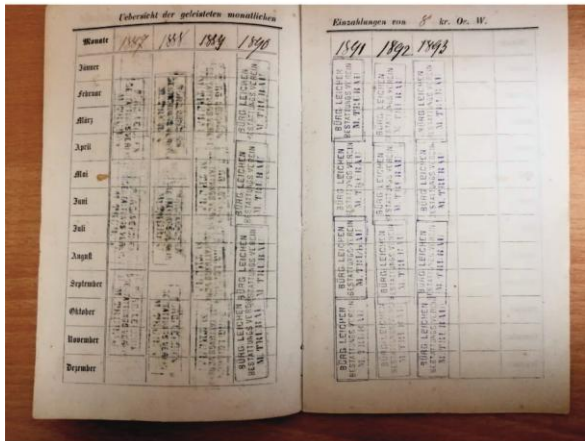
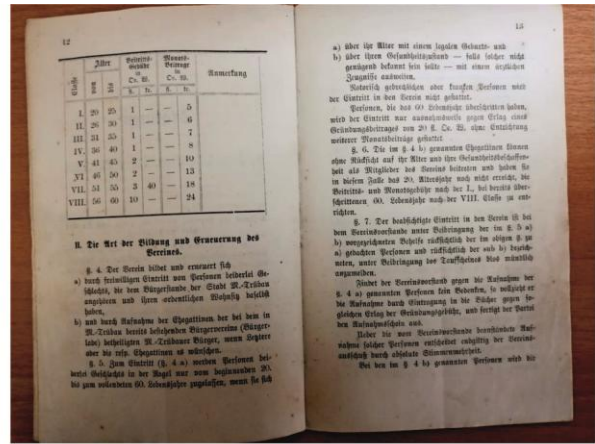
I. Cechy potravinářské	cech řezníků cech pekařů cech mlynářů	+	perníkáři
II. Cechy textilní	cech soukeníků cech tkalců, pláteníků a mezuláníků cech valchařů cech barvířů cech punčochářů a stávkářů		
III. Cechy oděvní	cech krejčích cech kloboučníků cech obuvníků		
IV. Cechy kožedělné	cech koželuhů cech kožešníků cech jirchářů cech řemenářů	+	sedláři rukavičkáři
V. Cechy dřevozpracující	cech stolařů a truhlářů cech bednářů		
VI. Cechy kovo­zpracující	cech kovářů a kolářů cech zámečníků a hodinářů	+	puškaři podkováři klempíři cínaři jehlaři řešetáři pasíři
VII. Cechy dle produktu	cech mydlářů cech voskařů cech provazníků cech hrnčírů cech hřebenářů cech sklenářů a soustružníků		
VIII. Cechy dle služeb	cech kominíků cech obchodníků cech hostinských		
IX. Cechy stavební	cech tesařů, zedníků, kameníků a pokrývačů		

Obr. č. 6. *Přehled cechovních organizací a řemesel ve městě.*

Obr. č. 7. Vandrovni knížka, SOKA SY.

Obr. č. 8. Knížka členů pohřebního spolku, SOKA SY.

I. a) Cechovní truhlice restaurovaná, AA.

I. b) Cechovní truhlice před restaurováním, AA.

I. b) Cechovní truhlice před restaurováním, AA.

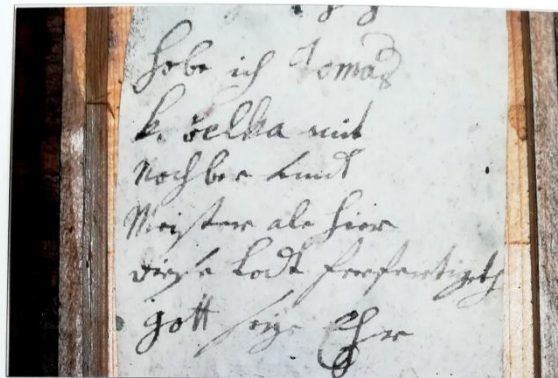

I. b) *Cechovní truhlice před restaurováním, AA.*

Detail poškození stýných ploch masivních profilových listů.

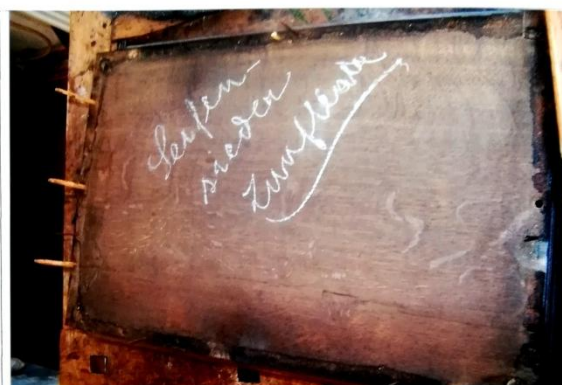
Zpráva od výrobce truhlice.

Nápis uvnitř dutého víka.

Demontované části z korpusu truhlice.

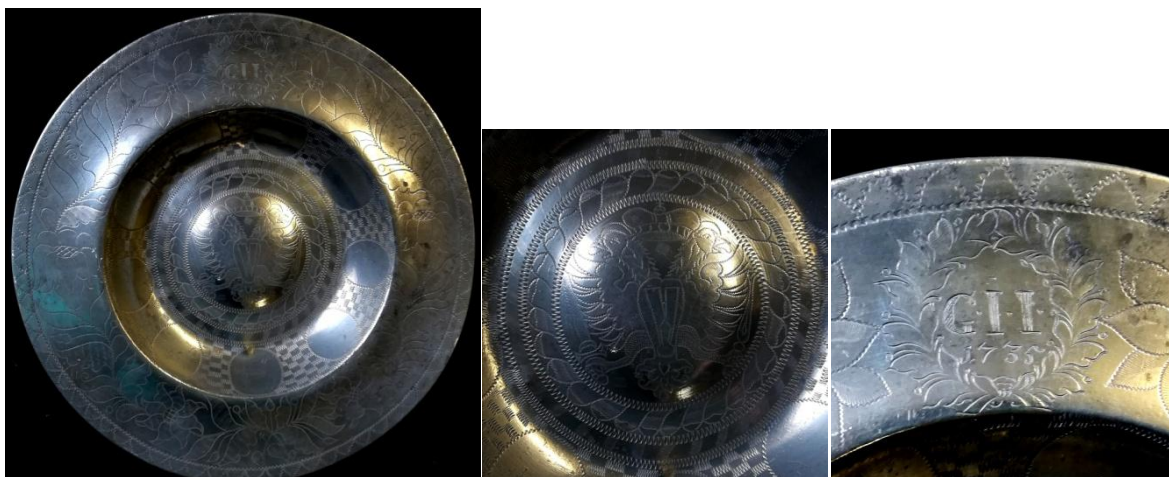
Křídou psaný německý nápis, na vnitřní straně víka.

Intaržované víko je vysouvací, pod ním je schován úložný prostor.

I. c) Cechovní truhlice – restaurační nálezy, MMT.

II. a) Cechovní talíře, AA.

II. b) Cechovní poháry, MMT.

II. b) Cechovní poháry, AA.

II. b) *Cechovní poháry, AA.*

II. b) Cechovní poháry, AA.

II. b) Cechovní poháry, AA.

III. Cechovní židle, AA.

IV. Cechovní typáře, AA.

IV. Cechovní typáře, AA.

ad 2. a) I. Cechovní vývěsné štíty, znamení, AA.

ad 2. a) I. Cechovní vývěsné štíty, znamení, AA.

ad 2. a) I. Cechovní vývěsné štíty, znamení, MMT.

ad 2. b) I. *Cechovní přikrývka*, AA.

ad 2. b) I. *Cechovní přikrov*, AA.

ad 2. b) II. *Funerální štíty textilní, AA.*

ad 2. b) II. *Funerální štíty železné, AA.*

ad 2. b) III. *Funerální kříž*, MMT.

